

ओ३म्
महावैयाकरणश्रीमन्महर्षिपाणिनिमुनिप्रणीता
अष्टाध्यायी

१. अथ शब्दानुशासनम्।

१. अइउण्।
२. ऋलृक्।
३. एओङ्।
४. ऐऔच्।
५. हयवरट्।
६. लण्।
७. जमङणनम्।

८. झभञ्।
९. घढधष्।
१०. जबगडदश्।
११. खफछठथचटतव्।
१२. कपय्।
१३. शषसर्।
१४. हल्।

इत्यक्षरसमाम्नायः।
(इति प्रत्याहारसूत्राणि)

प्रथमाध्याये प्रथमः पादः

१ वृद्धिरादैच्।	१८ ईदूतौ च सप्तम्यर्थे।
२ अदेङ्गुणः।	१९ दाधा घ्वदाप्।
३ इको गुणवृद्धी।	२० आद्यन्तवदेकस्मिन्।
४ न धातुलोप आर्द्धधातुके।	२१ तरप्तमपौ घः।
५ क्ङिति च।	२२ बहुगणवतुडति सङ्ख्या।
६ दीधीवेवीटाम्।	२३ णान्ता षट्।
७ हलोऽनन्तराः संयोगः।	२४ डति च।
८ मुखनासिकावचनोऽनुनासिकः।	२५ क्तक्तवतू निष्ठा।
९ तुल्यास्यप्रयत्नं सवर्णम्।	२६ सर्वादीनि सर्वनामानि।
१० नाज्झलौ।	२७ विभाषा दिक्समासे
११ ईदूदेद्विवचनं प्रगृह्यम्।	बहुव्रीहौ।
१२ अदसो मात्।	२८ न बहुव्रीहौ।
१३ शे।	२९ तृतीयासमासे।
१४ निपात एकाजनाङ्।	३० द्वन्द्वे च।
१५ ओत्।	३१ विभाषा जसि।
१६ सम्बुद्धौ शाकल्यस्येतावनार्षे।	३२ प्रथमचरमतयाल्पाद्ध-
१७ उज ऊँ।	कतिपयनेमाश्च।

३३ पूर्वपरावरदक्षिणोत्तरा-	४९ स्थानेऽन्तरतमः ।
पराधराणि व्यवस्थाया-	५० उरण् रपरः ।
मसंज्ञायाम् ।	५१ अलोऽन्त्यस्य ।
३४ स्वमज्ञातिधनाख्यायाम् ।	५२ डिच्च ।
३५ अन्तरं बहिर्योगोपसंव्यानयोः ।	५३ आदेः परस्य ।
३६ स्वरादिनिपातमव्ययम् ।	५४ अनेकाल्शित्सर्वस्य ।
३७ तद्धितश्चासर्वविभक्तिः ।	५५ स्थानिवदादेशोऽनल्विधौ ।
३८ कृन्मेजन्तः ।	५६ अचः परस्मिन्पूर्वविधौ ।
३९ क्त्वातोसुन्कसुनः ।	५७ न पदान्तद्विर्वचनवरेयलोप-
४० अव्ययीभावश्च ।	स्वरसवर्णानुस्वारदीर्घ-
४१ शि सर्वनामस्थानम् ।	जश्चर्विधिषु ।
४२ सुडनपुंसकस्य ।	५८ द्विर्वचनेऽचि ।
४३ न वेति विभाषा ।	५९ अदर्शनं लोपः ।
४४ इग्यणः सम्प्रसारणम् ।	६० प्रत्ययस्य लुक्श्लुलुपः ।
४५ आद्यन्तौ टकितौ ।	६१ प्रत्ययलोपे प्रत्ययलक्षणम् ।
४६ मिदचोऽन्त्यात्परः ।	६२ न लुमताऽङ्गस्य ।
४७ एच इग्घ्रस्वादेशे ।	६३ अचोऽन्त्यादि टि ।
४८ षष्ठी स्थानेयोगा ।	६४ अलोऽन्त्यात्पूर्व उपधा ।

६५ तस्मिन्निति निर्दिष्टे पूर्वस्य ।	७० आदिरन्त्येन सहेता ।
६६ तस्मादित्युत्तरस्य ।	७१ येन विधिस्तदन्तस्य ।
६७ स्वं रूपं शब्दस्याशब्दसंज्ञा ।	७२ वृद्धिर्यस्याचामादिस्तद् वृद्धम् ।
६८ अणुदित्सवर्णस्य चाप्रत्ययः ।	७३ त्यदादीनि च ।
६९ तपरस्तत्कालस्य ।	७४ एङ् प्राचां देशे ।

इति प्रथमाध्यायस्य प्रथमः पादः ॥१॥१॥

द्वितीयः पादः

१ गाङ्कुटादिभ्योऽङ्गिण्डित् ।	८ रुदविदमुषग्रहिस्वपिप्रच्छः
२ विज इट् ।	सँश्च ।
३ विभाषोर्णोः ।	९ इको झल् ।
४ सार्वधातुकमपित् ।	१० हलन्ताच्च ।
५ असंयोगाल्लिट् कित् ।	११ लिङ्सिचावात्मनेपदेषु ।
६ इन्धिभवतिभ्यां च ।	१२ उश्च ।
७ मृडमृदगुधकुषक्लिशवदवसः	१३ वा गमः ।
क्त्वा ।	१४ हनः सिच् ।

१५ यमो गन्धने।	२९ उच्चैरुदात्तः।
१६ विभाषोपयमने।	३० नीचैरनुदात्तः।
१७ स्थाध्वोरिच्च।	३१ समाहारः स्वरितः।
१८ न क्त्वा सेट्।	३२ तस्यादित उदात्तमर्द्धह्रस्वम्।
१९ निष्ठा शीङ्स्विदिमिदि-
क्ष्विदिधृषः।	३३ एकश्रुति दूरात्सम्बुद्धौ।
२० मृषस्तितिक्षायाम्।	३४ यज्ञकर्मण्यजपन्यूङ्खसामसु।
२१ उदुपधाद्धावादिकर्मणो-
रन्यतरस्याम्।	३५ उच्चैस्तरां वा वषट्कारः।
२२ पूङ्गः क्त्वा च।	३६ विभाषा छन्दसि।
२३ नोपधात् थफान्ताद्वा।	३७ न सुब्रह्मण्यायां स्वरितस्य
तूदात्तः।
२४ वञ्चिलुञ्च्यृतश्च।	३८ देवब्रह्मणोरनुदात्तः।
२५ तृषिमृषिकृशेः काश्यपस्य।	३९ स्वरितात्संहिताया-
मनुदात्तानाम्।
२६ रलो व्युपधाद्धलादेः सँश्च।	४० उदात्तस्वरितपरस्य सन्नतरः।
२७ ऊकालोऽज्झ्रस्वदीर्घप्लुतः।	४१ अपृक्त एकाल्प्रत्ययः।
२८ अचश्च।	४२ तत्पुरुषः समानाधिकरणः
कर्मधारयः।

४३ प्रथमार्निर्दिष्टं समास उपसर्जनम् ।	५६ प्रधानप्रत्ययार्थवचनमर्थस्या- न्यप्रमाणत्वात् ।
४४ एकविभक्ति चापूर्वनिपाते ।	५७ कालोपसर्जने च तुल्यम् ।
४५ अर्थवदधातुरप्रत्ययः प्रातिपदिकम् ।	५८ जात्याख्यायामेकस्मिन्- बहुवचनमन्यतरस्याम् ।
४६ कृत्तद्धितसमासाश्च ।	५९ अस्मदो द्वयोश्च ।
४७ ह्रस्वो नपुंसके प्रातिपदिकस्य ।	६० फल्गुनीप्रोष्ठपदानां च नक्षत्रे ।
४८ गोस्त्रियोरुपसर्जनस्य ।	६१ छन्दसि पुनर्वस्वोरेकवचनम् ।
४९ लुक्तद्धितलुकि ।	६२ विशाखयोश्च ।
५० इद्गोण्याः ।	६३ तिष्यपुनर्वस्वोर्नक्षत्रद्वन्द्वे बहुवचनस्य द्विवचनं नित्यम् ।
५१ लुपि युक्तवद्व्यक्तिवचने ।	६४ सरूपाणामेकशेष एकविभक्तौ ।
५२ विशेषणानां चाऽऽजातेः ।	६५ वृद्धो यूना तल्लक्षणश्चेदेव विशेषः ।
५३ तदशिष्यं संज्ञाप्रमाणत्वात् ।	६६ स्त्री पुंवच्च ।
५४ लुब्धोगाप्रख्यानात् ।	६७ पुमान् स्त्रिया ।
५५ योगप्रमाणे च तदभावेऽदर्शनं स्यात् ।	

६८ भ्रातृपुत्रौ स्वसृदुहितृभ्याम् ।	७१ श्वशुरः श्वश्र्वा ।
६९ नपुंसकमनपुंसकेनैकवच्चा-
स्यान्यतरस्याम् ।	७२ त्यदादीनि सर्वैर्नित्यम् ।
७० पिता मात्रा ।	७३ ग्राम्यपशुसंघेष्वतरुणेषु स्त्री ।

इति प्रथमाध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥१॥२॥

तृतीयः पादः

१ भूवादयो धातवः ।	११ स्वरितेनाधिकारः ।
२ उपदेशेऽजनुनासिक इत् ।	१२ अनुदात्तङित आत्मनेपदम् ।
३ हलन्त्यम् ।	१३ भावकर्मणोः ।
४ न विभक्तौ तुस्माः ।	१४ कर्त्तरि कर्मव्यतिहारे ।
५ आदिर्जिटुडवः ।	१५ न गतिहिंसार्थेभ्यः ।
६ षः प्रत्ययस्य ।	१६ इतरेतरान्योन्योपपदाच्च ।
७ चुट् ।	१७ नेर्विशः ।
८ लशक्वतद्धिते ।	१८ परिव्यवेभ्यः क्रियः ।
९ तस्य लोपः ।	१९ विपराभ्यां जेः ।
१० यथासङ्ख्यमनुदेशः
समानाम् ।	२० आङो यमहनः ।
	२१ क्रीडोऽनुसम्परिभ्यश्च ।

२२ समवप्रविभ्यः स्थः ।	३७ कर्तृस्थे चाऽशरीरे कर्मणि ।
२३ प्रकाशनस्थेयाख्ययोश्च ।	३८ वृत्तिसर्गतायनेषु क्रमः ।
२४ उदोऽनूर्ध्वकर्मणि ।	३९ उपपराभ्याम् ।
२५ उपान्मन्त्रकरणे ।	४० आङ् उद्गमने ।
२६ अकर्मकाच्च ।	४१ वेः पादविहरणे ।
२७ उद्विभ्यां तपः ।	४२ प्रोपाभ्यां समर्थाभ्याम् ।
२८ आङो यमहनः ।	४३ अनुपसर्गाद्वा ।
२९ समो गम्यृच्छिभ्याम् ।	४४ अपह्नवे ज्ञः ।
३० निसमुपविभ्यो ह्वः ।	४५ अकर्मकाच्च ।
३१ स्पर्द्धायामाङः ।	४६ संप्रतिभ्यामनाध्याने ।
३२ गन्धनावक्षेपणसेवन- साहसिक्यप्रतियत्नप्रकथनो- पयोगेषु कृजः ।	४७ भासनोपसंभाषाज्ञानयत्न- विमत्युपमन्त्रणेषु वदः ।
३३ अधेः प्रसहने ।	४८ व्यक्तवाचां समुच्चारणे ।
३४ वेः शब्दकर्मणः ।	४९ अनोरकर्मकात् ।
३५ अकर्मकाच्च ।	५० विभाषा विप्रलापे ।
३६ संमाननोत्सञ्जनाचार्यकरण- ज्ञानभृतिविगणनव्ययेषु नियः ।	५१ अवाद्ग्रः ।
	५२ समः प्रतिज्ञाने ।
	५३ उदश्चरः सकर्मकात् ।

५४ समस्तृतीयायुक्तात् ।	६९ गृधिवञ्च्योः प्रलम्भने ।
५५ दाणश्च सा चेच्चतुर्थ्यर्थे ।	७० लियः संमाननशालीनी-
५६ उपाद्यमः स्वकरणे ।	करणयोश्च ।
५७ ज्ञाश्रुस्मृदृशां सनः ।	७१ मिथ्योपपदात्कृजोऽभ्यासे ।
५८ नानोर्ज्ञः ।	७२ स्वरितजितः कर्त्रभिप्राये
५९ प्रत्याङ्भ्यां श्रुवः ।	क्रियाफले ।
६० शदेः शितः ।	७३ अपाद्धदः ।
६१ प्रियतेर्लुङ्लिङोश्च ।	७४ णिचश्च ।
६२ पूर्ववत् सनः ।	७५ समुदाङ्भ्यो यमोऽग्रन्थे ।
६३ आम्प्रत्ययवत्कृजोऽ-	७६ अनुपसर्गाज्ज्ञः ।
नुप्रयोगस्य ।	७७ विभाषोपपदेन प्रतीयमाने ।
६४ प्रोपाभ्यां युजेरयज्ञपात्रेषु ।	७८ शेषात्कर्त्तरि परस्मैपदम् ।
६५ समः क्षणुवः ।	७९ अनुपराभ्यां कृजः ।
६६ भुजोऽनवने ।	८० अभिप्रत्यतिभ्यः क्षिपः ।
६७ णेरणौ यत्कर्म णौ चेत्स	८१ प्राद्धहः ।
कर्त्ताऽनाध्याने ।	८२ परेर्मृषः ।
६८ भीस्म्योर्हेतुभये ।	८३ व्याङ्परिभ्यो रमः ।

८४ उपाच्च ।	८९ न पादम्याङ्यमाङ्यस-
८५ विभाषाऽकर्मकात् ।	परिमुहरुचिनृतिवदवसः ।
८६ बुधयुधनशजनेङ्प्रुद्रुस्रुभ्यो णेः ।	९० वा क्यषः ।
८७ निगरणचलनार्थेभ्यश्च ।	९१ द्युद्भ्यो लुङि ।
८८ अणावकर्मकाच्चित्तवत्-	९२ वृद्भ्यः स्यसनोः ।
कर्तृकात् ।	९३ लुटि च क्लृपः ।

इति प्रथमाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥१॥३॥

चतुर्थः पादः

१ आ कडारादेका संज्ञा ।	१० ह्रस्वं लघु ।
२ विप्रतिषेधे परं कार्यम् ।	११ संयोगे गुरु ।
३ यू स्त्र्याख्यौ नदी ।	१२ दीर्घं च ।
४ नेयङुवङ्स्थानावस्त्री ।	१३ यस्मात्प्रत्ययविधिस्तदादि-
५ वाऽऽमि ।	प्रत्ययेऽङ्गम् ।
६ डिति ह्रस्वश्च ।	१४ सुप्तिङन्तं पदम् ।
७ शेषो घ्यसखि ।	१५ नः क्ये ।
८ पतिः समास एव ।	१६ सिति च ।
९ षष्ठीयुक्तश्छन्दसि वा ।	१७ स्वादिष्वसर्वनामस्थाने ।

१८ यचि भम् ।	३६ स्पृहेरीप्सितः ।
१९ तसौ मत्वर्थे ।	३७ क्रुधद्रुहेर्ष्यासूयार्थानां
२० अयस्मयादीनि च्छन्दसि ।	यं प्रति कोपः ।
२१ बहुषु बहुवचनम् ।	३८ क्रुधद्रुहोरुपसृष्टयोः कर्म ।
२२ द्व्येकयोर्द्विवचनैकवचने ।	३९ राधीक्ष्योर्यस्य विप्रश्नः ।
२३ कारके ।	४० प्रत्याङ्भ्यां श्रुवः पूर्वस्य
२४ ध्रुवमपायेऽपादानम् ।	कर्त्ता ।
२५ भीत्रार्थानां भयहेतुः ।	४१ अनुप्रतिगृणश्च ।
२६ पराजेरसोढः ।	४२ साधकतमं करणम् ।
२७ वारणार्थानामीप्सितः ।	४३ दिवः कर्म च ।
२८ अन्तर्द्धौ येनादर्शनमिच्छति ।	४४ परिक्रयणे सम्प्रदानमन्य-
२९ आख्यातोपयोगे ।	तरस्याम् ।
३० जनिकर्तुः प्रकृतिः ।	४५ आधारोऽधिकरणम् ।
३१ भुवः प्रभवः ।	४६ अधिशीङ्स्थासां कर्म ।
३२ कर्मणा यमभिप्रैति स	४७ अभिनिविशश्च ।
सम्प्रदानम् ।	४८ उपान्वध्याङ्वसः ।
३३ रुच्यर्थानां प्रीयमाणः ।	४९ कर्त्तुरीप्सिततमं कर्म ।
३४ श्लाघह्नुङ्स्थाशपां	५० तथायुक्तं चानीप्सितम् ।
ज्ञीप्स्यमानः ।	५१ अकथितं च ।
३५ धारेरुत्तमर्णः ।	५२ गतिबुद्धिप्रत्यवसानार्थशब्द-

कर्माकर्मकाणामणि कर्त्ता	७१ विभाषा कृजि।
स णौ।	७२ उपाजेऽन्वाजे।
५३ ह्रकोरन्यतरस्याम्।	७३ साक्षात्प्रभृतीनि च।
५४ स्वतन्त्रः कर्त्ता।	७४ अनत्याधान उरसिमनसी।
५५ तत्प्रयोजको हेतुश्च।	७५ मध्ये पदे निवचने च।
५६ प्राग्रीश्वरान्निपाताः।	७६ नित्यं हस्ते पाणावुपयमने।
५७ चादयोऽसत्त्वे।	७७ प्राध्वं बन्धने।
५८ प्रादय उपसर्गाः।	७८ जीविकोपनिषदावौपम्ये।
५९ गतिश्च।	७९ ते प्राग् धातोः।
६० ऊर्यादिच्चिडाचश्च।	८० छन्दसि परेऽपि।
६१ अनुकरणं चानितिपरम्।	८१ व्यवहिताश्च।
६२ आदरानादरयोः सदसती।	८२ कर्मप्रवचनीयाः।
६३ भूषणेऽलम्।	८३ अनुर्लक्षणे।
६४ अन्तरपरिग्रहे।	८४ तृतीयार्थे।
६५ कणेमनसी श्रद्धाप्रतीघाते।	८५ हीने।
६६ पुरोऽव्ययम्।	८६ उपोऽधिके च।
६७ अस्तं च।	८७ अपपरी वर्जने।
६८ अच्छ गत्यर्थवदेषु।	८८ आङ्मर्यादावचने।
६९ अदोऽनुपदेशे।	८९ लक्षणेत्थम्भूतोख्यानभाग-
७० तिरोऽन्तर्द्धौ।	वीप्सासु प्रतिपर्यनवः।

९० अभिरभागे ।	१०१ तान्येकवचनद्विवचन-
९१ प्रतिः प्रतिनिधिप्रतिदानयोः ।	बहुवचनान्येकशः ।
९२ अधिपरी अनर्थकौ ।	१०२ सुपः ।
९३ सुः पूजायाम् ।	१०३ विभक्तिश्च ।
९४ अतिरतिक्रमणे च ।	१०४ युष्मद्युपपदे समानाधिकरणे
९५ अपिः पदार्थसम्भावना-	स्थानिन्यपि मध्यमः ।
न्ववसर्गगर्हासमुच्चयेषु ।	१०५ प्रहासे च मन्योपपदे
९६ अधिरीश्वरे ।	मन्यतेरुत्तम एकवच्च ।
९७ विभाषा कृजि ।	१०६ अस्मद्युत्तमः ।
९८ लः परस्मैपदम् ।	१०७ शेषे प्रथमः ।
९९ तडानावात्मनेपदम् ।	१०८ परः सन्निकर्षः संहिता ।
१०० तिङ्स्त्रीणि त्रीणि	१०९ विरामोऽवसानम् ।
प्रथममध्यमोत्तमाः ।	

इति प्रथमाध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥१४॥

इति प्रथमोऽध्यायः समाप्तः ॥१॥

अक्षरसमाम्नायपर्यन्तम् १५ } = ३६४
प्रथमाध्याये ३४९

अथ द्वितीयोऽध्यायः

प्रथमः पादः

१ समर्थः पदविधिः ।	१२ आङ्मर्यादाभिविध्योः ।
२ सुबामन्त्रिते पराङ्गवत्स्वरे ।	१३ लक्षणेनाभिप्रती आभिमुख्ये ।
३ प्राक्कडारात्समासः ।	१४ अनुर्यत्समया ।
४ सह सुपा ।	१५ यस्य चायामः ।
५ अव्ययीभावः ।	१६ तिष्ठद्गुप्रभृतीनि च ।
६ अव्ययं विभक्तिसमीप-
समृद्धिवृद्ध्यर्थाभावात्यया-
सम्प्रतिशब्दप्रादुर्भावपश्चाद्य-
थानुपूर्व्ययौगपद्यसादृश्य-
सम्पत्तिसाकल्यान्तवचनेषु ।	१७ पारे मध्ये षष्ठ्या वा ।
१८ संख्या वंश्येन ।
१९ नदीभिश्च ।
२० अन्यपदार्थे च संज्ञायाम् ।
२१ तत्पुरुषः ।
७ यथाऽसादृश्ये ।	२२ द्विगुश्च ।
८ यावदवधारणे ।	२३ द्वितीयाश्रितातीतपतित-
गतात्यस्तप्राप्तापन्नैः ।
९ सुप् प्रतिना मात्रार्थे ।	२४ स्वयं क्तेन ।
१० अक्षशलाकासंख्याः परिणा ।	२५ खट्वा क्षेपे ।
११ विभाषाऽपपरिबहिरञ्चवः
पञ्चम्या ।	२६ सामि ।

२७ कालाः ।	४० सिद्धशुष्कपक्वबन्धैश्च ।
२८ अत्यन्तसंयोगे च ।	४१ ध्वाङ्क्षेण क्षेपे ।
२९ तृतीया तत्कृतार्थेन गुणवचनेन ।	४२ कृत्यैर्ऋणे ।
३० पूर्वसदृशसमोनार्थकलह- निपुणमिश्रश्लक्ष्णैः ।	४३ संज्ञायाम् ।
३१ कर्तृकरणे कृता बहुलम् ।	४४ क्तेनाहोरात्रावयवाः ।
३२ कृत्यैरधिकार्थवचने ।	४५ तत्र ।
३३ अन्नेन व्यञ्जनम् ।	४६ क्षेपे ।
३४ भक्ष्येण मिश्रीकरणम् ।	४७ पात्रे समितादयश्च ।
३५ चतुर्थी तदर्थार्थबलिहित- सुखरक्षितैः ।	४८ पूर्वकालैकसर्वजरत्पुराणनव- केवलाः समानाधिकरणेन ।
३६ पञ्चमी भयेन ।	४९ दिक्सङ्ख्ये संज्ञायाम् ।
३७ अपेतापोढमुक्तपतिता- पत्रस्तैरल्पशः ।	५० तद्धितार्थोत्तरपदसमाहारे च ।
३८ स्तोकान्तिकदूरार्थकृच्छ्राणि क्तेन ।	५१ सङ्ख्यापूर्वो द्विगुः ।
३९ सप्तमी शौण्डैः ।	५२ कुत्सितानि कुत्सनैः ।
	५३ पापाणके कुत्सितैः ।
	५४ उपमानानि सामान्यवचनैः ।
	५५ उपमितं व्याघ्रादिभिः सामान्याप्रयोगे ।

- ५६ विशेषणं विशेष्येण बहुलम् । ६४ पोटायुवतिस्तोककतिपय-
५७ पूर्वापरप्रथमचरमजघन्य- गृष्टिधेनुवशावेहद्वष्कयणी-
समानमध्यमध्यमवीराश्च । प्रवक्तृश्रोत्रियाध्यापक-
५८ श्रेण्यादयः कृतादिभिः । धूर्तैर्जातिः ।
५९ क्तेन नञ्विशिष्टेनानञ् । ६५ प्रशंसावचनैश्च ।
६० सन्महत्परमोत्तमोत्कृष्टाः ६६ युवा खलतिपलितवलिन-
पूज्यमानैः । जरतीभिः ।
६१ वृन्दारकनागकुञ्जरैः ६७ कृत्यतुल्याख्या अजात्या ।
पूज्यमानम् । ६८ वर्णो वर्णेन ।
६२ कतरकतमौ जातिपरिप्रश्ने । ६९ कुमारः श्रमणादिभिः ।
६३ किं क्षेपे । ७० चतुष्पादो गर्भिण्या ।
७१ मयूरव्यंसकादयश्च ।

इति द्वितीयाध्यायस्य प्रथमः पादः ॥२॥१॥

द्वितीयः पादः

१ पूर्वापराधरोत्तरमेकदेशिनै-
काधिकरणे ।	१६ कर्त्तरि च ।
२ अर्द्धं नपुंसकम् ।	१७ नित्यं क्रीडाजीविकयोः ।
३ द्वितीयतृतीयचतुर्थतुर्याण्य-
न्यतरस्याम् ।	१८ कुगतिप्रादयः ।
४ प्राप्तापन्ने च द्वितीयया ।	१९ उपपदमतिङ् ।
५ कालाः परिमाणिना ।	२० अमैवाव्ययेन ।
६ नञ् ।	२१ तृतीयाप्रभृतीन्यन्यतरस्याम् ।
७ ईषदकृता ।	२२ क्त्वा च ।
८ षष्ठी ।	२३ शेषो बहुव्रीहिः ।
९ याजकादिभिश्च ।	२४ अनेकमन्यपदार्थे ।
१० न निर्धारणे ।	२५ सङ्ख्ययाऽव्ययासन्नादूरा-
धिकसङ्ख्याः सङ्ख्येये ।
११ पूरणगुणसुहितार्थसदव्यय-
तव्यसमानाधिकरणेन ।	२६ दिङ्नामान्यन्तराले ।
१२ क्तेन च पूजायाम् ।	२७ तत्र तेनेदमिति सरूपे ।
१३ अधिकरणवाचिना च ।	२८ तेन सहेति तुल्ययोगे ।
१४ कर्मणि च ।	२९ चार्थे द्वन्द्वः ।
१५ तृजकाभ्यां कर्त्तरि ।	३० उपसर्जनं पूर्वम् ।
	३१ राजदन्तादिषु परम् ।
	३२ द्वन्द्वे घि ।

३३ अजाद्यदन्तम् ।	३६ निष्ठा ।
३४ अल्पात्तरम् ।	३७ वाऽऽहिताग्न्यादिषु ।
३५ सप्तमीविशेषणे बहुव्रीहौ ।	३८ कडाराः कर्मधारये ।

इति द्वितीयाध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥२॥२॥

तृतीयः पादः

१ अनभिहिते ।	१३ चतुर्थी सम्प्रदाने ।
२ कर्मणि द्वितीया ।	१४ क्रियार्थोपपदस्य च कर्मणि
३ तृतीया च होश्छन्दसि ।	स्थानिनः ।
४ अन्तरान्तरेणयुक्ते ।	१५ तुमर्थाच्च भाववचनात् ।
५ कालाध्वनोरत्यन्तसंयोगे ।	१६ नमः स्वस्तिस्वाहास्वधाऽलं-
६ अपवर्गे तृतीया ।	वषड्योगाच्च ।
७ सप्तमीपञ्चम्यौ कारकमध्ये ।	१७ मन्यकर्मण्यनादरे विभाषा-
८ कर्मप्रवचनीययुक्ते द्वितीया ।	ऽप्राणिषु ।
९ यस्मादधिकं यस्य	१८ कर्तृकरणयोस्तृतीया ।
चेश्वरवचनं तत्र सप्तमी ।	१९ सहयुक्तेऽप्रधाने ।
१० पञ्चम्यापाङ्परिभिः ।	२० येनाङ्गविकारः ।
११ प्रतिनिधिप्रतिदाने च यस्मात् ।	२१ इत्थम्भूतलक्षणे ।
१२ गत्यर्थकर्मणि द्वितीयाचतुर्थ्यौ	२२ संज्ञोऽन्यतरस्यां कर्मणि ।
चेष्टायामनध्वनि ।	२३ हेतौ ।

२४ अकर्त्तर्यृणे पञ्चमी।	३९ स्वामीश्वराधिपतिदायाद-
२५ विभाषा गुणेऽस्त्रियाम्।	साक्षिप्रतिभूप्रसूतैश्च।
२६ षष्ठी हेतुप्रयोगे।	४० आयुक्तकुशलाभ्यां
२७ सर्वनाम्नस्तृतीया च।	चासेवायाम्।
२८ अपादाने पञ्चमी।	४१ यतश्च निर्द्धारणम्।
२९ अन्यारादितरर्तेदिक्छब्दा-	४२ पञ्चमी विभक्ते।
ज्वृत्तरपदाजाहियुक्ते।	४३ साधुनिपुणाभ्यामर्चायां
३० षष्ठ्यतसर्थप्रत्ययेन।	सप्तम्यप्रतेः।
३१ एनपा द्वितीया।	४४ प्रसितोत्सुकाभ्यां तृतीया च।
३२ पृथग्विनानानाभिस्तृतीया-	४५ नक्षत्रे च लुपि।
ऽन्यतरस्याम्।	४६ प्रातिपदिकार्थलिङ्गपरिमाण-
३३ करणे च स्तोकाल्पकृच्छ्र-	वचनमात्रे प्रथमा।
कतिपयस्यासत्त्ववचनस्य।	४७ सम्बोधने च।
३४ दूरान्तिकार्थैः षष्ठ्य-	४८ साऽऽमन्त्रितम्।
न्यतरस्याम्।	४९ एकवचनं सम्बुद्धिः।
३५ दूरान्तिकार्थेभ्यो द्वितीया च।	५० षष्ठी शेषे।
३६ सप्तम्यधिकरणे च।	५१ ज्ञोऽविदर्थस्य करणे।
३७ यस्य च भावेन भावलक्षणम्	५२ अधीगर्थदयेशां कर्मणि।
३८ षष्ठी चानादरे।	५३ कृजः प्रतियत्ने।

५४ रुजार्थानां भाववचनाना- मज्वरेः ।	६४ कृत्वोऽर्थप्रयोगे कालेऽधिकरणे ।
५५ आशिषि नाथः ।	६५ कर्तृकर्मणोः कृति ।
५६ जासिनिप्रहणनाटक्राथपिषां हिंसायाम् ।	६६ उभयप्राप्तौ कर्मणि ।
५७ व्यवहृपणोः समर्थयोः ।	६७ क्तस्य च वर्त्तमाने ।
५८ दिवस्तदर्थस्य ।	६८ अधिकरणवाचिनश्च ।
५९ विभाषोपसर्गे ।	६९ न लोकाव्ययनिष्ठा- खलर्थतृणाम् ।
६० द्वितीया ब्राह्मणे ।	७० अकेनोर्भविष्यदाधमर्ण्ययोः ।
६१ प्रेष्यब्रुवोर्हविषो देवतासम्प्रदाने ।	७१ कृत्यानां कर्त्तरि वा ।
६२ चतुर्थ्यर्थे बहुलं छन्दसि ।	७२ तुल्यार्थैरतुलोपमाभ्यां तृतीयाऽन्यतरस्याम् ।
६३ यजेश्च करणे ।	७३ चतुर्थी चाशिष्यायुष्यमद्रभद्र- कुशलसुखार्थहितैः ।

इति द्वितीयाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥२॥३॥

चतुर्थः पादः

१ द्विगुरेकवचनम् ।	१६ विभाषा समीपे ।
२ द्वन्द्वश्च प्राणितूर्यसेनाङ्गानाम् ।	१७ स नपुंसकम् ।
३ अनुवादे चरणानाम् ।	१८ अव्ययीभावश्च ।
४ अध्वर्युक्रतुरनपुंसकम् ।	१९ तत्पुरुषोऽनञ्कर्मधारयः ।
५ अध्ययनतोऽविप्रकृष्टाख्यानाम् ।	२० संज्ञायां कन्थोशीनरेषु ।
६ जातिरप्राणिनाम् ।	२१ उपज्ञोपक्रमं तदाद्याचिख्यासायाम् ।
७ विशिष्टलिङ्गो नदीदेशोऽग्रामाः ।	२२ छाया बाहुल्ये ।
८ क्षुद्रजन्तवः ।	२३ सभा राजाऽमनुष्यपूर्वा ।
९ येषां च विरोधः शाश्वतिकः ।	२४ अशाला च ।
१० शूद्राणामनिरवसितानाम् ।	२५ विभाषा सेनासुराच्छाया-
११ गवाश्वप्रभृतीनि च ।	शालानिशानाम् ।
१२ विभाषा वृक्षमृगतृणधान्य-	२६ परवल्लिङ्गं द्वन्द्वतत्पुरुषयोः
व्यञ्जनपशुशकुन्यश्ववडव-	२७ पूर्ववदश्ववडवौ ।
पूर्वापराधरोत्तराणाम् ।	२८ हेमन्तशिशिरावहोरात्रे
१३ विप्रतिषिद्धं चानधिकरणवाचि ।	च च्छन्दसि ।
१४ न दधिपयआदीनि ।	२९ रात्राह्नाहाः पुंसि ।
१५ अधिकरणैतावत्त्वे च ।	३० अपथं नपुंसकम् ।

३१ अर्द्धर्चाः पुंसि च।	४९ गाड् लिटि।
३२ इदमोऽन्वादेशोऽशनुदात्त- स्तृतीयादौ।	५० विभाषा लुङ्लृङोः।
३३ एतदस्त्रतसोस्त्रतसौ चानुदात्तौ।	५१ णौ च संश्चङोः।
३४ द्वितीयाटौस्वेनः।	५२ अस्तेर्भूः।
३५ आर्द्धधातुके।	५३ ब्रुवो वचिः।
३६ अदो जग्धिर्ल्यप्ति किति।	५४ चक्षिङः ख्याज्।
३७ लुङ्सनोर्घस्लृ।	५५ वा लिटि।
३८ घजपोश्च।	५६ अजेर्व्यघजपोः।
३९ बहुलं छन्दसि।	५७ वा यौ।
४० लिट्यन्यतरस्याम्।	५८ ण्यक्षत्रियार्षजितो यूनि लुगणिजोः।
४१ वेजो वयिः।	५९ पैलादिभ्यश्च।
४२ हनो वध लिङि।	६० इजः प्राचाम्।
४३ लुङि च।	६१ न तौल्वलिभ्यः।
४४ आत्मनेपदेष्वन्यतरस्याम्।	६२ तद्राजस्य बहुषु तेनैवास्त्रियाम्।
४५ इणो गा लुङि।	६३ यस्कादिभ्यो गोत्रे।
४६ णौ गमिरबोधने।	६४ यजजोश्च।
४७ सनि च।	६५ अत्रिभृगुकृत्सवसिष्ठ- गोतमाङ्गिरोभ्यश्च।
४८ इङश्च।	

६६ बह्वच इजः प्राच्यभरतेषु।	७७ गातिस्थाघुपाभूभ्यः सिचः
६७ न गोपवनादिभ्यः।	परस्मैपदेषु।
६८ तिककितवादिभ्यो द्वन्द्वे।	७८ विभाषा घ्राधेट्शाच्छासः।
६९ उपकादिभ्योऽन्यतरस्यामद्वन्द्वे	७९ तनादिभ्यस्तथासोः।
७० अगस्त्यकौण्डिन्ययोरगस्ति- कुण्डिनच्।	८० मन्त्रे घसह्वरणशवृदहाद् वृच्चृगमिजनिभ्यो लेः।
७१ सुपो धातुप्रातिपदिकयोः।	८१ आमः।
७२ अदिप्रभृतिभ्यः शपः।	८२ अव्ययादाप्सुपः।
७३ बहुलं छन्दसि।	८३ नाव्ययीभावादतोऽम्वपञ्चम्याः।
७४ यङोऽचि च।	८४ तृतीयासप्तम्योर्बहुलम्।
७५ जुहोत्यादिभ्यः श्लुः।	८५ लुटः प्रथमस्य डारौरसः।
७६ बहुलं छन्दसि।	

इति द्वितीयाध्यायस्य चतुर्थः पादः॥२॥४॥

इति द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः॥२॥

पूर्वसूत्रयोगः ३६४
द्वितीयाध्याये २६७ } = ६३१

अथ तृतीयोऽध्यायः

प्रथमः पादः

१ प्रत्ययः ।	१६ वाष्पोष्मभ्यामुद्धमने ।
२ परश्च ।	१७ शब्दवैरकलहाभ्रकण्वमेघेभ्यः
३ आद्युदात्तश्च ।	करणे ।
४ अनुदात्तौ सुप्पितौ ।	१८ सुखादिभ्यः कर्तृवेदनायाम् ।
५ गुप्तिज्जिद्भ्यः सन् ।	१९ नमोवरिवश्चित्रङः क्यच् ।
६ मान्वधदान्शान्भ्यो	२० पुच्छभाण्डचीवराणिङ् ।
दीर्घश्चाभ्यासस्य ।	२१ मुण्डमिश्रश्लक्षणलवणव्रतवस्त्र-
७ धातोः कर्मणः समानकर्तृका-	हलकलकृततूस्तेभ्यो णिच् ।
दिच्छायां वा ।	२२ धातोरेकाचो हलादेः
८ सुप आत्मनः क्यच् ।	क्रियासमभिहारे यङ् ।
९ काम्यच्च ।	२३ नित्यं कौटिल्ये गतौ ।
१० उपमानादाचारे ।	२४ लुपसदचरजपजभदहदश-
११ कर्तुः क्यङ् सलोपश्च ।	गृभ्यो भावगर्हायाम् ।
१२ भृशादिभ्यो भुव्यच्चेर्लोपश्च हलः ।	२५ सत्यापपाशरूपवीणातूल-
१३ लोहितादिडाज्भ्यः क्यष् ।	श्लोकसेनालोमत्वचवर्मवर्ण-
१४ कष्टाय क्रमणे ।	चूर्णचुरादिभ्यो णिच् ।
१५ कर्मणो रोमन्थतपोभ्यां वर्त्तिचरोः ।	२६ हेतुमति च ।

२७ कण्ड्वादिभ्यो यक्।	४५ शल इगुपधादनिटः क्सः।
२८ गुपूधूपविच्छिपणिपनिभ्य आयः।	४६ श्लिष आलिङ्गने।
२९ ऋतेरीयङ्।	४७ न दृशः।
३० कमेर्णिङ्।	४८ णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्त्तरि चङ्।
३१ आयादय आर्द्धधातुके वा।	४९ विभाषा धेट्श्वयोः।
३२ सनाद्यन्ता धातवः।	५० गुपेश्छन्दसि।
३३ स्यतासी लृलुटोः।	५१ नोनयतिध्वनयत्येलयत्य-
३४ सिब्वहुलं लेटि।	र्दयतिभ्यः।
३५ कास्प्रत्ययादाममन्त्रे लिटि।	५२ अस्तिवक्तिख्यातिभ्यो ऽङ्।
३६ इजादेश्च गुरुमतोऽनृच्छः।	५३ लिपिसिचिह्वश्च।
३७ दयायासश्च।	५४ आत्मनेपदेष्वन्यतरस्याम्।
३८ उषविदजागृभ्योऽन्यतरस्याम्।	५५ पुषादिद्युताद्ग्लृदितः परस्मैपदेषु।
३९ भीहीभृहुवां श्लुवच्च।	५६ सर्त्तिशास्त्यर्त्तिभ्यश्च।
४० कृञ् चानुप्रयुज्यते लिटि।	५७ इरितो वा।
४१ विदाङ्कुर्वन्त्वित्यन्यतरस्याम्।	५८ जृस्तम्भुमुचुम्लुचुगुचुग्लुचु-
४२ अभ्युत्सादयांप्रजनयांचिकयां-	ग्लुञ्चुशिवभ्यश्च।
रमयामकः पावयांक्रिया-	५९ कृमृदृरुहिभ्यश्छन्दसि।
द्विदामक्रन्निति च्छन्दसि।	६० चिण् ते पदः।
४३ च्लि लुङि।	६१ दीपजनबुधपूरितायिप्यायिभ्यो-
४४ च्लेः सिच्।	ऽन्यतरस्याम्।

६२ अचः कर्मकर्त्तरि ।	८१ क्र्यादिभ्यः शना ।
६३ दुहश्च ।	८२ स्तम्भुस्तुम्भुस्कम्भु-
६४ न रुधः ।	स्कुम्भुस्कृज्भ्यः शनुश्च ।
६५ तपोऽनुतापे च ।	८३ हलः शनः शानज्ज्ञौ ।
६६ चिण् भावकर्मणोः ।	८४ छन्दसि शायजपि ।
६७ सार्वधातुके यक् ।	८५ व्यत्ययो बहुलम् ।
६८ कर्त्तरि शप् ।	८६ लिङ्याशिष्यङ् ।
६९ दिवादिभ्यः श्यन् ।	८७ कर्मवत्कर्मणा तुल्यक्रियः ।
७० वा भ्राशभ्लाशभ्रमुक्रमु-	८८ तपस्तपःकर्मकस्यैव ।
क्लमुत्रसित्रुटिलषः ।	८९ न दुहस्नुनमां यक्चिणौ ।
७१ यसोऽनुपसर्गात् ।	९० कृषिरजोः प्राचां श्यन्
७२ संयसश्च ।	परस्मैपदं च ।
७३ स्वादिभ्यः शनुः ।	९१ धातोः ।
७४ श्रुवः शृ च ।	९२ तत्रोपपदं सप्तमीस्थम् ।
७५ अक्षोऽन्यतरस्याम् ।	९३ कृदतिङ् ।
७६ तनूकरणे तक्षः ।	९४ वाऽसरूपोऽस्त्रियाम् ।
७७ तुदादिभ्यः शः ।	९५ कृत्याः ।
७८ रुधादिभ्यः शनम् ।	९६ तव्यत्तव्यानीयरः ।
७९ तनादिकृज्भ्य उः ।	९७ अचो यत् ।
८० धिन्विकृण्व्योर च ।	९८ पोरदुपधात् ।

१९ शकिसहोश्च ।	११७ विपूयविनीयजित्यामुञ्ज-
१०० गदमदचरयमश्चानुपसर्गे ।	कल्कहलिषु ।
१०१ अवद्यपण्यवर्या गर्ह्यपणितव्या-	११८ प्रत्यपिभ्यां ग्रहेः ।
निरोधेषु ।	११९ पदास्वैरिबाह्यापक्ष्येषु च ।
१०२ वह्यं करणम् ।	१२० विभाषा कृवृषोः ।
१०३ अर्यः स्वामिवैश्ययोः ।	१२१ युग्यं च पत्रे ।
१०४ उपसर्या काल्या प्रजने ।	१२२ अमावस्यदन्यतरस्याम् ।
१०५ अजर्यं सङ्गतम् ।	१२३ छन्दसि निष्टर्क्यदेवहूयप्रणीयो-
१०६ वदः सुपि क्यप् च ।	नीयोच्छिष्यमर्यस्तर्या-
१०७ भुवो भावे ।	ध्वर्यखन्यखान्यदेवयज्या-
१०८ हनस्त च ।	पृच्छ्यप्रतिषीव्यब्रह्मवाद्य-
१०९ एतिस्तुशास्वृदृजुषः क्यप् ।	भाव्यस्ताव्योपचाय्यपृडानि ।
११० ऋदुपधाच्चाक्लृपिचृतेः ।	१२४ ऋहलोर्ण्यत् ।
१११ ई च खनः ।	१२५ ओरावश्यके ।
११२ भृजोऽसंज्ञायाम् ।	१२६ आसुयुवपिरपिलपित्रपिचमश्च ।
११३ मृजेर्विभाषा ।	१२७ आनाय्योऽनित्ये ।
११४ राजसूयसूर्यमृषोद्यरुच्य-	१२८ प्रणाय्योऽसम्मतौ ।
कुप्यकृष्टपच्याव्यथ्याः ।	१२९ पाय्यसांनाय्यनिकाय्यधाय्या
११५ भिद्योद्ध्यौ नदे ।	मानहविर्निवाससामिधेनीषु ।
११६ पुष्यसिद्ध्यौ नक्षत्रे ।	१३० क्रतौ कुण्डपाय्यसञ्चाय्यौ ।

- १३१ अग्नौ परिचाय्योपचाय्यसमूह्याः । १४१ श्याद्व्यधाम्नुसंस्रवतीण-
१३२ चित्याग्निचित्ये च । वसावहलिहशिलषश्वसश्च ।
१३३ ण्वुल्लृचौ । १४२ दुन्योरनुपसर्गे ।
१३४ नन्दिग्रहिपचादिभ्यो ल्युणिन्यचः । १४३ विभाषा ग्रहः ।
१३५ इगुपधज्ञाप्रीकिरः कः । १४४ गेहे कः ।
१३६ आतश्चोपसर्गे । १४५ शिल्पिनि ष्वुन् ।
१३७ पाघ्राध्माधेट्दृशः शः । १४६ गस्थकन् ।
१३८ अनुपसर्गाल्लिम्पविन्दधारिपारि- १४७ ण्युट् च ।
वेद्युदेजिचेतिसातिसाहिभ्यश्च । १४८ हश्च ब्रीहिकालयोः ।
१३९ ददातिदधात्योर्विभाषा । १४९ प्रुसृत्वः समभिहारे वुन् ।
१४० ज्वलितिकसन्तेभ्यो णः । १५० आशिषि च ।

द्वितीयः पादः

१ कर्मण्यण् ।	१९ पूर्वे कर्त्तरि ।
२ ह्वावामश्च ।	२० कृञो हेतुताच्छील्यानुलोम्येषु
३ आतोऽनुपसर्गे कः ।	२१ दिवाविभानिशाप्रभाभास्करा-
४ सुपि स्थः ।	न्तानन्तादिबहुनान्दीकिंलिपि-
५ तुन्दशोकयोः परिमृजापनुदोः ।	लिबिबलिभक्तिकर्त्तृचित्रक्षेत्र-
६ प्रे दाज्ञः ।	सङ्ख्याजङ्घाबाह्वहय्य-
७ समि ख्यः ।	त्तद्धनुररुष्णु ।
८ गापोष्टक् ।	२२ कर्मणि भृतौ ।
९ हरतेरनुद्यमनेऽच् ।	२३ न शब्दश्लोककलहगाथा-
१० वयसि च ।	वैरचाटुसूत्रमन्त्रपदेषु ।
११ आङि ताच्छील्ये ।	२४ स्तम्बशकृतोरिन् ।
१२ अर्हः ।	२५ हरतेर्दृतिनाथयोः पशौ ।
१३ स्तम्बकर्णयो रमिजपोः ।	२६ फलेग्रहिरात्मम्भरिश्च ।
१४ शमि धातोः संज्ञायाम् ।	२७ छन्दसि वनसनरक्षिमथाम् ।
१५ अधिकरणे शेतेः ।	२८ एजेः खश् ।
१६ चरेष्टः ।	२९ नासिकास्तनयोर्ध्माधेटोः ।
१७ भिक्षासेनादायेषु च ।	३० नाडीमुष्ट्योश्च ।
१८ पुरोऽग्रतोऽग्रेषु सर्तेः ।	३१ उदि कूले रुजिवहोः ।

३२ वहाभ्रे लिहः ।	४९ आशिषि हनः ।
३३ परिमाणे पचः ।	५० अपे क्लेशतमसोः ।
३४ मितनखे च ।	५१ कुमारशीर्षयोर्णिनिः ।
३५ विध्वरुषोस्तुदः ।	५२ लक्षणे जायापत्योष्टक् ।
३६ असूर्यललाटयोर्दृशितपोः ।	५३ अमनुष्यकर्तृके च ।
३७ उग्रम्पश्येरम्मदपाणिन्धमाश्च	५४ शक्तौ हस्तिकपाटयोः ।
३८ प्रियवशे वदः खच् ।	५५ पाणिघताडघौ शिल्पिनि ।
३९ द्विषत्परयोस्तापेः ।	५६ आढ्यसुभगस्थूलपलित-
४० वाचि यमो व्रते ।	नग्नान्धप्रियेषु च्वयर्थेष्वच्चौ
४१ पूःसर्वयोर्दारिसहोः ।	कृजः करणे ख्युन् ।
४२ सर्वकूलाभ्रकरीषेषु कषः ।	५७ कर्त्तरि भुवः खिष्णुच्वुकजौ ।
४३ मेघर्त्तिभयेषु कृजः ।	५८ स्पृशोऽनुदके क्विन् ।
४४ क्षेमप्रियमद्रेऽण् च ।	५९ ऋत्विग्दधृक्स्त्रिगुणिगञ्चु-
४५ आशिते भुवः करणभावयोः	युजिक्रुञ्चां च ।
४६ संज्ञायां भृतृवृजिधारिसहि-	६० त्यदादिषु दृशोऽनालोचने
तपिदमः ।	कञ् च ।
४७ गमश्च ।	६१ सत्सूद्विषद्रुहदुहयुजविदभिद-
४८ अन्तात्यन्ताध्वदूरपारसर्वा-	च्छिदजिनीराजामुपसर्गेऽपि
नन्तेषु डः ।	क्विप् ।

६२ भजो ण्विः।	८० व्रते।
६३ छन्दसि सहः।	८१ बहुलमाभीक्ष्ये।
६४ वहश्च।	८२ मनः।
६५ कव्यपुरीषपुरीष्येषु ज्युट्।	८३ आत्ममाने खश्च।
६६ हव्येऽनन्तःपादम्।	८४ भूते।
६७ जनसनखनक्रमगमो विट्।	८५ करणे यजः।
६८ अदोऽनन्ने।	८६ कर्मणि हनः।
६९ क्रव्ये च।	८७ ब्रह्मभ्रूणवृत्रेषु क्विप्।
७० दुहः कव्यश्च।	८८ बहुलं छन्दसि।
७१ मन्त्रे श्वेतवहोक्थशस्- पुराडाशो ण्विन्।	८९ सुकर्मपापमन्त्रपुण्येषु कृजः।
७२ अवे यजः।	९० सोमे सुजः।
७३ विजुपे छन्दसि।	९१ अग्नौ चेः।
७४ आतो मनिन्क्वनिब्वनिपश्च।	९२ कर्मण्यग्न्याख्यायाम्।
७५ अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते।	९३ कर्मणीनिर्विक्रियः।
७६ क्विप् च।	९४ दृशेः क्वनिप्।
७७ स्थः क च।	९५ राजनि युधिकृजः।
७८ सुप्यजातौ णिनिस्ताच्छील्ये।	९६ सहे च।
७९ कर्तर्युपमाने।	९७ सप्तम्यां जनेर्ङः।
	९८ पञ्चम्यामजातौ।

१९ उपसर्गे च संज्ञायाम्।	११९ अपरोक्षे च।
१०० अनौ कर्मणि।	१२० ननौ पृष्टप्रतिवचने।
१०१ अन्येष्वपि दृश्यते।	१२१ नन्वोर्विभाषा।
१०२ निष्ठा।	१२२ पुरि लुङ् चास्मे।
१०३ सुयजोर्ङ्वनिप्।	१२३ वर्त्तमाने लट्।
१०४ जीर्यतेरतृन्।	१२४ लटः शतृशानचावप्रथमा-
१०५ छन्दसि लिट्।	समानाधिकरणे।
१०६ लिटः कानज् वा।	१२५ सम्बोधने च।
१०७ क्वसुश्च।	१२६ लक्षणहेत्वोः क्रियायाः।
१०८ भाषायां सदवसश्रुवः।	१२७ तौ सत्।
१०९ उपेयिवाननाश्वाननूचानश्च।	१२८ पूङ्यजोः शानन्।
११० लुङ्।	१२९ ताच्छील्यवयोवचनशक्तिषु
१११ अनद्यतने लङ्।	चानश्।
११२ अभिज्ञावचने लृट्।	१३० इङ्धार्योः शत्रकृच्छ्रिणि।
११३ न यदि।	१३१ द्विषोऽमित्रे।
११४ विभाषा साकाङ्क्षे।	१३२ सुजो यज्ञसंयोगे।
११५ परोक्षे लिट्।	१३३ अर्हः प्रशंसायाम्।
११६ हशश्वतोर्लङ् च।	१३४ आक्वेस्तच्छीलतद्धर्म-
११७ प्रश्ने चासन्नकाले।	तत्साधुकारिषु।
११८ लट् स्मे।	१३५ तृन्।

- १३६ अलंकृञ्निराकृञ्प्रजनो-
त्पचोत्पतोन्मदरुच्यपत्रप-
वृतुवृधुसहचर इष्णुच् ।
१३७ णेश्छन्दसि ।
१३८ भुवश्च ।
१३९ ग्लाजिस्थश्च ग्स्नुः ।
१४० त्रसिगृधिधृषिक्षिपेः क्नुः ।
१४१ शमित्यष्टाभ्यो घिनुण् ।
१४२ सम्पृचानुरुधाङ्यमाङ्यस-
परिसृसंसृजपरिदेविसंज्वर-
परिक्षिपपरिरटपरिवदपरिदह-
परिमुहदुषद्विषद्रुहदुहयुजाक्रीड-
विविचत्यजरजभजातिचरा-
पचरामुषाभ्याहनश्च ।
१४३ वौ कषलसकत्थम्रम्भः ।
१४४ अपे च लषः ।
१४५ प्रे लपसृद्रुमथवदवसः ।
१४६ निन्दसिंहक्लिशखादविनाश-
परिक्षिपपरिरटपरिवादिव्या-
भाषासूयो वुञ् ।
१४७ देविक्रुशोश्चोपसर्गे ।
१४८ चलनशब्दार्थादिकर्मकाद्युच् ।
१४९ अनुदात्तेतश्च हलादेः ।
१५० जुचङ्क्रम्यदन्द्रम्यसृगृधि-
ज्वलशुचलषपतपदः ।
१५१ क्रुधमण्डार्थेभ्यश्च ।
१५२ न यः ।
१५३ सूददीपदीक्षश्च ।
१५४ लषपतपदस्थाभूवृषहन-
कमगमशृभ्य उकञ् ।
१५५ जल्पभिक्षकुट्टलुण्टवृडः
षाकन् ।
१५६ प्रजोरिनिः ।
१५७ जिदृक्षिविश्रीण्वमाव्यथाभ्यम-
परिभूप्रसूभ्यश्च ।
१५८ स्पृहिगृहिपतिदयिनिद्रातन्द्रा-
श्रद्धाभ्य आलुच् ।
१५९ दाधेट्सिशदसदो रुः ।
१६० सृघस्यदः क्मरच् ।
१६१ भञ्जभासमिदो घुरच् ।

१६२ विदिभिदिच्छिदेः कुरच्।	१७६ यश्च यङः।
१६३ इण्णश्जिसर्त्तिभ्यः क्वरप्।	१७७ भ्राजभासधुर्विद्युतोर्जिपृजु-
१६४ गत्वरश्च।	ग्रावस्तुवः क्विप्।
१६५ जागुरूकः।	१७८ अन्येभ्योऽपि दृश्यते।
१६६ यजजपदशां यङः।	१७९ भुवः संज्ञान्तरयोः।
१६७ नमिकम्पिस्म्यजसकम-	१८० विप्रसंभ्यो इवसंज्ञायाम्।
हिंसदीपो रः।	१८१ धः कर्मणि ष्ट्रन्।
१६८ सनाशंसभिक्ष उः।	१८२ दाम्नीशसयुयुजस्तुतुदसिसिच-
१६९ विन्दुरिच्छुः।	मिहपतदशनहः करणे।
१७० क्याच्छन्दसि।	१८३ हलसूकरयोः पुवः।
१७१ आदृगमहनजनः किकिनौ	१८४ अर्तिलूधूसूखनसहचर इत्रः।
लिट् च।	१८५ पुवः संज्ञायाम्।
१७२ स्वपितृषोर्नजिङ्।	१८६ कर्त्तरि चर्षिदेवतयोः।
१७३ शृवन्द्योरारुः।	१८७ जीतः क्तः।
१७४ भियः क्रुक्लुकनौ।	१८८ मतिबुद्धिपूजार्थेभ्यश्च।
१७५ स्थेशभासपिसकसो वरच्।	

इति तृतीयाध्यायस्य द्वितीयः पादः॥३॥२॥

तृतीयः पादः

१ उणादयो बहुलम्।	१८ भावे।
२ भूतेऽपि दृश्यन्ते।	१९ अकर्तरि च कारके संज्ञायाम्।
३ भविष्यति गम्यादयः।	२० परिमाणाख्यायां सर्वेभ्यः।
४ यावत्पुरानिपातयोर्लट्।	२१ इङश्च।
५ विभाषा कदाकर्होः।	२२ उपसर्गे रुवः।
६ किंवृत्ते लिप्सायाम्।	२३ समि युद्धुवः।
७ लिप्स्यमानसिद्धौ च।	२४ श्रिणीभुवोऽनुपसर्गे।
८ लोडर्थलक्षणे च।	२५ वौ क्षुश्रुवः।
९ लिङ् चोर्ध्वमौहूर्तिके।	२६ अवोदोर्नियः।
१० तुमुन्ण्वुलौ क्रियायां
क्रियार्थायाम्।	२७ प्रे द्रुस्तुस्रुवः।
११ भाववचनाश्च।	२८ निरभ्योः पूल्वोः।
१२ अण् कर्मणि च।	२९ उन्न्योर्ग्रः।
१३ लृट् शेषे च।	३० कृ धान्ये।
१४ लृटः सद्वा।	३१ यज्ञे समि स्तुवः।
१५ अनद्यतने लुट्।	३२ प्रे स्त्रोऽयज्ञे।
१६ पदरुजविशस्पृशो घञ्।	३३ प्रथने वावशब्दे।
१७ सृ स्थिरे।	३४ छन्दोनाम्नि च।
	३५ उदि ग्रहः।

३६ समि मुष्टौ ।	५५ परौ भुवोऽवज्ञाने ।
३७ परिन्योर्नीणोर्धूताभ्रेषयोः ।	५६ एरच् ।
३८ परावनुपात्यय इणः ।	५७ ऋदोरप् ।
३९ व्युपयोः शेतेः पर्याये ।	५८ ग्रहवृद्धनिश्चिगमश्च ।
४० हस्तादाने चेरस्तेये ।	५९ उपसर्गेऽदः ।
४१ निवासचितिशरीरोपसमाधाने- ष्वादेश्च कः ।	६० नौ ण च ।
४२ संघे चानौत्तराध्यर्थे ।	६१ व्यधजपोरनुपसर्गे ।
४३ कर्मव्यतिहारे णच् स्त्रियाम् ।	६२ स्वनहसोर्वा ।
४४ अभिविधौ भाव इनुण् ।	६३ यमः समुपनिविषु च ।
४५ आक्रोशेऽवन्योर्ग्रहः ।	६४ नौ गदनदपठस्वनः ।
४६ प्रे लिप्सायाम् ।	६५ क्वणो वीणायां च ।
४७ परौ यज्ञे ।	६६ नित्यं पणः परिमाणे ।
४८ नौ वृ धान्ये ।	६७ मदोऽनुपसर्गे ।
४९ उदि श्रयतियौतिपूद्रुवः ।	६८ प्रमदसम्मदौ हर्षे ।
५० विभाषाऽऽङि रुप्लुवोः ।	६९ समुदोरजः पशुषु ।
५१ अवे ग्रहो वर्षप्रतिबन्धे ।	७० अक्षेषु ग्लहः ।
५२ प्रे वणिजाम् ।	७१ प्रजने सत्तेः ।
५३ रश्मौ च ।	७२ ह्वः सम्प्रसारणं च न्यभ्युपविषु ।
५४ वृणोतेराच्छादने ।	७३ आङि युद्धे ।

७४ निपानमाहावः ।	९३ कर्मण्याधिकरणे च ।
७५ भावेऽनुपसर्गस्य ।	९४ स्त्रियां क्तिन् ।
७६ हनश्च वधः ।	९५ स्थागापापचो भावे ।
७७ मूर्तौ घनः ।	९६ मन्त्रे वृषेषपचमनविदभूवीरा
७८ अन्तर्घनो देशे ।	उदात्तः ।
७९ अगारैकदेशे प्रघणः	९७ ऊतियूतिजूतिसातिहेति-
प्रघाणश्च ।	कीर्त्तयश्च ।
८० उद्घनोऽत्याधानम् ।	९८ व्रजयजोर्भावे क्यप् ।
८१ अपघनोऽङ्गम् ।	९९ संज्ञायां समजनिषदनिपतमन-
८२ करणेऽयोविद्रुषु ।	विदषुञ्शीङ्भृजिणः ।
८३ स्तम्बे क च ।	१०० कृजः श च ।
८४ परौ घः ।	१०१ इच्छा ।
८५ उपघ्न आश्रये ।	१०२ अ प्रत्ययात् ।
८६ सङ्घोद्घौ गणप्रशंसयोः ।	१०३ गुरोश्च हलः ।
८७ निघो निमित्तम् ।	१०४ षिद्धिदादिभ्योऽङ् ।
८८ इवितः क्त्रिः ।	१०५ चिन्तिपूजिकथिकुम्बिचर्चश्च ।
८९ ट्वितोऽथुच् ।	१०६ आतश्चोपसर्गे ।
९० यजयाचयतविच्छप्रच्छरक्षो नङ् ।	१०७ ण्यासश्रन्थो युच् ।
९१ स्वपो नन् ।	१०८ रोगाख्यायां ण्वुल्बहुलम् ।
९२ उपसर्गे घोः किः ।	१०९ संज्ञायाम् ।

- ११० विभाषाऽऽख्यानपरिप्रश्नयो- १२७ कर्तृकर्मणोश्च भूकृजोः ।
 रिञ् च । १२८ आतो युच् ।
 १११ पर्यायार्हणोत्पत्तिषु ण्वुच् । १२९ छन्दसि गत्यर्थेभ्यः ।
 ११२ आक्रोशे नञ्यनिः । १३० अन्येभ्योऽपि दृश्यते ।
 ११३ कृत्यल्युटो बहुलम् । १३१ वर्त्तमानसामीप्ये वर्त्तमानवद्वा
 ११४ नपुंसके भावे क्तः । १३२ आशंसायां भूतवच्च ।
 ११५ ल्युट् च । १३३ क्षिप्रवचने लृट् ।
 ११६ कर्मणि च येन संस्पर्शात् १३४ आशंसावचने लिङ् ।
 कर्तुः शरीरसुखम् । १३५ नानद्यतनवत्क्रियाप्रबन्ध-
 ११७ करणाधिकरणयोश्च । सामीप्ययोः ।
 ११८ पुंसि सञ्ज्ञायां घः प्रायेण । १३६ भविष्यति मर्यादावचनेऽवरस्मिन् ।
 ११९ गोचरसंचरवहव्रजव्यजापण- १३७ कालविभागे चानहोरात्राणाम् ।
 निगमाश्च । १३८ परस्मिन्विभाषा ।
 १२० अवे तृस्त्रोर्घञ् । १३९ लिङ्निमित्ते लृङ् क्रियातिपत्तौ ।
 १२१ हलश्च । १४० भूते च ।
 १२२ अध्यायन्यायोद्यावसंहाराश्च । १४१ वोताप्योः ।
 १२३ उदङ्कोऽनुदके । १४२ गर्हायां लङपिजात्वोः ।
 १२४ जालमानायः । १४३ विभाषा कथमि लिङ् च ।
 १२५ खनो घ च । १४४ किंवृत्ते लिङ्लृटौ ।
 १२६ ईषद्दुःसुषु कृच्छ्रकृच्छ्रार्थेषु खल् । १४५ अनवक्लृप्त्यमर्षयोरकिंवृत्तेऽपि ।

१४६ किंकिलास्त्यर्थेषु लृट्।	१६१ विधिनिमन्त्रणामन्त्रणाधीष्ट-
१४७ जातुयदोर्लिङ्।	सम्प्रश्नप्रार्थनेषु लिङ्।
१४८ यच्चयत्रयोः।	१६२ लोट् च।
१४९ गर्हायां च।	१६३ प्रैषातिसर्गप्राप्तकालेषु
१५० चित्रीकरणे च।	कृत्याश्च।
१५१ शेषे लृडयदौ।	१६४ लिङ् चोर्ध्वमौहूर्तिके।
१५२ उताप्योः समर्थयोर्लिङ्।	१६५ स्मे लोट्।
१५३ कामप्रवेदनेऽकच्चिति।	१६६ अधीष्टे च।
१५४ सम्भावनेऽलमिति	१६७ कालसमयवेलासु तुमुन्।
चेत्तिसद्धाप्रयोगे।	१६८ लिङ् यदि।
१५५ विभाषा धातौ सम्भावन-	१६९ अर्हे कृत्यतृचश्च।
वचनेऽयदि।	१७० आवश्यकाधमर्ण्ययोर्णिनिः।
१५६ हेतुहेतुमतोर्लिङ्।	१७१ कृत्याश्च।
१५७ इच्छार्थेषु लिङ्लोटौ।	१७२ शकि लिङ् च।
१५८ समानकर्तृकेषु तुमुन्।	१७३ आशिषि लिङ्लोटौ।
१५९ लिङ् च।	१७४ क्तिच्त्तौ च संज्ञायाम्।
१६० इच्छार्थेभ्यो विभाषा वर्तमाने।	१७५ माङि लुङ्।
	१७६ स्मोत्तरे लङ् च।

चतुर्थः पादः

१ धातुसम्बन्धे प्रत्ययाः ।	१६ भावलक्षणे स्थेष्कृज्वदिचरि-
२ क्रियासमभिहारे लोट् लोटो	हुतमिजनिभ्यस्तोसुन् ।
हिस्वौ वा च तध्वमोः ।	१७ सृपितृदोः कसुन् ।
३ समुच्चयेऽन्यतरस्याम् ।	१८ अलंखल्वोः प्रतिषेधयोः
४ यथाविध्यनुप्रयोगः पूर्वस्मिन् ।	प्राचां क्त्वा ।
५ समुच्चये सामान्यवचनस्य ।	१९ उदीचां माङो व्यतीहारे ।
६ छन्दसि लुङ्लङ्लिटः ।	२० परावरयोगे च ।
७ लिङर्थे लेट् ।	२१ समानकर्तृकयोः पूर्वकाले ।
८ उपसंवादाशङ्कयोश्च ।	२२ आभीक्ष्ये णमुल् च ।
९ तुमर्थे सेसेनसेअसेन्क्से-	२३ न यद्यनाकाङ्क्षे ।
कसेनध्यैअध्यैन्कध्यैकध्यैन्-	२४ विभाषाऽग्रेप्रथमपूर्वेषु ।
शध्यैशध्यैन्तवैतवेङ्त्तवेनः ।	२५ कर्मण्याक्रोशे कृजः खमुज् ।
१० प्रयै रोहिष्यै अव्यथिष्यै ।	२६ स्वादुमि णमुल् ।
११ दृशे विख्ये च ।	२७ अन्यथैवंकथमित्थंसु
१२ शकि णमुल्कमुलौ ।	सिद्धाप्रयोगश्चेत् ।
१३ ईश्वरे तोसुन्कसुनौ ।	२८ यथातयथोरसूयाप्रतिवचने ।
१४ कृत्यार्थे तवैकेन्केन्यत्वनः ।	२९ कर्मणि दृशिविदोः साकल्ये ।
१५ अवचक्षे च ।	३० यावति विन्दजीवोः ।

३१ चर्मोदरयोः पूरेः ।	४९ सप्तम्यां चोपपीडरुधकर्षः ।
३२ वर्षप्रमाण ऊलोपश्चास्या- न्यतरस्याम् ।	५० समासत्तौ ।
३३ चले क्नोपेः ।	५१ प्रमाणे च ।
३४ निमूलसमूलयोः कषः ।	५२ अपादाने परीप्सायाम् ।
३५ शुष्कचूर्णरूक्षेषु पिषः ।	५३ द्वितीयायां च ।
३६ समूलाकृतजीवेषु हन्कृज्ग्रहः ।	५४ स्वाङ्गेऽध्रुवे ।
३७ करणे हनः ।	५५ परिक्लिश्यमाने च ।
३८ स्नेहने पिषः ।	५६ विशिपतिपदिस्कन्दां व्याप्यमानासेव्यमानयोः ।
३९ हस्ते वर्तिग्रहोः ।	५७ अस्यतितृषोः क्रियान्तरे कालेषु ।
४० स्वे पुषः ।	५८ नाम्न्यादिशिग्रहोः ।
४१ अधिकरणे बन्धः ।	५९ अव्ययेऽयथाभिप्रेताख्याने कृजः क्त्वाणमुलौ ।
४२ संज्ञायाम् ।	६० तिर्यच्यपवर्गे ।
४३ कर्त्रोर्जीवपुरुषयोर्नशिवहोः ।	६१ स्वाङ्गे तस्प्रत्यये कृभ्वोः ।
४४ ऊर्ध्वे शुषिपूरोः ।	६२ नाधार्थप्रत्यये च्यर्थे ।
४५ उपमाने कर्मणि च ।	६३ तूष्णीमि भुवः ।
४६ कषादिषु यथाविध्यनुप्रयोगः ।	६४ अन्वच्यानुलोम्ये ।
४७ उपदंशस्तृतीयायाम् ।	
४८ हिंसार्थानां च समानकर्मकाणाम् ।	

६५ शकधृषज्ञाग्लाघटरभलभ-	७८ तिप्तस्झिसिप्थस्थमिब्वस्-
क्रमसहार्हास्त्यर्थेषु तुमुन्।	मस्तातांज्ञासाथांध्व-
६६ पर्याप्तिवचनेष्वलमर्थेषु।	मिड्वहिमहिङ्।
६७ कर्त्तरि कृत्।	७९ टित आत्मनेपदानां टेरे।
६८ भव्यगेयप्रवचनीयोपस्थानीय-	८० थासः से।
जन्याप्लाव्यापात्या वा।	८१ लिटस्तझयोरेशिरेच्।
६९ लः कर्मणि च भावे	८२ परस्मैपदानां
चाकर्मकेभ्यः।	णलतुसुस्थलथुसणत्वमाः।
७० तयोरेव कृत्यक्तखलर्थाः।	८३ विदो लटो वा।
७१ आदिकर्मणि क्तः कर्त्तरि च।	८४ ब्रुवः पञ्चानामादित
७२ गत्यर्थकर्मकश्लिषशीङ्स्थास-	आहो ब्रुवः।
वसजनरुहजीर्यतिभ्यश्च।	८५ लोटो लङ्वत्।
७३ दाशगोघ्नौ सम्प्रदाने।	८६ एरुः।
७४ भीमादयोऽपादाने।	८७ सेह्यपिच्च।
७५ ताभ्यामन्यत्रोणादयः।	८८ वा छन्दसि।
७६ क्तोऽधिकरणे च ध्रौव्यगति-	८९ मेर्निः।
प्रत्यवसानार्थेभ्यः।	९० आमेतः।
७७ लस्य।	९१ सवाभ्यां वामौ।

९२ आडुत्तमस्य पिच्च ।	१०५ झस्य रन् ।
९३ एत ऐ ।	१०६ इटोऽत् ।
९४ लेटोऽडाटौ ।	१०७ सुट् तिथोः ।
९५ आत ऐ ।	१०८ झेर्जुस् ।
९६ वैतोऽन्यत्र ।	१०९ सिजभ्यस्तविदिभ्यश्च ।
९७ इतश्च लोपः परस्मैपदेषु ।	११० आतः ।
९८ स उत्तमस्य ।	१११ लङः शाकटायनस्यैव ।
९९ नित्यं ङितः ।	११२ द्विषश्च ।
१०० इतश्च ।	११३ तिङ्शित्सार्वाधातुकम् ।
१०१ तस्थस्थमिपां तांतंतामः ।	११४ आर्द्धधातुकं शेषः ।
१०२ लिङः सीयुट् ।	११५ लिट् च ।
१०३ यासुट् परस्मैपदेषूदात्तो ङिच्च ।	११६ लिङाशिषि ।
१०४ किदाशिषि ।	११७ छन्दस्युभयथा ।

इति तृतीयाध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥३॥४॥

इति तृतीयोऽध्यायः समाप्तः ॥३॥

पूर्वसूत्रयोगः....६३१ } = १२६२
तृतीयाध्याये... ६३१

अथ चतुर्थोऽध्यायः

प्रथमः पादः

१	ड्याप्प्रातिपदिकात् ।	मात्रच्तयप्ठक्ठञ्क्वरपः
२	स्वौजसमौट्छष्टाभ्याम्भिस्-	१६ यजश्च ।
	डेभ्यांभ्यस्डसिभ्यांभ्यस्-	१७ प्राचां ष्फस्तद्धितः ।
	डसोसाम्ङ्योस्सुप् ।	१८ सर्वत्र लोहितादिकतन्तेभ्यः ।
३	स्त्रियाम् ।	१९ कौरव्यमाण्डूकाभ्यां च ।
४	अजाद्यतष्टाप् ।	२० वयसि प्रथमे ।
५	ऋन्नेभ्यो ङीप् ।	२१ द्विगोः ।
६	उगितश्च ।	२२ अपरिमाणबिस्ताचित-
७	वनो र च ।	कम्बल्येभ्यो न तद्धितलुकि ।
८	पादोऽन्यतरस्याम् ।	२३ काण्डान्तात्क्षेत्रे ।
९	टावृचि ।	२४ पुरुषात्प्रमाणेऽन्यतरस्याम् ।
१०	न षट्स्वस्रादिभ्यः ।	२५ बहुव्रीहेरुधसो ङीष् ।
११	मनः ।	२६ सङ्ख्याव्ययादेर्ङीप् ।
१२	अनो बहुव्रीहेः ।	२७ दामहायनान्ताच्च ।
१३	डाबुभाभ्यामन्यतरस्याम् ।	२८ अन उपधालोपिनो-
१४	अनुपसर्जनात् ।	ऽन्यतरस्याम् ।
१५	टिड्ढाणञ्द्वयसज्दघ्नञ्-	२९ नित्यं सज्ज्ञाछन्दसोः ।

३० केवलमामकभागधेयपापापर-	४३ शोणात्प्राचाम् ।
समानार्यकृतसुमङ्गलभेषजाच्च ।	४४ वोतो गुणवचनात् ।
३१ रात्रेश्चाजसौ ।	४५ बह्वादिभ्यश्च ।
३२ अन्तर्वत्पतिवतोर्नुक् ।	४६ नित्यं छन्दसि ।
३३ पत्युर्नो यज्ञसंयोगे ।	४७ भुवश्च ।
३४ विभाषा सपूर्वस्य ।	४८ पुंयोगादाख्यायाम् ।
३५ नित्यं सपत्न्यादिषु ।	४९ इन्द्रवरुणभवशर्वरुद्रमृड-
३६ पूतक्रतोरै च ।	हिमारण्ययवयवनमातुला-
३७ वृषाकप्यग्निकुसितकुसीदाना-	चार्याणामानुक् ।
मुदात्तः ।	५० क्रीतात्करणपूर्वात् ।
३८ मनोरौ वा ।	५१ क्तादल्पाख्यायाम् ।
३९ वर्णादनुदात्तात्तोपधात्तो नः ।	५२ बहुव्रीहेश्चान्तोदात्तात् ।
४० अन्यतो ङीष् ।	५३ अस्वाङ्गपूर्वपदाद्वा ।
४१ षिद्गौरादिभ्यश्च ।	५४ स्वाङ्गाच्चोपसर्जनाद-
४२ जानपदकुण्डगोणस्थलभाज-	संयोगोपधात् ।
नागकालनीलकुशकामुक-	५५ नासिकोदरौष्ठजङ्घादन्त-
कबराद् वृत्त्यमत्रावपना-	कर्णशृङ्गाच्च ।
कृत्रिमाश्राणास्थौल्यवर्णा-	५६ न क्रोडादिबह्वचः ।
नाच्छादनाऽयोविकार-	५७ सहनञ्विद्यमानपूर्वाच्च ।
मैथुनेच्छाकेशवेशेषु ।	५८ नखमुखात्सञ्ज्ञायाम् ।

५९ दीर्घजिह्वी च च्छन्दसि ।	७८ अणिजोरनार्षयोगुरुपोत्तमयोः
६० दिक्पूर्वपदान्डीप् ।	ष्यङ् गोत्रे ।
६१ वाहः ।	७९ गोत्रावयवात् ।
६२ सख्यशिश्वीति भाषायाम् ।	८० क्रौड्यादिभ्यश्च ।
६३ जातेरस्त्रीविषयादयोपधात् ।	८१ दैवयज्ञिशौचिवृक्षिसात्येमुग्रि-
६४ पाककर्णपर्णपुष्पफलमूल-	काण्ठेविद्धिभ्योऽन्यतरस्याम् ।
वालोत्तरपदाच्च ।	८२ समर्थानां प्रथमाद्वा ।
६५ इतो मनुष्यजातेः ।	८३ प्राग्दीव्यतोऽण् ।
६६ ऊङुतः ।	८४ अश्वपत्यादिभ्यश्च ।
६७ बाह्वन्तात्सञ्ज्ञायाम् ।	८५ दित्यदित्यादित्यपत्युत्तर-
६८ पङ्गोश्च ।	पदाण्यः ।
६९ ऊरुत्तरपदादौपम्ये ।	८६ उत्सादिभ्योऽञ् ।
७० संहितशफलक्षणवामादेश्च ।	८७ स्त्रीपुंसाभ्यां नञस्नञौ भवनात् ।
७१ कद्रुकमण्डल्वोश्छन्दसि ।	८८ द्विगोर्लुगनपत्ये ।
७२ सञ्ज्ञायाम् ।	८९ गोत्रेऽलुगचि ।
७३ शाङ्गर्गवाद्यञो डीन् ।	९० यूनि लुक् ।
७४ यङश्चाप् ।	९१ फक्फिजोरन्यतरस्याम् ।
७५ आवट्याच्च ।	९२ तस्यापत्यम् ।
७६ तद्धिताः ।	९३ एकोगोत्रे ।
७७ यूनिस्तः ।	९४ गोत्राद्यून्यस्त्रियाम् ।

९५ अत इञ् ।	११३ अवृद्धाभ्यो नदीमानुषीभ्यस्-
९६ बाह्वादिभ्यश्च ।	तन्नामिकाभ्यः ।
९७ सुधातुरकङ् च ।	११४ ऋष्यन्धकवृष्णिकुरुभ्यश्च ।
९८ गोत्रे कुञ्जादिभ्यश्चफञ् ।	११५ मातुरुत्संख्यासम्भद्रपूर्वायाः ।
९९ नडादिभ्यः फक् ।	११६ कन्यायाः कनीन च ।
१०० हरितादिभ्योऽजः ।	११७ विकर्णशुङ्गच्छगलाद्
१०१ यजिजोश्च ।	वत्सभरद्वाजात्रिषु ।
१०२ शरद्वच्छुनकदर्भाद्	११८ पीलाया वा ।
भृगुवत्साग्रायणेषु ।	११९ ढक् च मण्डूकात् ।
१०३ द्रोणपर्वतजीवन्तादन्यतरस्याम् ।	१२० स्त्रीभ्यो ढक् ।
१०४ अनृष्यानन्तर्ये विदादिभ्योऽञ् ।	१२१ द्व्यचः ।
१०५ गर्गादिभ्यो यञ् ।	१२२ इतश्चानिजः ।
१०६ मधुबभ्रवोर्ब्राह्मणकौशिकयोः ।	१२३ शुभ्रादिभ्यश्च ।
१०७ कपिबोधादाङ्गिरसे ।	१२४ विकर्णकुषीतकात्काश्यपे ।
१०८ वतण्डाच्च ।	१२५ भ्रुवो वुक् च ।
१०९ लुक् स्त्रियाम् ।	१२६ कल्याण्यादीनामिन्ङ् ।
११० अश्वादिभ्यः फञ् ।	१२७ कुलटाया वा ।
१११ भर्गात् त्रैगर्त्ते ।	१२८ चटकाया ऐरक् ।
११२ शिवादिभ्योऽण् ।	१२९ गोधाया ढ्रक् ।

१३० आरगुदीचाम् ।	१४८ वृद्धाट्क्सौवीरेषु बहुलम् ।
१३१ क्षुद्राभ्यो वा ।	१४९ फेश्छ च ।
१३२ पितृष्वसुश्छण् ।	१५० फाण्टाहृतिमिमताभ्यां णफिजौ ।
१३३ ढकि लोपः ।	१५१ कुर्वादिभ्यो ण्यः ।
१३४ मातृष्वसुश्च ।	१५२ सेनान्तलक्षणकारिभ्यश्च ।
१३५ चतुष्पाद्भ्यो ढञ् ।	१५३ उदीचामिञ् ।
१३६ गृष्ट्यादिभ्यश्च ।	१५४ तिकादिभ्यः फिञ् ।
१३७ राजश्वशुराद्यत् ।	१५५ कौसल्यकार्मार्याभ्यां च ।
१३८ क्षत्राद् घः ।	१५६ अणो द्व्यचः ।
१३९ कुलात् खः ।	१५७ उदीचां वृद्धादगोत्रात् ।
१४० अपूर्वपदादन्यतरस्यां यङ्ढकजौ ।	१५८ वाकिनादीनां कुक् च ।
१४१ महाकुलादञ्खजौ ।	१५९ पुत्रान्तादन्यतरस्याम् ।
१४२ दुष्कुलाङ्ढक् ।	१६० प्राचामवृद्धात् फिन् बहुलम् ।
१४३ स्वसुश्छः ।	१६१ मनोजर्तावज्यतौ षुक् च ।
१४४ भ्रातुर्व्यच्च ।	१६२ अपत्यं पौत्रप्रभृति गोत्रम् ।
१४५ व्यन्त्सपत्ने ।	१६३ जीवति तु वंश्ये युवा ।
१४६ रेवत्यादिभ्यष्ठक् ।	१६४ भ्रातरि च ज्यायसि ।
१४७ गोत्रस्त्रियाः कुत्सने ण च ।	१६५ वाऽन्यस्मिन् सपिण्डे स्थविरतरे जीवति ।

१६६ जनपदशब्दात् क्षत्रियादञ् ।	१७१ साल्वावयवप्रत्यग्रथकल-
१६७ साल्वेयगान्धारिभ्यां च ।	कूटाश्मकादिञ् ।
१६८ द्व्यञ्मगधकलिङ्ग-	१७२ ते तद्राजाः ।
सूरमसादण् ।	१७३ कम्बोजाल्लुक् ।
१६९ वृद्धेत्कोसलाजादाञ्च्यङ् ।	१७४ स्त्रियामवन्तिकुन्तिकुरुभ्यश्च ।
१७० कुरुनादिभ्यो ण्यः ।	१७५ अतश्च ।
	१७६ न प्राच्यभर्गादियौधेयादिभ्यः ।

इति चतुर्थाध्यायस्य प्रथमः पादः ॥४॥१॥

द्वितीयः पादः

१ तेन रक्तं रागात् ।	११ पाण्डुकम्बलादिनिः ।
२ लाक्षारोचनाङ्कः ।	१२ द्वैपवैयाघ्रादञ् ।
३ नक्षत्रेण युक्तः कालः ।	१३ कौमारापूर्ववचने ।
४ लुबविशेषे ।	१४ तत्रोद्धृतममत्रेभ्यः ।
५ संज्ञायां श्रवणाश्वत्थाभ्याम् ।	१५ स्थण्डिलाच्छयितरि व्रते ।
६ द्वन्द्वाच्छः ।	१६ संस्कृतं भक्षाः ।
७ दृष्टं साम ।	१७ शूलोखाद्यत् ।
८ कलेर्ढक् ।	१८ दध्नष्ठक् ।
९ वामदेवाङ्ङ्यङ्ङ्यौ ।	१९ उदशिवतोऽन्यतरस्याम् ।
१० परिवृतो रथः ।	२० क्षीराङ् ढञ् ।

२१ सास्मिन्पौर्णमासीति ।	३७ तस्य समूहः ।
२२ आग्रहायण्यश्वत्थाट्टक् ।	३८ भिक्षादिभ्योऽण् ।
२३ विभाषा फल्गुनीश्रवणा- कार्तिकीचैत्रीभ्यः ।	३९ गोत्रोक्षोष्ट्रोरभ्रराजराजन्य- राजपुत्रवत्समनुष्याजाद् वुञ्
२४ सास्य देवता ।	४० केदाराद् यञ् च ।
२५ कस्येत् ।	४१ ठञ् कवचिनश्च ।
२६ शुक्राद् घन् ।	४१ ब्राह्मणमाणववाडवादयन् ।
२७ अपोनप्त्रपांनप्तृभ्यां घः ।	४२ ग्रामजनबन्धुभ्यस्तल् ।
२८ छ च ।	४३ अनुदात्तादेरञ् ।
२९ महेन्द्राद् घाणौ च ।	४४ खण्डिकादिभ्यश्च ।
३० सोमाट्ट्यण् ।	४५ चरणेभ्यो धर्मवत् ।
३१ वाय्वृतुपित्रुषसो यत् ।	४६ अचित्तहस्तिधेनोष्ठक् ।
३२ द्यावापृथिवीशुनासीरमरुत्व- दग्नीषोमवास्तोष्पति- गृहमेधाच्छ च ।	४७ केशाश्वाभ्यां यच्छावन्यतरस्याम् ।
३३ अग्नेर्ढक् ।	४८ पाशादिभ्यो यः ।
३४ कालेभ्यो भववत् ।	४९ खलगोरथात् ।
३५ महाराजप्रोष्ठपदाट्टञ् ।	५० इनित्रकट्यचश्च ।
३६ पितृव्यमातुलमातामह- पितामहाः ।	५१ विषयो देशे ।
	५२ राजन्यादिभ्यो वुञ् ।
	५३ भौरिक्याद्यैषुकार्यादिभ्यो विधल्भक्तलौ ।

५४ सोऽस्यादिरिति च्छन्दसः प्रगाथेषु।	७० ओरञ्।
५५ संग्रामे प्रयोजनयोद्धृभ्यः।	७१ मतोश्च बह्वजङ्गात्।
५६ तदस्यां प्रहरणमिति क्रीडायां णः।	७२ बह्वचः कूपेषु।
५७ घञः सास्यां क्रियेति जः।	७३ उदक्च विपाशः।
५८ तदधीते तद्वेद।	७४ सङ्कलादिभ्यश्च।
५९ क्रतूक्थादिसूत्रान्ताङ्क।	७५ स्त्रीषु सौवीरसाल्वप्राक्षु।
६० क्रमादिभ्यो वुन्।	७६ सुवास्त्वादिभ्योऽण्।
६१ अनुब्राह्मणादिनिः।	७७ रोणी।
६२ वसन्तादिभ्यष्ठक्।	७८ कोपधाच्च।
६३ प्रोक्ताल्लुक्।	७९ वुञ्छण्कठजिलसेनिरढञ्ज्य- यफक्फिजिञ्ज्यककठको- ऽरीहणकृशाश्वश्र्यकुमुदकाश- तृणप्रेक्षाश्मसखिसङ्काशबल- पक्षकर्णसुतङ्गमप्रगदिन्- वराहकुमुदादिभ्यः।
६४ सूत्राच्च कोपधात्।	८० जनपदे लुप्।
६५ छन्दोब्राह्मणानि च तद्विषयाणि।	८१ वरणादिभ्यश्च।
६६ तदस्मिन्नस्तीति देशे तन्नाम्नि।	८२ शर्कराया वा।
६७ तेन निर्वृत्तम्।	८३ ठक्छौ च।
६८ तस्य निवासः।	८४ नद्यां मतुप्।
६९ अदूरभवश्च।	

८५ मध्वादिभ्यश्च ।	१०४ ऐषमोह्यःश्वसोऽन्यतरस्याम् ।
८६ कुमुदनडवेतसेभ्यो ड्मत्तुप् ।	१०५ तीररूप्योत्तरपदादञ्जौ ।
८७ नडशादाङ् इवलच् ।	१०६ दिक्पूर्वपदादसंज्ञायां जः ।
८८ शिखाया वलच् ।	१०७ मद्रेभ्योऽञ् ।
८९ उत्करादिभ्यश्छः ।	१०८ उदीच्यग्रामाच्च बह्वचो-
९० नडादीनां कुक् च ।	ऽन्तोदात्तात् ।
९१ शेषे ।	१०९ प्रस्थोत्तरपदपलघादि-
९२ राष्ट्रावारपाराद् घखौ ।	कोपधादण् ।
९३ ग्रामाद्यखजौ ।	११० कण्वादिभ्यो गोत्रे ।
९४ कत्त्यादिभ्यो ढकञ् ।	१११ इजश्च ।
९५ कुलकुक्षिग्रीवाभ्यः	११२ न द्व्यचः प्राच्यभरतेषु ।
श्वास्यलङ्कारेषु ।	११३ वृद्धाच्छः ।
९६ नद्यादिभ्यो ढक् ।	११४ भवतष्ठक्छसौ ।
९७ दक्षिणापश्चात्पुरसस्त्यक् ।	११५ काश्यादिभ्यष्ठञ्जिठौ ।
९८ कापिश्याः षफक् ।	११६ वाहीकग्रामेभ्यश्च ।
९९ रङ्कोरमनुष्येऽण् च ।	११७ विभाषोशीनरेषु ।
१०० द्युप्रागपागुदक्प्रतीचो यत् ।	११८ ओर्देशे ठञ् ।
१०१ कन्थायाष्ठक् ।	११९ वृद्धात्प्राचाम् ।
१०२ वर्णौ वुक् ।	१२० धन्वयोपधाद् वुञ् ।
१०३ अव्ययात्त्यप् ।	१२१ प्रस्थपुरवहान्ताच्च ।

१२२ रोपधेतोः प्राचाम् ।	१३४ अपदातौ साल्वात् ।
१२३ जनपदतदवध्योश्च ।	१३५ गोयवाग्वोश्च ।
१२४ अवृद्धादपि बहुवचनविषयात्	१३६ गर्तोत्तरपदाच्छः ।
१२५ कच्छाग्निवक्त्रवर्तोत्तरपदात् ।	१३७ गहादिभ्यश्च ।
१२६ धूमादिभ्यश्च ।	१३८ प्राचां कटादेः ।
१२७ नगरात्कुत्सनप्रावीण्ययोः ।	१३९ राज्ञः क च ।
१२८ अरण्यान्मनुष्ये ।	१४० वृद्धादकेकान्तखोपधात् ।
१२९ विभाषा कुरुयुगन्धराभ्याम् ।	१४१ कन्थापलदनगरग्रामहृदो-
१३० मद्रवृज्योः कन् ।	त्तरपदात् ।
१३१ कोपधादण् ।	१४२ पवर्ताच्च ।
१३२ कच्छादिभ्यश्च ।	१४३ विभाषाऽमनुष्ये ।
१३३ मनुष्यतत्स्थयोर्वुञ् ।	१४४ कृकणपर्णाद् भारद्वाजे ।

इति चतुर्थाध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥४॥२॥

तृतीयः पादः ।

१ युष्मदस्मदोरन्यतरस्यां खञ् च ।	६ दिक्पूर्वपदाङ्गञ्च ।
२ तस्मिन्नणि च युष्माकास्माकौ ।	७ ग्रामजनपदैकदेशादञ्ठञौ ।
३ तवकममकावेकवचने ।	८ मध्यान्मः ।
४ अब्दाद् यत् ।	९ अ साम्प्रतिके ।
५ परावराधमोत्तमपूर्वाच्च ।	१० द्वीपादनुसमुद्रं यञ् ।

११ कालाट्ठञ्।	२९ पथः पन्थ च।
१२ श्राद्धे शरदः।	३० अमावास्याया वा।
१३ विभाषा रोगातपयोः।	३१ अ च।
१४ निशाप्रदोषाभ्यां च।	३२ सिन्ध्वपकराभ्यां कन्।
१५ श्वसस्तुट् च।	३३ अणञौ च।
१६ सन्धिवेलाद्यृतुनक्षत्रेभ्योऽण्।	३४ श्रविष्ठाफल्गुन्यनुराधा-
१७ प्रावृष एण्यः।	स्वातितिष्यपुनर्वसुहस्त-
१८ वर्षाभ्यष्टक्।	विशाखाषाढाबहुलाल्लुक्।
१९ छन्दसि ठञ्।	३५ स्थानान्तगोशालखरशालाच्च।
२० वसन्ताच्च।	३६ वत्सशालाभिजिदश्वयुक्-
२१ हेमन्ताच्च।	शतभिषजो वा।
२२ सर्वत्राण् च तलोपश्च।	३७ नक्षत्रेभ्यो बहुलम्।
२३ सायञ्चिरम्प्राह्णेप्रगेऽव्यये-	३८ कृतलब्धक्रीतकुशलाः।
भ्यष्ट्युट्युलौ तुट् च।	३९ प्रायभवः।
२४ विभाषा पूर्वाह्णापराह्णाभ्याम्।	४० उपजानूपकर्णोपनीवेष्टक्।
२५ तत्र जातः।	४१ सम्भूते।
२६ प्रावृषष्ठप्।	४२ कोशाङ् ढञ्।
२७ संज्ञायां शरदो वुञ्।	४३ कालात्साधुपुष्यत्पच्यमानेषु।
२८ पूर्वाह्णापराह्णाद्रामूल-	४४ उप्ते च।
प्रदोषावस्कराद् वुन्।	४५ आश्वयुज्या वुञ्।

४६ ग्रीष्मवसन्तादन्यतरस्याम् ।	६५ कर्णललाटात् कनलङ्कारे ।
४७ देयमृणे ।	६६ तस्य व्याख्यान इति च
४८ कलाप्यश्वत्थयवबुसाद् वुन् ।	व्याख्यातव्यनाम्नः ।
४९ ग्रीष्मावरसमाद् वुञ् ।	६७ बह्वचोऽन्तोदात्ताङ् ।
५० संवत्सराग्रहायणीभ्यां ठञ् च	६८ क्रतुयज्ञेभ्यश्च ।
५१ व्याहरति मृगः ।	६९ अध्यायेष्वेवर्षेः ।
५२ तदस्य सोढम् ।	७० पौरोडाशपुरोडाशात् ष्ठन् ।
५३ तत्र भवः ।	७१ छन्दसो यदणौ ।
५४ दिगादिभ्यो यत् ।	७२ द्व्यजृद्ब्राह्मणर्क्प्रथमाध्वर-
५५ शरीरावयवाच्च ।	पुरश्चरणानामाख्याताङ् ।
५६ दृतिकृक्षिकलशि-	७३ अणृगयनादिभ्यः ।
वस्त्यस्त्यहेर्ढञ् ।	७४ तत आगतः ।
५७ ग्रीवाभ्योऽण् च ।	७५ ठगायस्थानेभ्यः ।
५८ गम्भीराज्ज्यः ।	७६ शुण्डिकादिभ्योऽण् ।
५९ अव्ययीभावाच्च ।	७७ विद्यायोनिसम्बन्धेभ्यो वुञ् ।
६० अन्तःपूर्वपदाङ् ।	७८ ऋतष्टञ् ।
६१ ग्रामात् पर्यनुपूर्वात् ।	७९ पितर्युच्च ।
६२ जिह्वामूलाङ्गुलेश्छः ।	८० गोत्रादङ्कवत् ।
६३ वर्गान्ताच्च ।	८१ हेतुमनुष्येभ्योऽन्यतरस्यां रूप्यः ।
६४ अशब्दे यत्खावन्यतरस्याम् ।	८२ मयट् च ।

८३ प्रभवति ।	१०० जनपदिनां जनपदवत्सर्वं
८४ विदूराज्यः ।	जनपदेन समानशब्दानां
८५ तद्गच्छति पथिदूतयोः ।	बहुवचने ।
८६ अभिनिष्क्रामति द्वारम् ।	१०१ तेन प्रोक्तम् ।
८७ अधिकृत्य कृते ग्रन्थे ।	१०२ तित्तिरिवरतन्तुशण्डिको-
८८ शिशुक्रन्दयमसभद्वन्द्वेन्द्र-	खाच्छण् ।
जननादिभ्यश्छः ।	१०३ काश्यपकौशिकाभ्यामृषिभ्यां
८९ सोऽस्य निवासः ।	णिनिः ।
९० अभिजनश्च ।	१०४ कलापिवैशम्पायनान्ते-
९१ आयुधजीविभ्यश्छः पर्वते ।	वासिभ्यश्च ।
९२ शण्डिकादिभ्यो ज्यः ।	१०५ पुराणप्रोक्तेषु ब्राह्मणकल्पेषु ।
९३ सिन्धुतक्षशिलादिभ्योऽणजौ ।	१०६ शौनकादिभ्यश्छन्दसि ।
९४ तूदीशलातुरवर्मतीकूचवाराङ्	१०७ कठचरकाल्लुक् ।
ढक्छण्ढज्यकः ।	१०८ कलापिनोऽण् ।
९५ भक्तिः ।	१०९ छगलिनो ढिनुक् ।
९६ अचित्ताददेशकालाड्क् ।	११० पाराशर्यशिलालिभ्यां
९७ महाराजाड्क् ।	भिक्षुनटसूत्रयोः ।
९८ वासुदेवार्जुनाभ्यां वुन् ।	१११ कर्मन्दकृशाश्वादिनिः ।
९९ गोत्रक्षत्रियाख्येभ्यो बहुलं वुञ् ।	११२ तेनैकदिक् ।
	११३ तसिश्च ।

११४ उरसो यच्च ।	१३२ अवयवे च
११५ उपज्ञाते ।	प्राण्योषधिवृक्षेभ्यः ।
११६ कृते ग्रन्थे ।	१३३ बिल्वादिभ्योऽण् ।
११७ संज्ञायां कुलालादिभ्यो वुञ् ।	१३४ कोपधाच्च ।
११८ क्षुद्राभ्रमरवटरपादपादञ् ।	१३५ त्रपुजतुनोः षुक् ।
११९ तस्येदम् ।	१३६ ओरञ् ।
१२० रथाद्यत् ।	१३७ अनुदात्तादेश्च ।
१२१ पत्रपूर्वादञ् ।	१३८ पलाशादिभ्यो वा ।
१२२ पत्राध्वर्युपरिषदश्च ।	१३९ शम्याष्टलञ् ।
१२३ हलसीराड्क् ।	१४० मयङ् वैयातोर्भाषायामभक्ष्या- च्छादनयोः ।
१२४ द्वन्द्वाद् वुन् वैरमैथुनिकयोः ।	१४१ नित्यं वृद्धशरादिभ्यः ।
१२५ गोत्रचरणाद् वुञ् ।	१४२ गोश्च पुरीषे ।
१२६ सङ्घाङ्कलक्षणेष्वञ्- यजिजामण् ।	१४३ पिष्टाच्च ।
१२७ शकलाद्वा ।	१४४ संज्ञायां कन् ।
१२८ छन्दोगौक्थिकयाज्ञिक- बह्वृचनटाञ्ज्यः ।	१४५ व्रीहेः पुरोडाशे ।
१२९ न दण्डमाणवान्तेवासिषु ।	१४६ असंज्ञायां तिलयवाभ्याम् ।
१३० रैवतिकादिभ्यश्छः ।	१४७ द्व्यचश्छन्दसि ।
१३१ तस्य विकारः ।	१४८ नोत्वद्धर्ध्रबिल्वात् ।
	१४९ तालादिभ्योऽण् ।

१५० जातरूपेभ्यः परिमाणे ।	१५८ द्रोश्च ।
१५१ प्राणिरजतादिभ्योऽञ् ।	१५९ माने वयः ।
१५२ जितश्च तत्प्रत्ययात् ।	१६० फले लुक् ।
१५३ क्रीतवत्परिमाणात् ।	१६१ प्लक्षादिभ्योऽण् ।
१५४ उष्ट्राद् वुञ् ।	१६२ जम्बवा वा ।
१५५ उमोर्णयोर्वा ।	१६३ लुप् च ।
१५६ एण्या ढञ् ।	१६४ हरीतक्यादिभ्यश्च ।
१५७ गोपयसोर्यत् ।	१६५ कंसीयपरशव्ययोर्यञौ लुक् च ।

इति चतुर्थाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥४॥३॥

चतुर्थः पादः

१ प्राग्वहतेष्ठक् ।	८ चरति ।
२ तेन दीव्यति खनति जयति जितम् ।	९ आकर्षात् षल् ।
३ संस्कृतम् ।	१० पर्पादिभ्यः षण् ।
४ कुलत्थकोपधादण् ।	११ श्वगणाडुञ् च ।
५ तरति ।	१२ वेतनादिभ्यो जीवति ।
६ गोपुच्छाडुञ् ।	१३ वस्नक्रयविक्रयाडुन् ।
७ नौद्व्यचषण् ।	१४ आयुधाच्छ च ।
	१५ हरत्युत्सङ्गादिभ्यः ।

१६ भस्त्रादिभ्यः षन् ।	३६ परिपन्थं च तिष्ठति ।
१७ विभाषा विवधात् ।	३७ माथोत्तरपदपदव्यनुपदं धावति ।
१८ अण् कुटिलिकायाः ।	३८ आक्रन्दाङ्गञ्च ।
१९ निर्वृत्तेऽक्षद्वृतादिभ्यः ।	३९ पदोत्तरपदं गृह्णाति ।
२० त्रेर्मन् नित्यम् ।	४० प्रतिकण्ठार्थललामं च ।
२१ अपमित्ययाचिताभ्यां कक्कनौ ।	४१ धर्मं चरति ।
२२ संसृष्टे ।	४२ प्रतिपथमेति ठश्च ।
२३ चूर्णादिनिः ।	४३ समवायान् समवैति ।
२४ लवणाल्लुक् ।	४४ परिषदो ण्यः ।
२५ मुद्गादण् ।	४५ सेनाया वा ।
२६ व्यञ्जनैरुपसिक्ते ।	४६ संज्ञायां ललाटकुक्कुट्यौ
२७ ओजःसहोम्भसा वर्तते ।	पश्यति ।
२८ तत्प्रत्यनुपूर्वमीपलोमकूलम् ।	४७ तस्य धर्म्यम् ।
२९ परिमुखं च ।	४८ अण् महिष्यादिभ्यः ।
३० प्रयच्छति गर्ह्यम् ।	४९ ऋतोऽञ् ।
३१ कुसीददशैकादशात् षन् षचौ ।	५० अवक्रयः ।
३२ उञ्छति ।	५१ तदस्य पण्यम् ।
३३ रक्षति ।	५२ लवणाङ्गञ् ।
३४ शब्ददर्दुरं करोति ।	५३ किसरादिभ्यः षन् ।
३५ पक्षिमत्स्यमृगान् हन्ति ।	५४ शलालुनोऽन्यतरस्याम् ।

५५ शिल्पम्।	७४ आवसथात् ष्टल्।
५६ मङ्ङुकझझरादणन्यतरस्याम्।	७५ प्राग्घिताद्यत्।
५७ प्रहरणम्।	७६ तद्वहति रथयुगप्रासङ्गम्।
५८ परश्वधाद्वञ्च।	७७ धुरो यङ्ढकौ।
५९ शक्तियष्ट्योरीकक्।	७८ खः सर्वधुरात्।
६० अस्तिनास्तिदिष्टं मतिः।	७९ एकधुराल्लुक् च।
६१ शीलम्।	८० शकटादण्।
६२ छत्रादिभ्यो णः।	८१ हलसीराड्ढक्।
६३ कर्माध्ययने वृत्तम्।	८२ संज्ञायां जन्याः।
६४ बह्वचपूर्वपदाड्ढक्।	८३ विध्यत्यधनुषा।
६५ हितं भक्षाः।	८४ धनगणं लब्धा।
६६ तदस्मै दीयते नियुक्तम्।	८५ अन्नाण्णः।
६७ श्राणामांसौदनाद्विठन्।	८६ वशं गतः।
६८ भक्तादणन्यतरस्याम्।	८७ पदमस्मिन् दृश्यम्।
६९ तत्र नियुक्तः।	८८ मूलमस्याबर्हि।
७० अगारान्ताड्ढन्।	८९ संज्ञायां धेनुष्या।
७१ अध्यायिन्यदेशकालात्।	९० गृहपतिना संयुक्ते ज्यः।
७२ कठिनान्तप्रस्तारसंस्थानेषु व्यवहरति।	९१ नौवयोधर्म्मविषमूलमूलसीता- तुलाभ्यस्तार्यतुल्यप्राप्यवध्या- नाम्यसमसमितसम्मितेषु।
७३ निकटे वसति।	

९२ धर्मपथ्यर्थन्यायादनपेते ।	११२ वेशन्तहिमवद्भ्यामण् ।
९३ छन्दसो निर्मिते ।	११३ स्रोतसो विभाषा ड्यङ्ङ्यौ ।
९४ उरसोऽण् च ।	११४ सगर्भस्यूथसनुताद् यन् ।
९५ हृदयस्य प्रियः ।	११५ तुग्राद् घन् ।
९६ बन्धने चर्षौ ।	११६ अग्राघत् ।
९७ मतजनहलात् करणजल्पकर्षेषु ।	११७ घच्छौ च ।
९८ तत्र साधुः ।	११८ समुद्राभ्राद् घः ।
९९ प्रतिजनादिभ्यः खञ् ।	११९ बर्हिषि दत्तम् ।
१०० भक्ताण्णः ।	१२० दूतस्य भागकर्मणी ।
१०१ परिषदो ण्यः ।	१२१ रक्षोयातूनां हननी ।
१०२ कथादिभ्यष्ठक् ।	१२२ रेवतीजगतीहविष्याभ्यः
१०३ गुडादिभ्यष्ठञ् ।	प्रशस्ये ।
१०४ पथ्यतिथिवसतिस्वपतेर्ढञ् ।	१२३ असुरस्य स्वम् ।
१०५ सभाया यः ।	१२४ मायायामण् ।
१०६ ढश्छन्दसि ।	१२५ तद्वानासामुपधानो मन्त्र
१०७ समानतीर्थे वासी ।	इतीष्टकासु लुक्च मतोः ।
१०८ समानोदरे शयित ओ चोदात्तः ।	१२६ अश्विमानण् ।
१०९ सोदराद्यः ।	१२७ वयस्यासु मूर्ध्नो मतुप् ।
११० भवे छन्दसि ।	१२८ मत्वर्थे मासतन्वोः ।
१११ पाथोनदीभ्यां ड्यण् ।	१२९ मधोर्ज च ।

१३० ओजसोऽहनि यत्खौ।	१३७ सोममर्हति यः।
१३१ वेशोयशआदेर्भगाद् यल्।	१३८ मये च।
१३२ ख च।	१३९ मधोः।
१३३ पूर्वैः कृतमिनयौ च।	१४० वसोः समूहे च।
१३४ अद्भिः संस्कृतम्।	१४१ नक्षत्राद् घः।
१३५ सहस्रेण सम्मितौ घः।	१४२ सर्वदेवात्तातिल्।
१३६ मतौ च।	१४३ शिवशमरिष्टस्य करे।
	१४४ भावे च।

इति चतुर्थाध्यायस्य चतुर्थः पादः॥४॥४॥

इति चतुर्थोऽध्यायः समाप्तः॥४॥

पूर्वसूत्रयोग : १२६२
चतुर्थाध्याये : ६२९ } = १८९१

अथ पञ्चमोऽध्यायः

प्रथमः पादः

१ प्राक् क्रीताच्छः ।	१६ तदस्य तदस्मिन्त्स्यादिति ।
२ उगवादिभ्यो यत् ।	१७ परिखाया ढञ् ।
३ कम्बलाच्च सञ्ज्ञायाम् ।	१८ प्राग्वतेष्टञ् ।
४ विभाषा हविरपूपादिभ्यः ।	१९ आर्हादगोपुच्छसंख्या-
५ तस्मै हितम् ।	परिमाणाङ्कः ।
६ शरीरावयवाद् यत् ।	२० असमासे निष्कादिभ्यः ।
७ खलयवमाषतिलवृषब्रह्मणश्च ।	२१ शताच्च ठन्यतावशते ।
८ अजाविभ्यां थ्यन् ।	२२ संख्याया अतिशदन्तायाः कन् ।
९ आत्मन्विश्वजनभोगोत्तर-	२३ वतोरिङ् वा ।
पदात् खः ।	२४ विंशतित्रिंशद्भ्यां
१० सर्वपुरुषाभ्यां णढञौ ।	ङ्वुन्नसंज्ञायाम् ।
११ माणवचरकाभ्यां खञ् ।	२५ कंसाट्ठिठन् ।
१२ तदर्थं विकृतेः प्रकृतौ ।	२६ शूर्पादजन्यतरस्याम् ।
१३ छदिरुपधिबलेर्ढञ् ।	२७ शतमानविंशतिकसहस्र-
१४ ऋषभोपानहोर्ज्यः ।	वसनादण् ।
१५ चर्मणोऽञ् ।	२८ अध्यर्द्धपूर्वद्विगोर्लुगसंज्ञायाम् ।

- २९ विभाषा कार्षापणसहस्राभ्याम् । ४७ तदस्मिन् वृद्ध्यायलाभ-
 ३० द्वित्रिपूर्वान्निष्कात् । शुल्कोपदा दीयते ।
 ३१ बिस्ताच्च । ४८ पूरणाद्धडिन् ।
 ३२ विंशतिकात् खः । ४९ भागाद्यच्च ।
 ३३ खार्या ईकन् । ५० तद्धरति वहत्यावहति
 ३४ पणपादमाषशताद् यत् । भारादंशादिभ्यः ।
 ३५ शाणाद् वा । ५१ वस्नद्रव्याभ्यां ठन्कनौ ।
 ३६ द्वित्रिपूर्वादण् च । ५२ सम्भवत्यवहरति पचति ।
 ३७ तेन क्रीतम् । ५३ आढकाचितपात्रात्खो-
 ३८ तस्य निमित्तं संयोगोत्पातौ । ऽन्यतरस्याम् ।
 ३९ गोद्व्यचोऽसंख्यापरिमाणा- ५४ द्विगोष्ठंश्च ।
 श्वादेर्यत् । ५५ कुलिजाल्लुक्खौ च ।
 ४० पुत्राच्छ च । ५६ सोऽस्यांशवस्नभृतयः ।
 ४१ सर्वभूमिपृथिवीभ्यामणजौ । ५७ तदस्य परिमाणम् ।
 ४२ तस्येश्वरः । ५८ संख्यायाः संज्ञासंघसूत्राध्ययनेषु ।
 ४४ तत्र विदित इति च । ५९ पङ्क्तिविंशतित्रिंशच्चत्वारिंश-
 ४४ लोकसर्वलोकाट् ठञ् । त्पञ्चाशत्षष्टिसप्तत्यशीति-
 ४५ तस्य वापः । नवतिशतम् ।
 ४६ पात्राट्ठन् । ६० पञ्चदशतौ वर्गे वा ।

६१ सप्तानोऽञ् छन्दसि।	७८ तेन निर्वृत्तम्।
६२ त्रिंशच्चत्वारिंशतोब्राह्मणे संज्ञायां डण्।	७९ तमधीष्टो भृतो भूतो भावी।
६३ तदर्हति छेदादिभ्यो नित्यम्।	८० मासाद्वयसि यत्खञौ।
६४ शीर्षच्छेदाद्यच्च।	८१ द्विगोर्यप्।
६५ दण्डादिभ्यो यत्।	८२ षण्माषाण् ण्यच्च।
६६ छन्दसि च।	८३ अवयसि ठंश्च।
६७ पात्राद् घंश्च।	८४ समायाः खः।
६८ कडङ्करदक्षिणाच्छ च।	८५ द्विगोर्वा।
६९ स्थालीबिलात्।	८६ रात्र्यहःसंवत्सराच्च।
७० यज्ञवित्वग्भ्यां घखञौ।	८७ वर्षाल्लुक् च।
७१ पारायणतुरायणचान्द्रायणं वर्तयति।	८८ चित्तवत्ति नित्यम्।
७२ संशयमापन्नः।	८९ षष्टिकाः षष्टिरात्रेण पच्यन्ते।
७३ योजनं गच्छति।	९० वत्सरान्ताच्छश्छन्दसि।
७४ पथः ष्कन्।	९१ सम्परिपूर्वात् ख च।
७५ पन्थो ण नित्यम्।	९२ तेन परिजय्यलभ्य- कार्यसुकरम्।
७६ उत्तरपथेनाहतं च।	९३ तदस्य ब्रह्मचर्यम्।
७७ कालात्।	९४ तस्य च दक्षिणा यज्ञाख्येभ्यः।

९५ तत्र च दीयते कार्यं भववत् ।	११२ ऐकागारिकट् चौरे ।
९६ व्युष्टादिभ्योऽण् ।	११३ आकालिकडाघन्तवचने ।
९७ तेन यथाकथाचहस्ताभ्यां णयतौ ।	११४ तेन तुल्यं क्रिया चेद्वतिः ।
९८ सम्पादिनि ।	११५ तत्र तस्येव ।
९९ कर्मवेषाद् यत् ।	११६ तदर्हम् ।
१०० तस्मै प्रभवति सन्तापादिभ्यः ।	११७ उपसर्गाच्छन्दसि धात्वर्थे ।
१०१ योगाद् यच्च ।	११८ तस्य भावस्त्वतलौ ।
१०२ कर्मण उक्ञ् ।	११९ आ च त्वात् ।
१०३ समयस्तदस्य प्राप्तम् ।	१२० न नञ्पूर्वात् तत्पुरुषाद- चतुरसंगतलवणवट-
१०४ ऋतोरण् ।	युधकतरसलसेभ्यः ।
१०५ छन्दसि घस् ।	१२१ पृथ्वादिभ्य इमनिज्वा ।
१०६ कालाद् यत् ।	१२२ वर्णदृढादिभ्यः ष्यञ्च ।
१०७ प्रकृष्टे ठञ् ।	१२३ गुणवचनब्राह्मणादिभ्यः कर्मणि च ।
१०८ प्रयोजनम् ।	१२४ स्तेनाद्यन्नलोपश्च ।
१०९ विशाखाषाढादण् मन्थदण्डयोः ।	१२५ सख्युर्यः ।
११० अनुप्रवचनादिभ्यश्छः ।	१२६ कपिज्ञात्योर्ढक् ।
१११ समापनात्सपूर्वपदात् ।	१२७ पत्यन्तपुरोहितादिभ्यो यक् ।

१२८ प्राणभृज्जातिवयोवचनोद्- गात्रादिभ्योऽञ् ।	१३२ द्वन्द्वमनोज्ञादिभ्यश्च ।
१२९ हायनान्तयुवादिभ्योऽण् ।	१३३ गोत्रचरणाच्छ्लाघात्याकार- तदवेतेषु ।
१३० इगन्ताच्च लघुपूर्वात् ।	१३४ होत्राभ्यश्छः ।
१३१ योपधाद् गुरुपोत्तमादुञ् ।	१३५ ब्रह्मणस्त्वः ।

इति पञ्चमाध्यायस्य प्रथमः पादः । ५ । १ ।।

द्वितीयः पादः

१ धान्यानां भवने क्षेत्रे खञ् ।	१० परोवरपरम्परपुत्रपौत्र-
२ व्रीहिशाल्योर्ढक् ।	मनुभवति ।
३ यवयवकषष्टिकाद्यत् ।	११ अवारपारात्यन्तानुकामं
४ विभाषा तिलमाषोमाभङ्गाणुभ्यः ।	गामी ।
५ सर्वचर्मणः कृतः खखञौ ।	१२ समांसमां विजायते ।
६ यथामुखसंमुखस्य दर्शनः खः ।	१३ अद्यश्वीनावष्टब्धे ।
७ तत्सर्वादेः पथ्यङ्गकर्मपत्रपात्रं व्याप्नोति ।	१४ आगवीनः ।
८ आप्रपदं प्राप्नोति ।	१५ अनुग्वलंगामी ।
९ अनुपदसर्वान्नायानयं बद्धाभक्षयतिनेयेषु ।	१६ अध्वनो यत्खौ ।
	१७ अभ्यमित्राच्छ च ।
	१८ गोष्ठात्खञ् भूतपूर्वे ।

१९ अश्वस्यैकाहगमः ।	३५ कर्मणि घटोऽठच् ।
२० शालीनकौपीने अधृष्टाकार्ययोः ।	३६ तदस्य सज्जातं तारकादिभ्य
२१ ब्रातेन जीवति ।	इतच् ।
२२ साप्तपदीनं सख्यम् ।	३७ प्रमाणे द्वयसज्दघ्नज्मात्रचः ।
२३ हैयङ्गवीनं सज्ज्ञायाम् ।	३८ पुरुषहस्तिभ्यामण् च ।
२४ तस्य पाकमूले पील्वादि-	३९ यत्तदेतेभ्यः परिमाणे वतुप् ।
कर्णादिभ्यः कुणब्जाहचौ ।	४० किमिदंभ्यां वो घः ।
२५ पक्षात्तिः ।	४१ किमः सङ्ख्यापरिमाणे डति च ।
२६ तेन वित्तश्चुञ्चुप्चणपौ ।	४२ संख्याया अवयवे तयप् ।
२७ विनज्भ्यां नानाजौ न सह ।	४३ द्वित्रिभ्यां तयस्यायज्वा ।
२८ वेः शालच्छङ्कटचौ ।	४४ उभादुदात्तो नित्यम् ।
२९ संप्रोदश्च कटच् ।	४५ तदस्मिन्नधिकमिति दशान्ताङुः ।
३० अवात्कुटारच्च ।	४६ शदन्तविंशतेश्च ।
३१ नते नासिकायाः सज्ज्ञायां	४७ संख्याया गुणस्य निमाने मयट् ।
टीटज्नाटज्भ्रटचः ।	४८ तस्य पूरणे डट् ।
३२ नेर्बिडज्बिरीसचौ ।	४९ नान्तादसंख्यादेर्मट् ।
३३ इनच्पिटच्चिकचि च ।	५० थट् च छन्दसि ।
३४ उपाधिभ्यां त्यकन्नासनारूढयोः ।	५१ षट्कतिकतिपयचतुरां थुक् ।

५२ बहुपूगगणसङ्घस्य तिथुक् ।	६९ अंशं हारी ।
५३ वतोरिथुक् ।	७० तन्त्रादचिरापहृते ।
५४ द्वेस्तीयः ।	७१ ब्राह्मणकोष्णिके सञ्ज्ञायाम् ।
५५ त्रेः संप्रसारणं च ।	७२ शीतोष्णाभ्यां कारिणि ।
५६ विंशत्यादिभ्यस्तमडन्यतरस्याम् ।	७३ अधिकम् ।
५७ नित्यं शतादिमासार्द्धमास- संवत्सराच्च ।	७४ अनुकाभिकाभीकः कमिता ।
५८ षष्ट्यादेशचासंख्यादेः ।	७५ पार्श्वेनान्विच्छति ।
५९ मतौ छः सूक्तसाम्नोः ।	७६ अयःशूलदण्डाजिनाभ्यां ठक्ठजौ ।
६० अध्यायानुवाकयोर्लुक् ।	७७ तावतिथं ग्रहणमिति लुग्व ।
६१ विमुक्तादिभ्योऽण् ।	७८ स एषां ग्रामणीः ।
६२ गोषदादिभ्यो वुन् ।	७९ शृङ्खलमस्य बन्धनं करभे ।
६३ तत्र कुशलः पथः ।	८० उत्क उन्मनाः ।
६४ आकर्षादिभ्यः कन् ।	८१ कालप्रयोजनाद्रोगे ।
६५ धनहिरण्यात्कामे ।	८२ तदस्मिन्नन्नं प्राये संज्ञायाम् ।
६६ स्वाङ्गेम्यः प्रसिते ।	८३ कुल्माषादज् ।
६७ उदराट्टगाधूने ।	८४ श्रोत्रियंश्छन्दोऽधीते ।
६८ सस्येन परिजातः ।	८५ श्राद्धमनेन भुक्तमिनिठनौ ।

८६ पूर्वादिनिः ।	१०० लोमादिपामादिपिच्छादिभ्यः
८७ सपूर्वाच्च ।	शनेलचः ।
८८ इष्टादिभ्यश्च ।	१०१ प्रज्ञाश्रद्धार्चाभ्यो णः ।
८९ छन्दसि परिपन्थिपरिपरिणौ	१०२ तपःसहस्राभ्यां विनीनी ।
पर्य्यवस्थातरि ।	१०३ अण् च ।
९० अनुपद्यन्वेष्टा ।	१०४ सिकताशर्कराभ्यां च ।
९१ साक्षाद् द्रष्टरि संज्ञायाम् ।	१०५ देशे लुबिलचौ च ।
९२ क्षेत्रियच् परक्षेत्रे चिकित्स्यः ।	१०६ दन्त उन्नत उरच् ।
९३ इन्द्रियमिन्द्रलिङ्गमिन्द्रदृष्ट-	१०७ ऊषशुषिमुष्कमधो रः ।
मिन्द्रसृष्टमिन्द्रजुष्टमिन्द्रदत्त-	१०८ द्युद्रुभ्यां मः ।
मिति वा ।	१०९ केशाद्वोऽन्यतरस्याम् ।
९४ तदस्यास्त्यस्मिन्निति मतुप् ।	११० गाण्ड्यजगात्संज्ञायाम् ।
९५ रसादिभ्यश्च ।	१११ काण्डाण्डादीरन्नीरचौ ।
९६ प्राणिस्थादातो लजन्यतरस्याम् ।	११२ रजःकृष्यासुतिपरिषदो वलच् ।
९७ सिध्मादिभ्यश्च ।	११३ दन्तशिखात् सञ्ज्ञायाम् ।
९८ वत्सांसाभ्यां कामबले ।	११४ ज्योत्स्नातमिस्राशृङ्गिणो-
९९ फेनादिलच्च ।	ज्जस्विन्नूर्जस्वलगोमिन्मलिन-
	मलीमसाः ।

११५ अत इनिठनौ ।	१२८ द्वन्द्वोपतापगर्ह्यात्प्राणिस्थादिनिः ।
११६ व्रीह्यादिभ्यश्च ।	१२९ वातातीसाराभ्यां कुक् च ।
११७ तुन्दादिभ्य इलच्च ।	१३० वयसि पूरणात् ।
११८ एकगोपूर्वाट् ठञ् नित्यम् ।	१३१ सुखादिभ्यश्च ।
११९ शतसहस्रान्ताच्च निष्कात् ।	१३२ धर्मशीलवर्णान्ताच्च ।
१२० रूपादाहतप्रशंसयोर्यप् ।	१३३ हस्ताज्जातौ ।
१२१ अस्मायामेधास्रजो विनिः ।	१३४ वर्णाद् ब्रह्मचारिणि ।
१२२ बहुलं छन्दसि ।	१३५ पुष्करादिभ्यो देशे ।
१२३ ऊर्णाया युस् ।	१३६ बलादिभ्यो मतुबन्यतरस्याम् ।
१२४ वाचो ग्मिनिः ।	१३७ संज्ञायां मन्माभ्याम् ।
१२५ आलजाटचौ बहुभाषिणि ।	१३८ कंशंभ्यां बभयुस्तितुतयसः ।
१२६ स्वामिन्नैश्वर्ये ।	१३९ तुन्दिबलिवटेर्भः ।
१२७ अर्शआदिभ्योऽच् ।	१४० अहंशुभमोर्युस् ।

तृतीयः पादः

१ प्राग्दिशो विभक्तिः ।	१९ तदो दा च ।
२ किंसर्वनामबहुभ्योऽद्वयादिभ्यः ।	२० तयोर्दाहिलौ च छन्दसि ।
३ इदम इश् ।	२१ अनद्यतने हिलन्यतरस्याम् ।
४ एतेतौ रथोः ।	२२ सद्यः परुत्पराय्यैषमःपरेद्य-
५ एतदोऽन् ।	व्यद्यपूर्वेद्युरन्येद्युरन्यतरेद्यु-
६ सर्वस्य सोऽन्यतरस्यां दि ।	रितरेद्युरपरेद्युरधरेद्युरुभयेद्यु-
७ पञ्चम्यास्तसिल् ।	रुत्तरेद्युः ।
८ तसेश्च ।	२३ प्रकारवचने थाल् ।
९ पर्यभिभ्यां च ।	२४ इदमस्थमुः ।
१० सप्तम्यास्त्रल् ।	२५ किमश्च ।
११ इदमो हः ।	२६ था हेतौ च छन्दसि ।
१२ किमोऽत् ।	२७ दिक्शब्देभ्यः सप्तमीपञ्चमी-
१३ वा ह च छन्दसि ।	प्रथमाभ्यो दिग्देशकालेष्वस्तातिः ।
१४ इतराभ्योऽपि दृश्यन्ते ।	२८ दक्षिणोत्तराभ्यामतसुच् ।
१५ सर्वैकान्यकिंयत्तदः काले दा ।	२९ विभाषा परावराभ्याम् ।
१६ इदमो हिल् ।	३० अञ्चेर्लुक् ।
१७ अधुना ।	३१ उपय्युपरिष्ठात् ।
१८ दानीं च ।	३२ पश्चात् ।

३३ पश्च पश्चा च च्छन्दसि ।	५२ एकादाकिनिच्वासहाये ।
३४ उत्तराधरदक्षिणादातिः ।	५३ भूतपूर्वे चरट् ।
३५ एनबन्यतरस्यामदूरेऽपञ्चम्याः ।	५४ षष्ठ्या रूप्य च ।
३६ दक्षिणादाच् ।	५५ अतिशायने तमबिष्ठनौ ।
३७ आहि च दूरे ।	५६ तिङश्च ।
३८ उत्तराच्च ।	५७ द्विवचनविभज्योपपदे
३९ पूर्वाधरावराणामसि	तरबीयसुनौ ।
पुरधवश्चैषाम् ।	५८ अजादी गुणवचनादेव ।
४० अस्ताति च ।	५९ तुश्छन्दसि ।
४१ विभाषावरस्य ।	६० प्रशस्यस्य श्रः ।
४२ संख्याया विधार्थे धा ।	६१ ज्य च ।
४३ अधिकरणविचाले च ।	६२ वृद्धस्य च ।
४४ एकाद्धो ध्यमुञ्जन्यतरस्याम् ।	६३ अन्तिकबाढयोर्नेदसाधौ ।
४५ द्वित्र्योश्च धमुञ् ।	६४ युवाल्पयोः कनन्यतरस्याम् ।
४६ एधाच्च ।	६५ विन्मतोर्लुक् ।
४७ याप्ये पाशप् ।	६६ प्रशंसायां रूपप् ।
४८ पूरणाद्भागे तीयादन् ।	६७ ईषदसमाप्तौ
४९ प्रागेकादशभ्योऽच्छन्दसि ।	कल्पब्देश्यदेशीयरः ।
५० षष्ठाष्टमाभ्यां ज च ।	६८ विभाषा सुपो बहुच् पुरस्तात्तु
५१ मानपश्वङ्गयोः कन्लुकौ च ।	६९ प्रकारवचने जातीयर् ।

७० प्रागिवात्कः ।	८९ कुत्वा डुपच् ।
७१ अव्ययसर्वनाम्नामकच् प्राक्टेः ।	९० कासूगोणीभ्यां ष्टरच् ।
७२ कस्य च दः ।	९१ वत्सोक्षाश्वर्षभेभ्यश्च तनुत्वे ।
७३ अज्ञाते ।	९२ किंयत्तदोर्निर्द्धारणे द्वयोरेकस्य
७४ कुत्सिते ।	डतरच् ।
७५ सञ्ज्ञायां कन् ।	९३ वा बहूनां जातिपरिप्रश्ने
७६ अनुकम्पायाम् ।	डतमच् ।
७७ नीतौ च तद्युक्तात् ।	९४ एकाच्च प्राचाम् ।
७८ बह्वचो मनुष्यनाम्नष्ठज्वा ।	९५ अवक्षेपणे कन् ।
७९ घनिलचौ च ।	९६ इवे प्रतिकृतौ ।
८० प्राचामुपादेरडज्वुचौ च ।	९७ सञ्ज्ञायां च ।
८१ जातिनाम्नः कन् ।	९८ लुम्मनुष्ये ।
८२ अजिनान्तस्योत्तरपदलोपश्च ।	९९ जीविकार्थे चापण्ये ।
८३ ठाजादावूर्ध्वं द्वितीयादचः ।	१०० देवपथादिभ्यश्च ।
८४ शेवलसुपरिविशालवरुणा- र्यमादीनां तृतीयात् ।	१०१ वस्तेर्ढञ् ।
८५ अल्पे ।	१०२ शिलाया ढः ।
८६ ह्रस्वे ।	१०३ शाखादिभ्यो यत् ।
८७ सञ्ज्ञायां कन् ।	१०४ द्रव्यं च भव्ये ।
८८ कुटीशमीशुण्डाभ्यो रः ।	१०५ कुशाग्राच्छः ।
	१०६ समासाच्च तद्विषयात् ।

१०७ शर्करादिभ्योऽण् ।	११४ आयुधजीविसङ्घाज्ज्यङ्
१०८ अङ्गुल्यादिभ्यष्ठक् ।	वाहीकेष्वब्राह्मणराजन्यात् ।
१०९ एकशालायाष्ठजन्यतरस्याम् ।	११५ वृकाट्ठेण्यण् ।
११० कर्कलोहितादीकक् ।	११६ दामन्यादित्रिगर्तषष्ठाच्छः ।
१११ प्रत्नपूर्वविश्वेमात्थाल् छन्दसि ।	११७ पश्वादिद्यौधेयादिभ्योऽणजौ ।
११२ पूगाज्ज्योऽग्रामणीपूर्वात् ।	११८ अभिजिद्विदभृच्छालावच्छिखाव-
११३ ब्रातच्फजोरस्त्रियाम् ।	च्छमीवदूर्णावच्छ्रुमदणो यञ् ।
	११९ ज्यादयस्तद्राजाः ।

इति पञ्चमाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥५॥३॥

चतुर्थः पादः

१ पादशतस्य सङ्ख्यादेर्वीप्सायां	९ जात्यन्ताच्छ बन्धुनि ।
वुन्लोपश्च ।	१० स्थानान्ताद्विभाषा
२ दण्डव्यवसर्गयोश्च ।	ससस्थानेनेति चेत् ।
३ स्थूलादिभ्यः प्रकारवचने कन् ।	११ किमेत्तिङव्ययघादाम्बद्रव्यप्रकर्षे ।
४ अनत्यन्तगतौ क्तात् ।	१२ अमु च छन्दसि ।
५ न सामिवचने ।	१३ अनुगादिनष्ठक् ।
६ बृहत्या आच्छादने ।	१४ णचः स्त्रियामञ् ।
७ अषडक्षाशितङ्ग्वलङ्कर्मा-	१५ अणिनुणः ।
लम्पुरुषाध्युत्तरपदात् खः ।	१६ विसारिणो मत्स्ये ।
८ विभाषाज्चेरदिक् स्त्रियाम् ।	१७ सङ्ख्यायाः क्रियाभ्यावृत्तिगणने
	कृत्वसुच् ।

१८ द्वित्रिचतुर्भ्यः सुच्।	३९ मृदस्तिकन्।
१९ एकस्य सकृच्च।	४० सस्नौ प्रशंसायाम्।
२० विभाषा बहोर्धाऽविप्रकृष्टकाले।	४१ वृकज्येष्ठाभ्यां तिल्तातिलौ च च्छन्दसि।
२१ तत्प्रकृतवचने मयट्।	४२ बह्वल्परार्थाच्छस्कारकादन्यतरस्याम्।
२२ समूहवच्च बहुषु।	४३ सङ्ख्यैकवचनाच्च वीप्सायाम्।
२३ अनन्तावसथेतिहभेषजाज्यः।	४४ प्रतियोगे पञ्चम्यास्तसिः।
२४ देवतान्तात् तादर्थ्ये यत्।	४५ अपादाने चाहीयरुहोः।
२५ पादार्धाभ्याञ्च।	४६ अतिग्रहाव्यथनक्षेपेष्वकर्तरि तृतीयायाः।
२६ अतिथेर्ज्यः।	४७ हीयमानपापयोगाच्च।
२७ देवात्तल्।	४८ षष्ठ्या व्याश्रये।
२८ अवेः कः।	४९ रोगाच्चापनयने।
२९ यावादिभ्यः कन्।	५० कृभ्वस्तियोगे संपद्यकर्तरि च्विः।
३० लोहितान्मणौ।	५१ अरुर्मनश्चक्षुश्चेतोरहोरजसां लोपश्च।
३१ वर्णे चानित्ये।	५२ विभाषा साति कात्स्न्ये।
३२ रक्ते।	५३ अभिविधौ सम्पदा च।
३३ कालाच्च।	५४ तदधीनवचने।
३४ विनयादिभ्यष्टक्।	५५ देये त्रा च।
३५ वाचो व्याहृतार्थायाम्।	५६ देवमनुष्यपुरुषपुरुमर्त्येभ्यो द्वितीयासप्तम्योर्बहुलम्।
३६ तद्युक्तात् कर्मणोऽण्।	
३७ ओषधेरजातौ।	
३८ प्रज्ञादिभ्यश्च।	

५७ अव्यक्तानुकरणाद्	७६ अक्ष्णोऽदर्शनात् ।
द्वयजवरार्द्धादनितौ डाच् ।	७७ अचतुरविचतुरसुचतुर-
५८ कृजो द्वितीयतृतीयशम्ब-	स्त्रीपुंसधेन्वनडुहक्साम-
बीजात् कृषौ ।	वाङ्मनसाक्षिभ्रुवदारगवो-
५९ सङ्ख्यायाश्च गुणान्तायाः ।	वर्ष्ठीवपदष्ठीवनक्तंदिव-
६० समयाच्च यापनायाम् ।	रात्रिंदिवाहर्दिवसरजस-
६१ सपत्रनिष्पत्रादतिव्यथने ।	निःश्रेयसपुरुषायुषद्व्यायुष-
६२ निष्कुलान्निष्कोषणे ।	त्र्यायुषर्ग्यजुषजातोक्षमहोक्ष-
६३ सुखप्रियादानुलोम्ये ।	वृद्धोक्षोपशुनगोष्ठश्वाः ।
६४ दुःखात् प्रातिलोम्ये ।	७८ ब्रह्महस्तिभ्यां वर्चसः ।
६५ शूलात् पाके ।	७९ अवसमन्धेभ्यस्तमसः ।
६६ सत्यादशपथे ।	८० श्वसो वसीयःश्रेयसः ।
६७ मद्रात् परिवापणे ।	८१ अन्ववतप्ताद्रहसः ।
६८ समासान्ताः ।	८२ प्रतेरुरसः सप्तमीस्थात् ।
६९ न पूजनात् ।	८३ अनुगवमायामे ।
७० किमः क्षेपे ।	८४ द्विस्तावा त्रिस्तावा वेदिः ।
७१ नजस्तत्पुरुषात् ।	८५ उपसर्गादध्वनः ।
७२ पथो विभाषा ।	८६ तत्पुरुषस्याङ्गुलेः
७३ बहुव्रीहौ सङ्ख्येये डजबहुगणात् ।	सङ्ख्याव्ययादेः ।
७४ ऋक्पूरब्धूःपथामानक्षे ।	८७ अहःसर्वैकदेशसङ्ख्यात-
७५ अच्प्रत्यन्ववपूर्वात्सामलोमनः ।	पुण्याच्च रात्रेः ।

८८ अह्नोऽह्न एतेभ्यः ।	१०८ अनश्च ।
८९ न सङ्ख्यादेः समाहारे ।	१०९ नपुंसकादन्यतरस्याम् ।
९० उत्तमैकाभ्यां च ।	११० नदीपौर्णमास्याग्रहायणीभ्यः ।
९१ राजाहःसखिभ्यष्टच् ।	१११ झयः ।
९२ गोरतद्धितलुकि ।	११२ गिरेश्च सेनकस्य ।
९३ अग्राख्यायामुरसः ।	११३ बहुव्रीहौ सक्थ्यक्ष्णोः
९४ अनोऽश्मायःसरसां	स्वाङ्गात्षच् ।
जातिसंज्ञयोः ।	११४ अङ्गुलेर्दारुणि ।
९५ ग्रामकौटाभ्यां च तक्ष्णः ।	११५ द्वित्रिभ्यां ष मूर्ध्नः ।
९६ अतेः शुनः ।	११६ अप्पूरणीप्रमाण्योः ।
९७ उपमानादप्राणिषु ।	११७ अन्तर्बहिर्भ्यां च लोम्नः ।
९८ उत्तरमृगपूर्वाच्च सक्थ्णः ।	११८ अज्नासिकायाः संज्ञायां
९९ नावो द्विगोः ।	नसं चास्थूलात् ।
१०० अर्द्धाच्च ।	११९ उपसर्गाच्च ।
१०१ खार्याः प्राचाम् ।	१२० सुप्रातसुश्वसुदिवशारिकुक्ष-
१०२ द्वित्रिभ्यामञ्जलेः ।	चतुरश्रैणीपदाजपदप्रोष्ठपदाः ।
१०३ अनसन्तान्नपुंसकाच्छन्दसि ।	१२१ नञ्दुःसुभ्यो हलिसक्थ्यो-
१०४ ब्रह्मणो जानपदाख्यायाम् ।	रन्यतरस्याम् ।
१०५ कुमहद्भ्यामन्यतरस्याम् ।	१२२ नित्यमसिच् प्रजामेधयोः ।
१०६ द्वन्द्वाच्चुदषहान्तात् समाहारे ।	१२३ बहुप्रजाश्छन्दसि ।
१०७ अव्ययीभावे शरत्प्रभृतिभ्यः ।	१२४ धर्मादिनिच् केवलात् ।

१२५ जम्भा सुहरिततृणसोमेभ्यः।	१४३ स्त्रियां संज्ञायाम्।
१२६ दक्षिणेर्मा लुब्धयोगे।	१४४ विभाषा श्यावारोकाभ्याम्।
१२७ इच् कर्मव्यतिहारे।	१४५ अग्रान्तशुद्धशुभ्रवृषवराहेभ्यश्च।
१२८ द्विदण्ड्यादिभ्यश्च।	१४६ ककुदस्यावस्थायां लोपः।
१२९ प्रसंभ्यां जानुनोर्जुः।	१४७ त्रिककुत्पर्वते।
१३० ऊर्ध्वाद् विभाषा।	१४८ उद्विभ्यां काकुदस्य।
१३१ ऊधसोऽनङ्।	१४९ पूर्णाद्विभाषा।
१३२ धनुषश्च।	१५० सुहृद्दुर्हृदौ मित्रामित्रयोः।
१३३ वा सञ्ज्ञायाम्।	१५१ उरः प्रभृतिभ्यः कप्।
१३४ जायाया निङ्।	१५२ इनः स्त्रियाम्।
१३५ गन्धस्येदुत्पूतिसुसुरभिभ्यः।	१५३ नघृतश्च।
१३६ अल्पाख्यायाम्।	१५४ शेषाद् विभाषा।
१३७ उपमानाच्च।	१५५ न संज्ञायाम्।
१३८ पादस्य लोपोऽहस्त्यादिभ्यः।	१५६ ईयसश्च।
१३९ कुम्भपदीषु च।	१५७ वन्दिते भ्रातुः।
१४० सङ्ख्यासुपूर्वस्य।	१५८ ऋतश्छन्दसि।
१४१ वयसि दन्तस्य दतृ।	१५९ नाडीतन्त्रयोः स्वाङ्गे।
१४२ छन्दसि च।	१६० निष्प्रवाणिश्च।

इति पञ्चमाध्यायस्य चतुर्थः पादः॥५॥४॥

इति पञ्चमोऽध्यायः समाप्तः॥५॥

पूर्वसूत्रयोगः १८९१
पञ्चमाध्याये ५५३ } = २४४४

अथ षष्ठोऽध्यायः

प्रथमः पादः

१ एकाचो द्वे प्रथमस्य ।	१७ लिट्यभ्यासस्योभयेषाम् ।
२ अजादेर्द्वितीयस्य ।	१८ स्वापेशचङि ।
३ न न्द्राः संयोगादयः ।	१९ स्वपिस्यमिव्येयां यङि ।
४ पूर्वोऽभ्यासः ।	२० न वशः ।
५ उभे अभ्यस्तम् ।	२१ चायः की ।
६ जक्षित्यादयः षट् ।	२२ स्फायः स्फी निष्ठायाम् ।
७ तुजादीनां दीर्घोऽभ्यासस्य ।	२३ स्त्यः प्रपूर्वस्य ।
८ लिटि धातोरनभ्यासस्य ।	२४ द्रवमूर्तिस्पर्शयोः शयः ।
९ सन्यङोः ।	२५ प्रतेश्च ।
१० श्लौ ।	२६ विभाषाभ्यवपूर्वस्य ।
११ चङि ।	२७ शृतं पाके ।
१२ दाश्वान् साह्वान् मीढ्वांश्च ।	२८ प्यायः पी ।
१३ ष्यङः संप्रसारणं पुत्रपत्यो-
स्तत्पुरुषे ।	२९ लिङ्यङोश्च ।
१४ बन्धुनि बहुव्रीहौ ।	३० विभाषा श्वेः ।
१५ वचिस्वपियजादीनां किति ।	३१ णौ च संश्चङोः ।
१६ ग्रहिज्यावयिव्यधिवष्टि-
विचतिवृश्चतिपृच्छति-
भृज्जतीनां ङिति च ।	३२ ह्रः सम्प्रसारणमभ्यस्तस्य च ।
	३३ बहुलं छन्दसि ।
	३४ चायः की ।

३५ अपस्पृधेथामानृचुरानृहु-	५४ प्रजने वीयतेः।
श्चिच्युषेतित्याजश्राताःश्रित-	५५ बिभेतेर्हेतुभये।
माशीराशीर्त्ताः।	५६ नित्यं स्मयतेः।
३६ न सम्प्रसारणे सम्प्रसारणम्।	५७ सृजिदृशोर्झल्यमकिति।
३७ लिटि वयो यः।	५८ अनुदात्तस्य चर्दुपधस्या-
३८ वश्चास्यान्यतरस्यां किति।	न्यतरस्याम्।
३९ वेजः।	५९ शीर्षश्छन्दसि।
४० ल्यपि च।	६० ये च तद्धिते।
४१ ज्यश्च।	६१ पदन्नोमासूहन्निशसन्यूषन्-
४२ व्यश्च।	दोषन्यकञ्छकन्नुदन्नासञ्-
४३ विभाषा परेः।	छस्प्रभृतिषु।
४४ आदेच उपदेशेऽशिति।	६२ धात्वादेः षः सः।
४५ न व्यो लिटि।	६३ णो नः।
४६ स्फुरतिस्फुलत्योर्घञि।	६४ लोपो व्योर्वलि।
४७ क्रीड्जीनां णौ।	६५ वेरपृक्तस्य।
४८ सिध्यतेरपारलौकिके।	६६ हल्ङ्याब्भ्यो दीर्घात्
४९ मीनातिमिनोतिदीङां ल्यपि च।	सुतिस्यपृक्तं हल्।
५० विभाषा लीयतेः।	६७ एङ्हस्वात् सम्बुद्धेः।
५१ खिदेश्छन्दसि।	६८ शेश्छन्दसि बहुलम्।
५२ अपगुरो णमुलि।	६९ ह्रस्वस्य पिति कृति तुक्।
५३ चिस्फुरोर्णौ।	७० संहितायाम्।

७१ छे च।	९२ एङि पररूपम्।
७२ आङ्माङोश्च।	९३ ओमाङोश्च।
७३ दीर्घात्।	९४ उस्यपदान्तात्।
७४ पादान्ताद् वा।	९५ अतो गुणे।
७५ इको यणचि।	९६ अव्यक्तानुकरणस्यात इतौ।
७६ एचोऽयवायावः।	९७ नाम्नेडितस्यान्त्यस्य तु वा।
७७ वान्तो यि प्रत्यये।	९८ अकः सवर्णे दीर्घः।
७८ धातोस्तन्निमित्तस्यैव।	९९ प्रथमयोः पूर्वसवर्णः।
७९ क्षय्यजय्यौ शक्यार्थे।	१०० तस्माच्छसो नः पुंसि।
८० क्रय्यस्तदर्थे।	१०१ नादिचि।
८१ भय्यप्रवय्ये च छन्दसि।	१०२ दीर्घाज्जसि च।
८२ एकः पूर्वपरयोः।	१०३ वा छन्दसि।
८३ अन्तादिवच्च।	१०४ अमि पूर्वः।
८४ षत्वतुकोरसिद्धः।	१०५ सम्प्रसारणाच्च।
८५ आद् गुणः।	१०६ एङः पदान्तादति।
८६ वृद्धिरेचि।	१०७ ङसिङसोश्च।
८७ एत्येधत्पूर्सु।	१०८ ऋत उत्।
८८ आटश्च।	१०९ ख्यत्यात् परस्य।
८९ उपसर्गादृति धातौ।	११० अतो रोरप्लुतादप्लुते।
९० वा सुप्यापिशलेः।	१११ हशि च।
९१ औतोऽम्शसोः।	११२ प्रकृत्यान्तःपादम्।

११३ अव्यादवद्यादवक्रमुरव्रता-	१३० स्यश्छन्दसि बहुलम्।
यमवन्त्ववस्युषु च।	१३१ सोऽचि लोपे
११४ यजुष्युरः।	चेत्पादपूरणम्।
११५ आपो जुषाणो वृष्णो वर्षिष्ठे	१३२ सुट्कात् पूर्वः।
अम्बेअम्बालेअम्बिके पूर्वे।	१३३ सम्परिभ्यां करोतौ भूषणे।
११६ अङ्ग इत्यादौ च।	१३४ समवाये च।
११७ अनुदात्ते च कुधपरे।	१३५ उपात् प्रतियत्नवैकृत-
११८ अवपथासि च।	वाक्याध्याहारेषु।
११९ सर्वत्र विभाषा गोः।	१३६ किरतौ लवने।
१२० अवङ् स्फोटायनस्य।	१३७ हिंसायां प्रतेश्च।
१२१ इन्द्रे च।	१३८ अपाच्चतुष्पाच्छकुनिष्वा-
१२२ प्लुतप्रगृह्या अचि नित्यम्।	लेखने।
१२३ आङोऽनुनासिकश्छन्दसि।	१३९ कुस्तुम्बुरुणि जातिः।
१२४ इकोऽसवर्णे शाकल्यस्य	१४० अपरस्पराः क्रियासातत्ये।
ह्रस्वश्च।	१४१ गोष्पदं सेवितासेवित-
१२५ ऋत्यकः।	प्रमाणेषु।
१२६ अप्लुतवदुपस्थिते।	१४२ आस्पदं प्रतिष्ठायाम्।
१२७ ई३ चाक्रवर्मणस्य।	१४३ वर्चस्केऽवस्करः।
१२८ दिव उत्।	१४४ अपस्करो रथाङ्गम्।
१२९ एतत्तदोः सुलोपोऽको-	१४५ विष्किरः शकुनौ वा।
रनञ्समासे हलि।	१४६ आश्चर्यमनित्ये।

१४७ ह्रस्वाच्चन्द्रोत्तरपदे मन्त्रे ।	१६५ ऊडिदंपदाद्यप्पुम्रैद्युभ्यः ।
१४८ प्रतिष्कशश्च कशेः ।	१६६ अष्टनो दीर्घात् ।
१४९ प्रस्कण्वहरिश्चन्द्रावृषी ।	१६७ शतुरनुमो नद्यजादी ।
१५० मस्करमस्करिणौ वेणुपरिव्राजकयोः ।	१६८ उदात्तयणो हल्पूर्वात् ।
१५१ कास्तीराजस्तुन्दे नगरे ।	१६९ नोङ्धात्वोः ।
१५२ पारस्करप्रभृतीनि च संज्ञायाम् ।	१७० ह्रस्वनुङ्भ्यां मतुप् ।
१५३ अनुदात्तं पदमेकवर्जम् ।	१७१ नामन्यतरस्याम् ।
१५४ कर्षात्त्वतो घञोऽन्त उदात्तः	१७२ ङ्याश्छन्दसि बहुलम् ।
१५५ उज्छादीनां च ।	१७३ षट्त्रिचतुर्भ्यो हलादिः ।
१५६ अनुदात्तस्य च यत्रोदात्तलोपः	१७४ झल्युपोत्तमम् ।
१५७ धातोः ।	१७५ विभाषा भाषायाम् ।
१५८ चितः ।	१७६ न गोश्वन्साववर्णराडङ्- क्रुङ्कृद्भ्यः ।
१५९ तद्धितस्य कितः ।	१७७ दिवो झल् ।
१६० तिसृभ्यो जसः ।	१७८ नृ चान्यतरस्याम् ।
१६१ चतुरः शसि ।	१७९ तित् स्वरितम् ।
१६२ सावेकाचस्तृतीयादिर्विभक्तिः ।	१८० तास्यनुदात्तेऽन्दिदुपदेशाल्ल- सार्वधातुकमनुदात्तमहन्विङोः
१६३ अन्तोदात्तादुत्तरपदादन्य- तरस्यामनित्यसमासे ।	१८१ आदिः सिचोऽन्यतरस्याम् ।
१६४ अञ्चेश्छन्दस्यसर्वनामस्थानम् ।	१८२ स्वपादिहिंसामच्यनिटि ।
	१८३ अभ्यस्तानामादिः ।

१८४ अनुदात्ते च।	२०१ आशितः कर्त्ता।
१८५ सर्वस्य सुपि।	२०२ रिक्ते विभाषा।
१८६ भीहीभृहुमदजनधनदरिद्रा- जागरां प्रत्ययात् पूर्व पिति।	२०३ जुष्टार्पिते च च्छन्दसि।
१८७ लिति।	२०४ नित्यं मन्त्रे।
१८८ आदिर्णमुल्यन्यतरस्याम्।	२०५ युष्मदस्मदोर्ङसि।
१८९ अचः कर्त्तृयकि।	२०६ डयि च।
१९० थलि च सेटीङन्तो वा।	२०७ यतोऽनावः।
१९१ जित्यादिर्नित्यम्।	२०८ ईडवन्दवृशंसदुहां ण्यतः।
१९२ आमन्त्रितस्य च।	२०९ विभाषा वेण्विन्धानयोः।
१९३ पथिमथोः सर्वनामस्थाने।	२१० त्यागरागहासकुहृश्वठक्रथानाम्।
१९४ अन्तश्च तवै युगपत्।	२११ उपोत्तमं रिति।
१९५ क्षयो निवासे।	२१२ चङ्यन्यतरस्याम्।
१९६ जयः करणम्।	२१३ मतोः पूर्वमात्सज्ज्ञायां स्त्रियाम्।
१९७ वृषादीनां च।	२१४ अन्तोऽवत्याः।
१९९ संज्ञायामुपमानम्।	२१५ ईवत्याः।
१९९ निष्ठा च द्व्यजनात्।	२१६ चौ।
२०० शुष्कधृष्टौ।	२१७ समासस्य।

द्वितीयः पादः

१ बहुव्रीहौ प्रकृत्या पूर्वपदम् ।	२० वा भुवनम् ।
२ तत्पुरुषे तुल्यार्थतृतीयासप्त-
म्युपमानाव्ययद्वितीयाकृत्याः ।	२१ आशङ्काबाधनेदीयस्सु
सम्भावने ।
३ वर्णो वर्णेष्वनेते ।	२२ पूर्वे भूतपूर्वे ।
४ गाधलवणयोः प्रमाणे ।	२३ सविधसनीडसमय्यादसवेश-
सदेशेषु सामीप्ये ।
५ दायाद्यं दायादे ।	२४ विस्पष्टादीनि गुणवचनेषु ।
६ प्रतिबन्धि चिरकृच्छ्रयोः ।	२५ श्रज्याऽवमकन्यापवत्सु
भावे कर्मधारये ।
७ पदेऽपदेशे ।	२६ कुमारश्च ।
८ निवाते वातत्राणे ।	२७ आदिः प्रत्येनसि ।
९ शारदेऽनार्तवे ।	२८ पूगेष्वन्यतरस्याम् ।
१० अध्वर्युकषाययोजार्तौ ।	२९ इगन्तकालकपालभगाल-
शरावेषु द्विगौ ।
११ सदृशप्रतिरूपयोः सादृश्ये ।	३० बह्वन्यतरस्याम् ।
१२ द्विगौ प्रमाणे ।	३१ दिष्टिवितस्त्योश्च ।
१३ गन्तव्यपण्यं वाणिजे ।	३२ सप्तमी सिद्धशुष्कपक्वबन्धे-
ष्वकालात् ।
१४ मात्रोपज्ञोपक्रमच्छाये नपुंसके ।	३३ परिप्रत्युपाऽपा वर्ज्यमाना-
ऽहोरात्रावयवेषु ।
१५ सुखप्रिययोर्हिते ।	
१६ प्रीतौ च ।	
१७ स्वं स्वामिनि ।	
१८ पत्यावैश्वर्ये ।	
१९ न भूवाक्चिद्विधिषु ।	

३४ राजन्यबहुवचनद्वन्द्वे- ऽन्धकवृष्णिषु।	५० तादौ च निति कृत्यतौ।
३५ सङ्ख्या।	५१ तवै चान्तश्च युगपत्।
३६ आचार्य्योपसर्जनश्चाऽन्तेवासी।	५२ अनिगन्तोऽञ्चतौ वप्रत्यये।
३७ कार्तिकौजपादयश्च।	५३ न्यधी च।
३८ महान्ब्रीह्यपराह्णगृष्टीष्वास- जाबालभारभारतहैलिहिल- रौरवप्रवृद्धेषु।	५४ ईषदन्यतरस्याम्।
३९ क्षुल्लकश्च वैश्वदेवे।	५५ हिरण्यपरिमाणं धने।
४० उष्ट्रः सादिवाम्योः।	५६ प्रथमोऽचिरोपसम्पत्तौ।
४१ गौः सादसादिसारथिषु।	५७ कतरकतमौ कर्मधारये।
४२ कुरुगार्हपतरिक्तगुर्वसूतजरत्य- श्लीलदृढरूपा पारेवडवा- तैतिलकद्रुःपण्यकम्बलो दासीभाराणां च।	५८ आर्य्यो ब्राह्मणकुमारयोः।
४३ चतुर्थी तदर्थे।	५९ राजा च।
४४ अर्थे।	६० षष्ठी प्रत्येनसि।
४५ क्ते च।	६१ क्ते नित्यार्थे।
४६ कर्मधारयेऽनिष्ठा।	६२ ग्रामः शिल्पिनि।
४७ अहीने द्वितीया।	६३ राजा च प्रशंसायाम्।
४८ तृतीया कर्मणि।	६४ आदिरुदात्तः।
४९ गतिरनन्तरः।	६५ सप्तमीहारिणौ धर्म्येऽहरणे।
	६६ युक्ते च।
	६७ विभाषाऽध्यक्षे।
	६८ पापं च शिल्पिनि।
	६९ गोत्रान्तेवासिमाणवब्राह्मणेषु क्षेपे।
	७० अङ्गानि मैरेये।

७१ भक्तख्यास्तदर्थेषु ।	९२ अन्तः ।
७२ गोबिडालसिंहसैन्धवेषूपमाने ।	९३ सर्वं गुणकात्स्न्ये ।
७३ अके जीविकार्थे ।	९४ संज्ञायां गिरिनिकाययोः ।
७४ प्राचां क्रीडायाम् ।	९५ कुमार्यां वयसि ।
७५ अणि नियुक्ते ।	९६ उदकेऽकेवले ।
७६ शिल्पिनि चाऽकृजः ।	९७ द्विगौ क्रतौ ।
७७ सञ्ज्ञायां च ।	९८ सभायां नपुंसके ।
७८ गोतन्तियवं पाले ।	९९ पुरे प्राचाम् ।
७९ णिनि ।	१०० अरिष्टगौडपूर्वे च ।
८० उपमानं शब्दार्थप्रकृतावेव ।	१०१ न हास्तिनफलकमार्देयाः ।
८१ युक्तारोह्यादयश्च ।	१०२ कुसूलकूपकुम्भशालं बिले ।
८२ दीर्घकाशतुषभ्राष्ट्रवटं जे ।	१०३ दिक्शब्दा ग्रामजनपदाख्यान- चानराटेषु ।
८३ अन्त्यात् पूर्वं बह्वचः ।	१०४ आचार्योपसर्जनश्चान्ते- वासिनि ।
८४ ग्रामेऽनिवसन्तः ।	१०५ उत्तरपदवृद्धौ सर्वं च ।
८५ घोषादिषु च ।	१०६ बहुव्रीहौ विश्वं संज्ञायाम् ।
८६ छात्र्यादयः शालायाम् ।	१०७ उदराश्वेषुषु क्षेपे ।
८७ प्रस्थेऽवृद्धमकक्यादीनाम् ।	१०८ नदी बन्धुनि ।
८८ मालादीनां च ।	१०९ निष्ठोपसर्गपूर्वमन्यतरस्याम् ।
८९ अमहन्नवं नगरेऽनुदीचाम् ।	११० उत्तरपदादिः ।
९० अर्मे चावर्णं द्व्यच् त्र्यच् ।	१११ कर्णो वर्णलक्षणात् ।
९१ न भूताधिकसञ्जीवमद्राश्म- कज्जलम् ।	

११२ संज्ञोपम्ययोश्च ।	१३२ नाचार्य्यराजत्विक्संयुक्त-
११३ कण्ठपृष्ठग्रीवाजङ्घं च ।	ज्ञात्याख्येभ्यः ।
११४ शृङ्गमवस्थायां च ।	१३३ चूर्णादीन्यप्राणिषष्ठ्याः ।
११५ नञो जरमरमित्रमृताः ।	१३४ षट् च काण्डादीनि ।
११६ सोर्मनसी अलोमोषसी ।	१३५ कुण्डं वनम् ।
११७ क्रत्वादयश्च ।	१३६ प्रकृत्या भगालम् ।
११८ आद्युदात्तं द्व्यच् छन्दसि ।	१३७ शितेर्नित्याबह्वज्
११९ वीरवीर्य्यौ च ।	बहुव्रीहावभसत् ।
१२० कूलतीरतूलमूलशाला-	१३८ गतिकारकोपपदात् कृत् ।
ऽक्षसममव्ययीभावे ।	१३९ उभे वनस्पत्यादिषु युगपत् ।
१२१ कंसमन्थशूर्पपाय्यकाण्डं द्विगौ ।	१४० देवताद्वन्द्वे च ।
१२२ तत्पुरुषे शालायां नपुंसके ।	१४१ नोत्तरपदेऽनुदात्तादावपृथिवी-
१२३ कन्था च ।	रुद्रपूषमन्थिषु ।
१२४ आदिशिचहणादीनाम् ।	१४२ अन्तः ।
१२५ चेलखेटकटुककाण्डं गर्हायाम् ।	१४३ थाथघञ्क्ताजबित्रकाणाम् ।
१२६ चीरमुपमानम् ।	१४४ सूपमानात् क्तः ।
१२७ पललसूपशाकं मिश्रे ।	१४५ सञ्ज्ञायामनाचितादीनाम् ।
१२८ कूलसूदस्थलकर्षाः संज्ञायाम् ।	१४६ प्रवृद्धादीनां च ।
१२९ अकर्मधारये राज्यम् ।	१४७ कारकादत्तश्रुतयोरेवाशिषि ।
१३० वर्ग्यादयश्च ।	१४८ इत्थंभूतेन कृतमिति च ।
१३१ पुत्रः पुम्भ्यः ।	१४९ अनो भावकर्मवचनः ।

१५० मनूक्तिन्व्याख्यानशयनासन- स्थानयाजकादिक्रीताः ।	१६८ निष्ठोपमानादन्यतरस्याम् ।
१५१ सप्तम्याः पुण्यम् ।	१६९ जातिकालसुखादिभ्यो- ऽनाच्छादनात् क्तोऽकृत- मितप्रतिपन्नाः ।
१५२ ऊनार्थकलहं तृतीयायाः ।	१७० वा जाते ।
१५३ मिश्रं चानुपसर्गमसन्धौ ।	१७१ नञ्सुभ्याम् ।
१५४ नञो गुणप्रतिषेधे संपाद्यर्ह- हितालमर्थास्तद्धिताः ।	१७२ कपि पूर्वम् ।
१५५ ययतोश्चातदर्थे ।	१७३ ह्रस्वान्तेऽन्त्यात् पूर्वम् ।
१५६ अच्कावशक्तौ ।	१७४ बहोर्नञ्वदुत्तरपदभूमि ।
१५७ आक्रोशे च ।	१७५ न गुणादयोऽवयवाः ।
१५८ संज्ञायाम् ।	१७६ उपसर्गात् स्वाङ्गं ध्रुवमपर्शु ।
१५९ कृत्योकेष्णुच्चावदयश्च ।	१७७ वनं समासे ।
१६० विभाषा तृन्नन्तीक्ष्णशुचिषु	१७८ अन्तः ।
१६१ बहुव्रीहाविदमेतत्तद्भ्यः प्रथमपूरणयोः क्रियागणने ।	१७९ अन्तश्च ।
१६२ सङ्ख्यायाः स्तनः ।	१८० न निविभ्याम् ।
१६३ विभाषा छन्दसि ।	१८१ परेरभितोभावि मण्डलम् ।
१६४ संज्ञायां मित्राजिनयोः ।	१८२ प्रादस्वाङ्गं सञ्ज्ञायाम् ।
१६५ व्यवायिनोऽन्तरम् ।	१८३ निरुदकादीनि च ।
१६६ मुखं स्वाङ्गम् ।	१८४ अभेर्मुखम् ।
१६७ नाव्ययदिक्शब्दगोमहत्- स्थूलमुष्टिपृथुवत्सेभ्यः ।	१८५ अपाच्च ।

श्रीमत्पाणिनिमुनिप्रणीताऽष्टाध्यायी, अध्यायः ६, पादः ३, पृष्ठम् ९१

१८६ स्फिगपूतवीणाऽञ्जो-	१९२ प्रतेरंश्वादयस्तत्पुरुषे।
ऽध्वकुक्षिसीरनाम नाम च।	१९३ उपाद्द्वयजजिनमगौरादयः।
१८७ अधेरुपरिस्थम्।	१९४ सोरवक्षेपणे।
१८८ अनोरप्रधानकनीयसी।	१९५ विभाषोत्पुच्छे।
१८९ पुरुषश्चान्वादिष्टः।	१९६ द्वित्रिभ्यां पादन्मूर्द्धसु बहुव्रीहौ।
१९० अतेरकृत्पदे।	१९७ सक्थं चाक्रान्तात्।
१९१ नेरनिधाने।	१९८ परादिश्छन्दसि बहुलम्।

इति षष्ठाध्यायस्य द्वितीयः पादः॥६॥२॥

तृतीयः पादः

१ अलुगुत्तरपदे।	११ अमूर्द्धमस्तकात्स्वाङ्गादकामे।
२ पञ्चम्याः स्तोकादिभ्यः।	१२ बन्धे च विभाषा।
३ ओजःसहोऽम्भस्तमसस्तृतीयायाः।	१३ तत्पुरुषे कृति बहुलम्।
४ मनसः सञ्ज्ञायाम्।	१४ प्रावृट्शरत्कालदिवां जे।
५ आज्ञायिनि च।	१५ विभाषा वर्षक्षरशरवरात्।
६ आत्मनश्च।	१६ घकालतनेषु कालनाम्नः।
७ वैयाकरणाख्यायां चतुर्थ्याः	१७ शयवासवासिष्वकालात्।
परस्य च।	१८ नेन्सिद्धबध्नातिषु च।
८ हलदन्तात्सप्तम्याः सञ्ज्ञायाम्।	१९ स्थे च भाषायाम्।
९ कारनाम्नि च प्राचां हलादौ।	२० षष्ठ्या आक्रोशे।
१० मध्याद् गुरौ।	२१ पुत्रेऽन्यतरस्याम्।

२२ ऋतो विद्यायोनिःसम्बन्धेभ्यः ।	४० जातेश्च ।
२३ विभाषा स्वसृपत्योः ।	४१ पुंवत्कर्म्मधारयजातीयदेशीयेषु
२४ आनङ्ऋतो द्वन्द्वे ।	४२ घरूपकल्पचेलङ्ब्रुवगोत्रमत-
२५ देवताद्वन्द्वे च ।	हतेषु ड्योऽनेकाचो ह्रस्वः ।
२६ ईदग्नेः सोमवरुणयोः ।	४३ नद्याः शेषस्यान्यतरस्याम् ।
२७ इद्वृद्धौ ।	४४ उगितश्च ।
२८ दिवो द्यावा ।	४५ आन्महतः समानाधिकरण-
२९ दिवसश्च पृथिव्याम् ।	जातीययोः ।
३० उषासोषसः ।	४६ द्व्यष्टनः संख्यायाम-
३१ मातरपितरावुदीचाम् ।	बहुव्रीह्यशीत्योः ।
३२ पितरामातरा च च्छन्दसि ।	४७ त्रेस्त्रयः ।
३३ स्त्रियाः पुंवद्भाषितपुंस्का-	४८ विभाषा चत्वारिंशत्प्रभृतौ
दनूङ्समानाधिकरणे स्त्रिया-	सर्वेषाम् ।
मपूरणीप्रियादिषु ।	४९ हृदयस्य हल्लेखयदण्लासेषु ।
३४ तसिलादिष्वाकृत्वसुचः ।	५० वा शोकष्यज्जुरोगेषु ।
३५ क्यङ्मानिनोश्च ।	५१ पादस्य पदाज्यातिगोपहतेषु ।
३६ न कोपधायाः ।	५२ पद्यत्यतदर्थे ।
३७ सञ्ज्ञापूरण्योश्च ।	५३ हिमकाषिहतिषु च ।
३८ वृद्धिनिमित्तस्य च	५४ ऋचः शे ।
तद्धितस्यारक्तविकारे ।	५५ वा घोषमिश्रशब्देषु ।
३९ स्वाङ्गाच्चेतः ।	५६ उदकस्योदः सञ्ज्ञायाम् ।

५७ पेषंवासवाहनधिषु च।	७४ नभ्राण्णपान्नवेदानासत्या-
५८ एकहलादौ पूरयितव्ये-	नमुचिनकुलनखनपुंसक-
ऽन्यतरस्याम्।	नक्षत्रनक्रनाकेषु प्रकृत्या।
५९ मन्थौदनसक्तुबिन्दुवज्र-	७५ एकादिश्चैकस्य चादुक्।
भारहारवीवधगाहेषु च।	७६ नगोऽप्राणिष्वन्यतरस्याम्।
६० इको ह्रस्वोऽङ्यो गालवस्य।	७७ सहस्य सः सञ्ज्ञायाम्।
६१ एकतद्धिते च।	७८ ग्रन्थान्ताधिके च।
६२ ङ्यापोः सञ्ज्ञाछन्दसोर्बहुलम्	७९ द्वितीये चानुपाख्ये।
६३ त्वे च।	८० अव्ययीभावे चाकाले।
६४ इष्टकेषीकामालानां चित-	८१ वोपसर्जनस्य।
तूलभारिषु।	८२ प्रकृत्याऽऽशिषि।
६५ खित्यनव्ययस्य।	८३ समानस्य छन्दस्यमूर्द्ध-
६६ अरुर्द्विषदजन्तस्य मुम्।	प्रभृत्युदर्केषु।
६७ इच एकाचोऽम्प्रत्ययवच्च।	८४ ज्योतिर्जनपदरात्रिनाभिनामगोत्र-
६८ वाचंयमपुरन्दरौ च।	रूपस्थानवर्णवयोवचनबन्धुषु।
६९ कारे सत्यागदस्य।	८५ चरणे ब्रह्मचारिणि।
७० श्येनतिलस्य पाते जे।	८६ तीर्थे ये।
७१ रात्रेः कृति विभाषा।	८७ विभाषोदरे।
७२ नलोपो नजः।	८८ दृग्दृशवतुषु।
७३ तस्मान्नुडचि।	८९ इंदकिमोरीशकी।

९० आ सर्वनाम्नः।	१०९ सङ्ख्याविषायापूर्वस्याह्नस्या-
९१ विष्वग्देवयोश्च टेरद्र्यञ्चतौ	ऽहनन्यतरस्यां डौ।
वप्रत्यये।	११० ढ्रलोपे पूर्वस्य दीर्घोऽणः।
९२ समः समि।	१११ सहिवहोरोदवर्णस्य।
९३ तिरसस्तिर्य्यलोपे।	११२ साढ्यै साढ्वा साढेति
९४ सहस्य सध्रिः।	निगमे।
९५ सधमादस्थयोश्छन्दसि।	११३ संहितायाम्।
९६ द्व्यन्तरुपसर्गेभ्योऽप ईत्।	११४ कर्णे लक्षणस्याविष्टाष्टपञ्च-
९७ ऊदनोर्देशे।	मणिभिन्नच्छिन्नच्छिद्रस्रुव-
९८ अषष्ठ्यतृतीयास्थस्याऽन्यस्य	स्वस्तिकस्य।
दुगाशीराशास्थास्थितोत्सुकोति-	११५ नहिवृतिवृषिव्यधिरुचिसहि-
कारकरागच्छेषु।	तनिषु क्वौ।
९९ अर्थे विभाषा।	११६ वनगिर्य्योः संज्ञायां
१०० कोः कत्तत्पुरुषेऽचि।	कोटरकिंशुलुकादीनाम्।
१०१ रथवदयोश्च।	११७ वले।
१०२ तृणे च जातौ।	११८ मतौ बह्वचोऽनजिरादीनाम्।
१०३ का पथ्यक्षयोः।	११९ शरादीनां च।
१०४ ईषदर्थे।	१२० इको वहेऽपीलोः।
१०५ विभाषा पुरुषे।	१२१ उपसर्गस्य घञ्यमनुष्ये
१०६ कवं चोष्णे।	बहुलम्।
१०७ पथि च छन्दसि।	१२२ इकः काशे।
१०८ पृषोदरादीनि यथोपदिष्टम्।	१२३ दस्ति।

१२४ अष्टनः संज्ञायाम् ।	वप्रथमायाम् ।
१२५ छन्दसि च ।	१३२ ऋचि तुनुघमक्षुतङ्कु-
१२६ चितेः कपि ।	त्रोरुष्याणाम् ।
१२७ विश्वस्य वसुराटोः ।	१३३ इकः सुजि ।
१२८ नरे सञ्ज्ञायाम् ।	१३४ द्व्यचोऽतस्तिङः ।
१२९ मित्रे चर्षौ ।	१३५ निपातस्य च ।
१३० मन्त्रे सोमाश्वेन्द्रियविश्व-	१३६ अन्येषामपि दृश्यते ।
देव्यस्य मतौ ।	१३७ चौ ।
१३१ ओषधेश्च विभक्ता-	१३८ सम्प्रसारणस्य ।

इति षष्ठाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥६॥३॥

चतुर्थः पादः

१ अङ्गस्य ।	१० सान्तमहतः संयोगस्य ।
२ हलः ।	११ अप्तृन्तृच्स्वसृनप्तृनेष्टृत्वष्टृ-
३ नामि ।	क्षत्तृहोतृपोतृप्रशास्तृणाम् ।
४ न तिसृचतसृ ।	१२ इन्हन्पूषार्यम्णां शौ ।
५ छन्दस्युभयथा ।	१३ सौ च ।
६ नृ च ।	१४ अत्वसन्तस्य चाऽधातोः ।
७ नोपधायाः ।	१५ अनुनासिकस्य क्विझलोः ।
८ सर्वनामस्थाने चासम्बुद्धौ ।	१६ अज्झनगमां सनि ।
९ वा षपूर्वस्य निगमे ।	१७ तनोतेर्विभाषा ।

१८ क्रमश्च क्त्वि ।	३८ वा ल्यपि ।
१९ च्छ्वोः शूडनुनासिके च ।	३९ न क्तिचि दीर्घश्च ।
२० ज्वरत्वरस्त्रिव्यविमवामुपधायाश्च ।	४० गमः क्वौ ।
२१ राल्लोपः ।	४१ विड्वनोरनुनासिकस्याऽत् ।
२२ असिद्धवदत्राभात् ।	४२ जनसनखनां सञ्ज्ञलोः ।
२३ शनान्नलोपः ।	४३ ये विभाषा ।
२४ अनदितां हल उपधायाः क्विडिति ।	४४ तनोतेर्यकि ।
२५ दंशसज्जस्वज्जां शपि ।	४५ सनः क्तिचि लोपश्चास्या- न्यतरस्याम् ।
२६ रज्जेश्च ।	४६ आर्द्धधातुके ।
२७ घञि च भावकरणयोः ।	४७ भ्रस्जो रोपधयो रमन्यतरस्याम् ।
२८ स्यदो जवे ।	४८ अतो लोपः ।
२९ अवोदैधौघप्रश्चथहिमश्चथाः ।	४९ यस्य हलः ।
३० नाञ्चेः पूजायाम् ।	५० क्यस्य विभाषा ।
३१ क्त्वि स्कन्दिस्यन्दोः ।	५१ णेरनिटि ।
३२ जान्तनशां विभाषा ।	५२ निष्ठायां सेटि ।
३३ भञ्जेश्च चिणि ।	५३ जनिता मन्त्रे ।
३४ शास इदङ्हलोः ।	५४ शमिता यज्ञे ।
३५ शा हौ ।	५५ अयामन्ताल्वाय्येत्त्विष्णुषु ।
३६ हन्तेर्जः ।	५६ ल्यपि लघुपूर्वस्य ।
३७ अनुदात्तोपदेशवनतितनो- त्यादीनामनुनासिकलोपो ज्ञलि क्विडिति ।	५७ विभाषाऽपः ।
	५८ युप्लुवोर्दीर्घश्छन्दसि ।

५९ क्षियः ।	७९ स्त्रियाः ।
६० निष्ठायामण्यदर्थे ।	८० वाम्शसोः ।
६१ वाऽक्रोशदैन्ययोः ।	८१ इणो यण् ।
६२ स्यसिच्सीयुट्तासिषु भावकर्मणोरुपदेशेऽज्जनग्रह- दृशां वा चिण्वदिट् च ।	८२ एरनेकाचोऽसंयोगपूर्वस्य ।
६३ दीडो युडचि किङ्ति ।	८३ ओः सुपि ।
६४ आतो लोप इटि च ।	८४ वर्षाभ्वश्च ।
६५ ईद्यति ।	८५ न भूसुधियोः ।
६६ घुमास्थागापाजहातिसां हलि ।	८६ छन्दस्युभयथा ।
६७ एर्लिङि ।	८७ हुश्नुवोः सार्वधातुके ।
६८ वान्यस्य संयोगादेः ।	८८ भुवो वुग् लुङ्लिटोः ।
६९ न ल्यपि ।	८९ ऊदुपधाया गोहः ।
७० मयतेरिदन्यतरस्याम् ।	९० दोषो णौ ।
७१ लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः ।	९१ वा चित्तविरागे ।
७२ आडजादीनाम् ।	९२ मितां ह्रस्वः ।
७३ छन्दस्यपि दृश्यते ।	९३ चिण्णमुलोर्दीर्घोऽन्यतरस्याम्
७४ न माङ्योगे ।	९४ खचि ह्रस्वः ।
७५ बहुलं छन्दस्यमाङ्योगेऽपि ।	९५ ह्लादो निष्ठायाम् ।
७६ इरयो रे ।	९६ छादेर्घेऽद्व्युपसर्गस्य ।
७७ अचि श्नुधातुभ्रुवां य्वोरियडुवडौ ।	९७ इस्मन्त्रन्क्विषु च ।
७८ अभ्यासस्यासवर्णे ।	९८ गमहनजनखनघसां लोपः किङ्त्यनङि ।
	९९ तनिपत्योश्छन्दसि ।
	१०० घसिभसोर्हलि ।

१०१ हुझल्भ्यो हेर्द्धिः।	१२४ वाजूभ्रमुत्रसाम्।
१०२ श्रुशृणुपृकृवृभ्यश्छन्दसि।	१२५ फणां च सप्तानाम्।
१०३ अङितश्च।	१२६ न शसददवादिगुणानाम्।
१०४ चिणो लुक्।	१२७ अर्वणस्त्रसावनजः।
१०५ अतो हेः।	१२८ मघवा बहुलम्।
१०६ उतश्च प्रत्ययादसंयोगपूर्वात्।	१२९ भस्य।
१०७ लोपश्चास्यान्यतरस्यां म्वोः।	१३० पादः पत्।
१०८ नित्यं करोतेः।	१३१ वसोः सम्प्रसारणम्।
१०९ ये च।	१३२ वाह ऊठ्।
११० अत उत्सार्वधातुके।	१३३ श्वयुवमघोनामतद्धिते।
१११ श्नसोरल्लोपः।	१३४ अल्लोपोऽनः।
११२ श्नाभ्यस्तयोरातः।	१३५ षपूर्वहन्धृतराज्ञामणि।
११३ ई हल्यघोः।	१३६ विभाषा डिश्योः।
११४ इद्वरिद्रस्य।	१३७ न संयोगाद्वमन्तात्।
११५ भियोऽन्यतरस्याम्।	१३८ अचः।
११६ जहातेश्च।	१३९ उद ईत्।
११७ आ च हौ।	१४० आतो धातोः।
११८ लोपो यि।	१४१ मन्त्रेष्वङ्यादेरात्मनः।
११९ घ्वसोरेद्धावभ्यासलोपश्च।	१४२ ति विंशतेर्दिति।
१२० अत एकहल्मध्येऽनादेशादेर्लिटि।	१४३ टेः।
१२१ थलि च सेटि।	१४४ नस्तद्धिते।
१२२ तृफलभजत्रपश्च।	१४५ अह्नष्टखोरेव।
१२३ राधो हिंसायाम्।	१४६ ओर्गुणः।

१४७ ढे लोपोऽकद्र्वाः ।	१६१ र ऋतो हलादेर्लघोः ।
१४८ यस्येति च ।	१६२ विभाषर्जोश्छन्दसि ।
१४९ सूर्यतिष्यागस्त्यमत्स्यानां य उपधायाः ।	१६३ प्रकृत्यैकाच् ।
१५० हलस्तद्धितस्य ।	१६४ इनण्यनपत्ये ।
१५१ आपत्यस्य च तद्धितेऽनाति ।	१६५ गाथिविदधिकेशिगणिपणिनश्च ।
१५२ क्यच्व्योश्च ।	१६६ संयोगादिश्च ।
१५३ बिल्वकादिभ्यश्छस्य लुक् ।	१६७ अन् ।
१५४ तुरिष्ठेमेयस्सु ।	१६८ ये चाभावकर्मणोः ।
१५५ टेः ।	१६९ आत्माध्वानौ खे ।
१५६ स्थूलदूरयुवहस्वक्षिप्रक्षुद्राणां यणादिपरं पूर्वस्य च गुणः ।	१७० न मपूर्वोऽपत्येऽवर्मणः ।
१५७ प्रियस्थिरस्फिरोरुबहुलगुरु- वृद्धतृप्रदीर्घवृन्दारकाणां प्रस्थ- स्फवर्बाहिगर्वर्षित्रब्द्राधिवृन्दाः ।	१७१ ब्राह्मोऽजातौ ।
१५८ बहोर्लोपो भू च बहोः ।	१७२ कार्मस्ताच्छील्ये ।
१५९ इष्ठस्य यिट् च ।	१७३ औक्षमनपत्ये ।
१६० ज्यादादीयसः ।	१७४ दाण्डिनायनहास्तिनायना- थर्वणिकजैह्माशिनेय- वाशिनायनिभ्रौणहत्यधैवत्य- सारवैक्ष्वाकमैत्रेयहिरण्मयानि ।
	१७५ ऋत्व्यवास्त्व्यवास्त्वमाध्वी- हिरण्ययानि छन्दसि ।

इति षष्ठाध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥६॥४॥

इति षष्ठोऽध्यायः समाप्तः ॥६॥

पूर्वसूत्रयोग : २४४४ } = ३१७२
षष्ठाध्याये : ७२८ }

अथ सप्तमोऽध्यायः

प्रथमः पादः

१ युवोरनाकौ ।	१९ नपुंसकाच्च ।
२ आयनेयीनीयियः फढखछघां	२० जश्शसोः शिः ।
प्रत्ययादीनाम् ।	२१ अष्टाभ्य औश् ।
३ झोऽन्तः ।	२२ षड्भ्यो लुक् ।
४ अदभ्यस्तात् ।	२३ स्वमोर्नपुंसकात् ।
५ आत्मनेपदेष्वनतः ।	२४ अतोऽम् ।
६ शीङ्गो रुट् ।	२५ अद्ङ्ङतरादिभ्यः पञ्चभ्यः ।
७ वेत्तेर्विभाषा ।	२६ नेतराच्छन्दसि ।
८ बहुलं छन्दसि ।	२७ युष्मदस्मद्भ्यां ङसोऽश् ।
९ अतो भिस ऐस् ।	२८ डेप्रथमयोरम् ।
१० बहुलं छन्दसि ।	२९ शसो न ।
११ नेदमदसोरकोः ।	३० भ्यसो भ्यम् ।
१२ टाङ्सिङ्सामिनात्स्याः ।	३१ पञ्चम्या अत् ।
१३ डेर्यः ।	३२ एकवचनस्य च ।
१४ सर्वनाम्नः स्मै ।	३३ साम आकम् ।
१५ ङ्सिङ्ग्योः स्मात्स्मिनौ ।	३४ आत औ णलः ।
१६ पूर्वादिभ्यो नवभ्यो वा ।	३५ तुह्योस्तातङ्ङाशिष्यन्य-
१७ जसः शी ।	तरस्याम् ।
१८ औङ आपः ।	३६ विदेः शतुर्वसुः ।

३७ समासेऽनञ्पूर्वे क्त्वो ल्यप् ।	५७ गोः पादान्ते ।
३८ क्त्वापि छन्दसि ।	५८ इदितो नुम्धातोः ।
३९ सुपां सुलुक्पूर्वसवर्णा- च्छेयाडाङ्यायाजालः ।	५९ शे मुचादीनाम् ।
४० अमो मश् ।	६० मस्जिनशोर्झलि ।
४१ लोपस्त आत्मनेपदेषु ।	६१ रधिजभोरचि ।
४२ ध्वमो ध्वात् ।	६२ नेट्यलिटि रधेः ।
४३ यजध्वैनमिति च ।	६३ रभेरशब्बिलटोः ।
४४ तस्य तात् ।	६४ लभेश्च ।
४५ तप्तनप्तनथनाश्च ।	६५ आङो यि ।
४६ इदन्तो मसिः ।	६६ उपात् प्रशंसायाम् ।
४७ क्त्वो यक् ।	६७ उपसर्गात् खल्धजोः ।
४८ इष्ट्वीनमिति च ।	६८ न सुदुर्भ्यां केवलाभ्याम् ।
४९ स्नात्व्यादयश्च ।	६९ विभाषा चिण्णमुलोः ।
५० आज्जसेरसुक् ।	७० उगिदचां सर्वनामस्थानेऽधातोः ।
५१ अश्वक्षीरवृषलवणाना- मात्मप्रीतौ क्यचि ।	७१ युजेरसमासे ।
५२ आमि सर्वनाम्नः सुट् ।	७२ नपुंसकस्य झलचः ।
५३ त्रेस्त्रयः ।	७३ इकोऽचि विभक्तौ ।
५४ ह्रस्वनद्यापो नुट् ।	७४ तृतीयादिषु भाषितपुंस्कं पुंवद् गालवस्य ।
५५ षट्चतुर्भ्यश्च ।	७५ अस्थिदधिसक्थ्यक्ष्णामनडुदात्तः ।
५६ श्रीग्रामण्योश्छन्दसि ।	७६ छन्दस्यपि दृश्यते ।
	७७ ई च द्विवचने ।

७८ नाभ्यस्ताच्छतुः ।	९१ णलुत्तमो वा ।
७९ वा नपुंसकस्य ।	९२ सख्युरसम्बुद्धौ ।
८० आच्छीनघोर्नुम् ।	९३ अनङ् सौ ।
८१ शप्श्यनोर्नित्यम् ।	९४ ऋदुशनस्पुरुदंसोऽनेहसां च ।
८२ सावनडुहः ।	९५ तृज्वत् क्रोष्टुः ।
८३ दृक्स्ववस्वतवसां छन्दसि ।	९६ स्त्रियां च ।
८४ दिव औत् ।	९७ विभाषा तृतीयादिष्वचि ।
८५ पथिमथ्यभुक्षामात् ।	९८ चतुरनडुहोरामुदात्तः ।
८६ इतोऽत् सर्वनामस्थाने ।	९९ अम्सम्बुद्धौ ।
८७ थो न्यः ।	१०० ऋत इद्धातोः ।
८८ भस्य टेलोपः ।	१०१ उपधायाश्च ।
८९ पुंसोऽसुङ् ।	१०२ उदोष्ठ्यपूर्वस्य ।
९० गोतो णित् ।	१०३ बहुलं छन्दसि ।

इति सप्तमाध्यायस्य प्रथमः पादः ॥७॥१॥

द्वितीयः पादः

१ सिचि वृद्धिः परस्मैपदेषु ।	६ ऊर्णोतेर्विभाषा ।
२ अतो ल्रान्तस्य ।	७ अतो हलादेर्लघोः ।
३ वदव्रजहलन्तस्याचः ।	८ नेङ्वशि कृति ।
४ नेटि ।	९ तितुत्रतथसिसुसरकसेषु च ।
५ ह्म्यन्तक्षणश्वसजागृ- णिश्व्येदिताम् ।	१० एकाच उपदेशोऽनुदात्तात् ।
	११ श्र्युकः किति ।

१२ सनि ग्रहगुहोश्च ।	३० अपचितश्च ।
१३ कृसृभृवृस्तुद्रुसृश्रुवो लिटि ।	३१ हुह्वरेश्छन्दसि ।
१४ श्वीदितो निष्ठायाम् ।	३२ अपरिह्वृताश्च ।
१५ यस्य विभाषा ।	३३ सोमे ह्वरितः ।
१६ आदितश्च ।	३४ ग्रसितस्कभितस्तभितोत्तभित-
१७ विभाषा भावादिकर्मणोः ।	चत्तविकस्ता विशस्तृशंस्तृ-
१८ क्षुब्धस्वान्तध्वान्तलग्नम्लिष्ट-	शास्तृतृतृतृतृतृवरुतृवरुतृ-
विरिब्धफाण्टबाढानि	वरुत्रीरुज्ज्वलितिक्षरिति-
मन्थमनस्तमःसक्ताविस्पष्ट-	क्षमिति वमित्यमितीति च ।
स्वरानायासभृशेषु ।	३५ आर्द्धधातुकस्येड् वलादेः ।
१९ धृषिशसी वैयात्ये ।	३६ स्नुक्रमोरनात्मनेपदनिमित्ते ।
२० दृढः स्थूलबलयोः ।	३७ ग्रहोऽलिटि दीर्घः ।
२१ प्रभौ परिवृढः ।	३८ वृतो वा ।
२२ कृच्छ्रगहनयोः कषः ।	३९ न लिङि ।
२३ घुषिरविशब्दने ।	४० सिचि च परस्मैपदेषु ।
२४ अर्देः संनिविभ्यः ।	४१ इट् सनि वा ।
२५ अभेश्चाविदूर्ये ।	४२ लिङ्सिचोरात्मनेपदेषु ।
२६ णेरध्ययने वृत्तम् ।	४३ ऋतश्च संयोगादेः ।
२७ वा दान्तशान्तपूर्णदस्तस्पष्ट-	४४ स्वरतिसूतिसूयतिध्वजूदितो वा ।
छन्नज्ञप्ताः ।	४५ रधादिभ्यश्च ।
२८ रुष्यमत्वरसंघुषास्वनाम् ।	४६ निरः कुषः ।
२९ हृषेलोमसु ।	४७ इण् निष्ठायाम् ।

४८ तीषसहलुभरुषरिषः।	६८ विभाषा गमहनविदविशाम्।
४९ सनीवन्तर्द्धभ्रस्जदम्भुश्रिस्वृ- यूर्णुभरज्ञपिसनाम्।	६९ सनिससनिवांसम्।
५० क्लिशः कत्वानिष्ठयोः।	७० ऋद्धनोः स्ये।
५१ पूडश्च।	७१ अज्जेः सिचि।
५२ वसतिक्षुधोरिट्।	७२ स्तुसूधूज्भ्यः परस्मैपदेषु।
५३ अज्चेः पूजायाम्।	७३ यमरमनमातां सक् च।
५४ लुभो विमोहने।	७४ स्मिपूड्रज्ज्वशां सनि।
५५ जृव्रश्च्योः क्त्वि।	७५ किरश्च पञ्चभ्यः।
५६ उदितो वा।	७६ रुदादिभ्यः सार्वधातुके।
५७ सेऽसिचि कृतचृतच्छदतृदनृतः।	७७ ईशः से।
५८ गमेरिट् परस्मैपदेषु।	७८ ईडजनोर्ध्वे च।
५९ न वृद्भ्यश्चतुर्भ्यः।	७९ लिङः सलोपोऽनन्त्यस्य।
६० तासि च क्लृपः।	८० अतो येयः।
६१ अचस्तास्वत्थल्यनिटो नित्यम्।	८१ आतो डितः।
६२ उपदेशोऽत्वतः।	८२ आने मुक्।
६३ ऋतो भारद्वाजस्य।	८३ ईदासः।
६४ बभूथाततन्थजगृम्भववर्थेति निगमे।	८४ अष्टन आ विभक्तौ।
६५ विभाषा सृजिदृशोः।	८५ रायो हलि।
६६ इडत्यर्तिव्ययतीनाम्।	८६ युष्मदस्मदोरनादेशे।
६७ वस्वेकाजाद्घसाम्।	८७ द्वितीयायां च।
	८८ प्रथमायाश्च द्विवचने भाषायाम्।
	८९ योऽचि।

९० शेषे लोपः।	१०५ क्वाति।
९१ मपर्यन्तस्य।	१०६ तदोः सः सावनन्त्ययोः।
९२ युवावौ द्विवचने।	१०७ अदस औ सुलोपश्च।
९३ यूयवयौ जसि।	१०८ इदमो मः।
९४ त्वाहौ सौ।	१०९ दश्च।
९५ तुभ्यमह्यौ डयि।	११० यः सौ।
९६ तवममौ डसि।	१११ इदोऽय् पुंसि।
९७ त्वमावेकवचने।	११२ अनाप्यकः।
९८ प्रत्ययोत्तरपदयोश्च।	११३ हलि लोपः।
९९ त्रिचतुरोः स्त्रियां तिसृचतसृ।	११४ मृजेवृद्धिः।
१०० अचि र ऋतः।	११५ अचो ङिति।
१०१ जराया जरसन्यतरस्याम्।	११६ अत उपधायाः।
१०२ त्यदादीनामः।	११७ तद्धितेष्वचामादेः।
१०३ किमः कः।	११८ किति च।
१०४ कु तिहोः।	

इति सप्तमाध्यायस्य द्वितीयः पादः॥७।२॥

तृतीयः पादः

१ देविकाशिशपादित्यवाङ्- दीर्घसत्रश्रेयसामात्।	३ न खाभ्यां पदान्ताभ्यां पूर्वौ तु ताभ्यामैच्।
२ केकयमित्रयुप्रलयानां यादेरियः।	४ द्वारादीनां च।
	५ न्यग्रोधस्य च केवलस्य।

६ न कर्मव्यतिहारे ।	२६ अर्द्धात्परिमाणस्य पूर्वस्य
७ स्वागतादीनां च ।	तु वा ।
८ श्वादेरिजि ।	२७ नातः परस्य ।
९ पदान्तस्यान्यतरस्याम् ।	२८ प्रवाहणस्य ढे ।
१० उत्तरपदस्य ।	२९ तत्प्रत्ययस्य च ।
११ अवयवादृतोः ।	३० नञः शुचीश्वरक्षेत्रज्ञकुशल-
१२ सुसर्वाद्धाज्जनपदस्य ।	निपुणानाम् ।
१३ दिशोऽमद्राणाम् ।	३१ यथातथयथापुरयोः पर्यायेण ।
१४ प्राचां ग्रामनगराणाम् ।	३२ हनस्तोऽचिण्णलोः ।
१५ संख्यायाः संवत्सरसङ्ख्यस्य च ।	३३ आतो युक् चिण्कृतोः ।
१६ वर्षस्याभविष्यति ।	३४ नोदात्तोपदेशस्य मान्तस्यानाचमेः ।
१७ परिमाणान्तस्यासंज्ञाशाणयोः ।	३५ जनिवध्योश्च ।
१८ जे प्रोष्ठपदानाम् ।	३६ अर्तिहील्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां
१९ हृद्भगसिन्ध्वन्ते पूर्वपदस्य च ।	पुग् णौ ।
२० अनुशतिकादीनां च ।	३७ शाच्छासाह्वाव्यावेपां युक् ।
२१ देवताद्वन्द्वे च ।	३८ वो विधूनने जुक् ।
२२ नेन्द्रस्य परस्य ।	३९ लीलोर्नुग्लुकावन्यतरस्यां
२३ दीर्घाच्च वरुणस्य ।	स्नेहविपातने ।
२४ प्राचां नगरान्ते ।	४० भियो हेतुभये षुक् ।
२५ जङ्गलधेनुवलजान्तस्य	४१ स्फायो वः ।
विभाषितमुत्तरम् ।	४२ शदेरगतौ तः ।

४३ रुहः पोऽन्यतरस्याम् ।	६२ प्रयाजानुयाजौ यज्ञाङ्गो ।
४४ प्रत्ययस्थात्कात्पूर्वस्याऽत इदाप्यसुपः ।	६३ वञ्चेर्गतौ ।
४५ न यासयोः ।	६४ ओक उचः के ।
४६ उदीचामातः स्थाने यकपूर्वायाः ।	६५ ण्य आवश्यके ।
४७ भस्त्रैषाजाज्ञाद्वास्वा- नञ्पूर्वाणामपि ।	६६ यजयाचरुचप्रवचर्चश्च ।
४८ अभाषितपुंस्काच्च ।	६७ वचोऽशब्दसञ्ज्ञायाम् ।
४९ आदाचार्याणाम् ।	६८ प्रयोज्यनियोज्यौ शक्यार्थे ।
५० ठस्येकः ।	६९ भोज्यं भक्ष्ये ।
५१ इसुसुक्तान्तात् कः ।	७० घोर्लोपो लेटि वा ।
५२ चजोः कु घिण्ण्यतोः ।	७१ ओतः श्यनि ।
५३ न्यङ्क्वादीनां च ।	७२ क्सस्याचि ।
५४ हो हन्तेर्जिण्णेषु ।	७३ लुग्वा दुहदिहलिहगुहा- मात्मनेपदे दन्त्ये ।
५५ अभ्यासाच्च ।	७४ शमामष्टानां दीर्घः श्यनि ।
५६ हेरचङि ।	७५ ष्ठिवुक्लमुचमां शिति ।
५७ सन्लिटोर्जेः ।	७६ क्रमः परस्मैपदेषु ।
५८ विभाषा चेः ।	७७ इषुगमियमां छः ।
५९ न क्वादेः ।	७८ पाघ्राध्मास्थाम्नादाण्दृश्यर्तिसर्ति- शदसदां पिबजिघ्रधमतिष्ठमन- यच्छपश्यच्छर्धौशीयसीदाः ।
६० अजिब्रज्योश्च ।	७९ ज्ञाजनोर्जा ।
६१ भुजन्युब्जौ पाण्युपतापयोः ।	८० प्वादीनां ह्रस्वः ।

८१ मीनातेर्निगमे ।	१०० अदः सर्वेषाम् ।
८२ मिदेर्गुणः ।	१०१ अतो दीर्घो यञि ।
८३ जुसि च ।	१०२ सुपि च ।
८४ सार्वधातुकार्द्धधातुकयोः ।	१०३ बहुवचने झल्येत् ।
८५ जाग्रोऽविचिण्णल्ङित्सु ।	१०४ ओसि च ।
८६ पुगन्तलघूपधस्य च ।	१०५ आङि चापः ।
८७ नाभ्यस्तस्याचि पिति	१०६ सम्बुद्धौ च ।
सार्वधातुके ।	१०७ अम्बार्थनघोर्हस्वः ।
८८ भूसुवोस्तिङि ।	१०८ ह्रस्वस्य गुणः ।
८९ उतो वृद्धिलुकि हलि ।	१०९ जसि च ।
९० ऊर्णोतेर्विभाषा ।	११० ऋतो ङिसर्वनामस्थानयोः ।
९१ गुणोऽपृक्ते ।	१११ घेर्ङिति ।
९२ तृणह इम् ।	११२ आण् नद्याः ।
९३ ब्रुव ईट् ।	११३ याडापः ।
९४ यङो वा ।	११४ सर्वनाम्नः स्याङ्द्रस्वश्च ।
९५ तुरुस्तुशम्यमः सार्वधातुके ।	११५ विभाषा द्वितीयातृतीयाभ्याम् ।
९६ अस्तिसिचोऽपृक्ते ।	११६ डेराम्नघाम्नीभ्यः ।
९७ बहुलं छन्दसि ।	११७ इदुद्भ्यामौदच्च घेः ।
९८ रुदश्च पञ्चभ्यः ।	११८ आङो नास्त्रियाम् ।
९९ अङ् गार्ग्यगालवयोः ।	

चतुर्थः पादः

१ णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः ।	२० वच उम् ।
२ नाग्लोपिशास्वृदिताम् ।	२१ शीङः सार्वधातुके गुणः ।
३ भ्राजभासभाषदीपजीवमील-
पीडामन्यतरस्याम् ।	२२ अयङ् यि किङिति ।
४ लोपः पिबतेरीच्चाभ्यासस्य ।	२३ उपसर्गाद्ध्रस्व ऊहतेः ।
५ तिष्ठतेरित् ।	२४ एतेर्लिङि ।
६ जिघ्रतेर्वा ।	२५ अकृत्सार्वधातुकयोर्दीर्घः ।
७ उर्ऋत् ।	२६ च्वौ च ।
८ नित्यं छन्दसि ।	२७ रीङ् ऋतः ।
९ दयतेर्दिङि लिटि ।	२८ रिङ् शयग्लिङ्क्षु ।
१० ऋतश्च संयोगादेर्गुणः ।	२९ गुणोऽर्त्तिसंयोगाद्योः ।
११ ऋच्छत्यृताम् ।	३० यङि च ।
१२ शृदृप्रां ह्रस्वो वा ।	३१ ई घ्राध्मोः ।
१३ केऽणः ।	३२ अस्य च्वौ ।
१४ न कपि ।	३३ क्यचि च ।
१५ आपोऽन्यतरस्याम् ।	३४ अशनायोदन्यधनाया
बुभुक्षापिपासागर्द्धेषु ।
१६ ऋदृशोऽङि गुणः ।	३५ न छन्दस्यपुत्रस्य ।
१७ अस्यतेस्थुक् ।	३६ दुरस्युर्द्रविणस्युर्वृषण्यति-
रिषण्यति ।
१८ श्वयतेरः ।	३७ अश्वाघस्यात् ।
१९ पतः पुम् ।	

३८ देवसुम्नयोर्यजुषि काठके।	५७ मुचोऽकर्मकस्य गुणो वा।
३९ कव्यध्वरपृतनस्यर्चि लोपः।	५८ अत्र लोपोऽभ्यासस्य।
४० घतिस्यतिमास्थामित् ति किति।	५९ ह्रस्वः।
४१ शाच्छोरन्यतरस्याम्।	६० हलादिः शेषः।
४२ दधातेर्हिः।	६१ शर्पूर्वाः खयः।
४३ जहातेश्च क्त्वि।	६२ कुहोश्चुः।
४४ विभाषा छन्दसि।	६३ न कवतेर्यङि।
४५ सुधितवसुधितनेमधित- धिष्वधिषीय च।	६४ कृषेश्छन्दसि।
४६ दो दद् घोः।	६५ दाधर्तिदद्धर्तिदद्धर्षिबोभूतु- तेतिक्तेऽलर्ष्याऽऽपनीफणत्- संसनिष्यदत्करिक्रत्कनिक्रदद्- भरिभ्रद्विध्वतोदविद्युतत्- तरित्रतःसरीसृपतंवरीवृजन्- मर्मृज्याऽगनीगन्तीति च।
४७ अच उपसर्गात् तः।	६६ उरत्।
४८ अपो भि।	६७ द्युतिस्वाप्योः सम्प्रसारणम्।
४९ सः स्यार्धधातुके।	६८ व्यथो लिटि।
५० तासस्त्योलोपः।	६९ दीर्घ इणः किति।
५१ रि च।	७० अत आदेः।
५२ ह एति।	७१ तस्मान्नुङ् द्विहलः।
५३ यीवर्णयोर्दीधीवेव्योः।	७२ अश्नोतेश्च।
५४ सनि मीमाघुरभलभशक- पतपदामच इस्।	७३ भवतेरः।
५५ आप्लाप्यृधामीत्।	
५६ दम्भ इच्च।	

७४ ससूवेति निगमे ।	८५ नुगतोऽनुनासिकान्तस्य ।
७५ निजां त्रयाणां गुणः श्लौ ।	८६ जपजभदहदशभञ्जपशां च ।
७६ भृजामित् ।	८७ चरफलोश्च ।
७७ अर्त्तिपिपत्योश्च ।	८८ उत्परस्याऽतः ।
७८ बहुलं छन्दसि ।	८९ ति च ।
७९ सन्यतः ।	९० रीगृदुपधस्य च ।
८० ओः पुयण्यपरे ।	९१ रुग्रिकौ च लुकि ।
८१ स्रवतिशृणोतिद्रवतिप्रवति- प्लवतिच्यवतीनां वा ।	९२ ऋतश्च ।
८२ गुणो यङ्लुकोः ।	९३ सन्वल्लघुनि चङ्परेऽनग्लोपे
८३ दीर्घोऽकितः ।	९४ दीर्घो लघोः ।
८४ नीग्वञ्चुस्रंसुध्वंसुभ्रंसु- कसपतपदस्कन्दाम् ।	९५ अत्स्मृदृत्वरप्रथम्रदस्तृस्पशाम् ।
	९६ विभाषा वेष्टिचेष्ट्योः ।
	९७ ई च गणः ।

इति सप्तमाध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥७॥४॥

इति सप्तमोऽध्यायः समाप्तः ॥७॥

पूर्वसूत्रयोग ३१७२ } = ३६०८
सप्तमाध्याये ४३६

अथाष्टमोऽध्यायः

प्रथमः पादः

१ सर्वस्य द्वे ।	१६ पदस्य ।
२ तस्य परमाग्रेडितम् ।	१७ पदात् ।
३ अनुदात्तं च ।	१८ अनुदात्तं सर्वमपादादौ ।
४ नित्यवीप्सयोः ।	१९ आमन्त्रितस्य च ।
५ परेर्वर्जने ।	२० युष्मदस्मदोः षष्ठीचतुर्थी-
द्वितीयास्थयोर्वानावौ ।
६ प्रसमुपोदः पादपूरणे ।	२१ बहुवचनस्य वस्नसौ ।
७ उपर्य्यध्यधसःसामीप्ये ।	२२ तेमयावेकवचनस्य ।
८ वाक्यादेरामन्त्रितस्यासूया-
सम्मतिकोपकुत्सनभर्त्सनेषु ।	२३ त्वामौ द्वितीयायाः ।
९ एकं बहुव्रीहिवत् ।	२४ न चवाहाहैवयुक्ते ।
१० आबाधे च ।	२५ पश्यार्थैश्चानालोचने ।
११ कर्मधारयवदुत्तरेषु ।	२६ सपूर्वायाः प्रथमाया विभाषा ।
१२ प्रकारे गुणवचनस्य ।	२७ तिङो गोत्रादीनि कुत्सना-
भीक्ष्ण्ययोः ।
१३ अकृच्छ्रे प्रियसुखयो-
रन्यतरस्याम् ।	२८ तिङ्ङतिङः ।
१४ यथास्वे यथायथम् ।	२९ न लुट् ।
१५ द्वन्द्वं रहस्यमर्यादावचन-
व्युत्क्रमणयज्ञपात्रप्रयोगा-
ऽभिव्यक्तिषु ।	३० निपातैर्यद्यदिहन्तकुविन्नेच्चे-
च्चण्कच्चिद्यत्रयुक्तम् ।
	३१ नह प्रत्यारम्भे ।

३२ सत्यं प्रश्ने।	५२ लोट् च।
३३ अङ्गाऽप्रातिलोम्ये।	५३ विभाषितं सोपसर्गमनुत्तमम्।
३४ हि च।	५४ हन्त च।
३५ छन्दस्यनेकमपि साकाङ्क्षम्।	५५ आम एकान्तरमामन्त्रित-
३६ यावद्यथाभ्याम्।	मनन्तिके।
३७ पूजायां नानन्तरम्।	५६ यद्धितुपरं छन्दसि।
३८ उपसर्गव्यपेतं च।	५७ चनचिदिवगोत्रादितद्धिता-
३९ तुपश्यपश्यताहैः पूजायाम्।	ऽम्रेडितेष्वगतेः।
४० अहो च।	५८ चादिषु च।
४१ शेषे विभाषा।	५९ चवायोगे प्रथमा।
४२ पुरा च परीप्सायाम्।	६० हेति क्षियायाम्।
४३ नन्वित्यनुज्ञैषणायाम्।	६१ अहेति विनियोगे च।
४४ किं क्रियाप्रश्नेऽनुपसर्ग-	६२ चाहलोप एवेत्यवधारणम्।
मप्रतिषिद्धम्।	६३ चादिलोपे विभाषा।
४५ लोपे विभाषा।	६४ वैवावेति च छन्दसि।
४६ एहिमन्ये प्रहासे लृट्।	६५ एकान्याभ्यां समर्थाभ्याम्।
४७ जात्वपूर्वम्।	६६ यद्वृत्तान्नित्यम्।
४८ किंवृत्तं च चिदुत्तरम्।	६७ पूजनात्पूजितमनुदात्तम्।
४९ आहो उताहो चानन्तरम्।	६८ सगतिरपि तिङ्।
५० शेषे विभाषा।	६९ कुत्सने च सुप्यगोत्रादौ।
५१ गत्यर्थलोटा लृण् न चेत्	७० गतिर्गतौ।
कारकं सर्वान्यत्।	७१ तिङि चोदात्तवति।

- ७२ आमन्त्रितं पूर्वमविद्यमानवत् ७४ सामान्यवचनं विभाषितं
७३ नामन्त्रिते समानाधिकरणे। विशेषवचने।

इत्यष्टमाध्यायस्य प्रथमः पादः॥८॥१॥

द्वितीयः पादः

१ पूर्वत्रासिद्धम्।	१४ राजन्वान्सौराज्ये।
२ नलोपः सुप्स्वरसंज्ञा-
तुग्विधिषु कृति।	१५ छन्दसीरः।
३ न मु ने।	१६ अनो नुट्।
४ उदात्तस्वरितयोर्यणः
स्वरितोऽनुदात्तस्य।	१७ नाद्घस्य।
५ एकादेश उदात्तेनोदात्तः।	१८ कृपो रो लः।
६ स्वरितो वानुदात्ते पदादौ।	१९ उपसर्गस्यायतौ।
७ नलोपः प्रातिपदिकान्तस्य।	२० ग्रो यङि।
८ न ङिसम्बुद्ध्योः।	२१ अचि विभाषा।
९ मादुपधायाश्च मतोर्वो-
ऽयवादिभ्यः।	२२ परेश्च घाङ्कयोः।
१० झयः।	२३ संयोगान्तस्य लोपः।
११ संज्ञायाम्।	२४ रात्सस्य।
१२ आसन्दीवदष्ठीवच्चक्रीवत्-
कक्षीवद्रुमण्वच्चर्मण्वती।	२५ धि च।
१३ उदन्वानुदधौ च।	२६ झलो झलि।
	२७ ह्रस्वादङ्गात्।
	२८ इट ईटि।
	२९ स्कोः संयोगाद्योरन्ते च।
	३० चोः कुः।

३१ हो ढः ।	५० निर्वाणोऽवाते ।
३२ दादेर्धातोर्घः ।	५१ शुषः कः ।
३३ वा द्रुहमुहष्णुहष्णिहाम् ।	५२ पचो वः ।
३४ नहो धः ।	५३ क्षायो मः ।
३५ आहस्थः ।	५४ प्रस्त्योऽन्यतरस्याम् ।
३६ व्रश्चभ्रस्जसृजमृजयजराज- भ्राजच्छशां षः ।	५५ अनुपसर्गात् फुल्लक्षीब- कृशोल्लाघाः ।
३७ एकाचो बशो भष् झषन्तस्य स्ध्वोः ।	५६ नुदविदोन्दत्राघ्राहीभ्यो- ऽन्यतरस्याम् ।
३८ दधस्तथोश्च ।	५७ न ध्याख्यापृमूर्च्छिमदाम् ।
३९ झलां जशोऽन्ते ।	५८ वित्तो भोगप्रत्यययोः ।
४० झषस्तथोर्धोऽधः ।	५९ भित्तं शकलम् ।
४१ षढोः कः सि ।	६० ऋणमाधमर्ण्ये ।
४२ रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः ।	६१ नसत्तनिषत्ताऽनुत्तप्रतूर्तसूर्त- गूर्तानि च्छन्दसि ।
४३ संयोगादेरातो धातोर्यण्वतः ।	६२ क्विन्प्रत्ययस्य कुः ।
४४ ल्वादिभ्यः ।	६३ नशेर्वा ।
४५ ओदितश्च ।	६४ मो नो धातोः ।
४६ क्षियो दीर्घात् ।	६५ म्वोश्च ।
४७ श्योऽस्पर्शे ।	६६ ससजुषो रुः ।
४८ अञ्चोऽनपादाने ।	६७ अवयाःश्वेतवाःपुरोडाश्च ।
४९ दिवोऽविजिगीषायाम् ।	६८ अहन् ।
	६९ रोऽसुपि ।

७० अम्लरुध्रवरित्युभयथा छन्दसि।	९० याज्यान्तः।
७१ भुवश्च महाव्याहतेः।	९१ ब्रूहिप्रेष्यश्रौषड्वौषडावहानामादेः।
७२ वसुस्रंसुध्वंस्वनडुहां दः।	९२ अग्नीत्प्रेषणे परस्य च।
७३ तिप्यनस्तेः।	९३ विभाषा पृष्टप्रतिवचने हेः।
७४ सिपि धातो रुर्वा।	९४ निगृह्यानुयोगे च।
७५ दश्च।	९५ आप्रेडितं भर्त्सने।
७६ वोरुपधाया दीर्घ इकः।	९६ अङ्गयुक्तं तिङाकाङ्क्षम्।
७७ हलि च।	९७ विचार्यमाणानाम्।
७८ उपधायां च।	९८ पूर्वं तु भाषायाम्।
७९ न भकुर्छुराम्।	९९ प्रतिश्रवणे च।
८० अदसोऽसेर्दादु दो मः।	१०० अनुदात्तं प्रश्नान्ताभिपूजितयोः।
८१ एत ईद् बहुवचने।	१०१ चिदिति चोपमार्थे प्रयुज्यमाने।
८२ वाक्यस्य टेः प्लुत उदात्तः।	१०२ उपरिस्विदासीदिति च।
८३ प्रत्यभिवादेऽशूद्रे।	१०३ स्वरितमाप्रेडितेऽसूयासम्मति- कोपकुत्सनेषु।
८४ दूराद्धूते च।	१०४ क्षियाक्षीःप्रेषेषु तिङाकाङ्क्षम्।
८५ हैहेप्रयोगे हैहयोः।	१०५ अनन्त्यस्यापि प्रश्नाख्यानयोः।
८६ गुरोरनृतोऽनन्त्यस्या- प्येकैकस्य प्राचाम्।	१०६ प्लुतावैच इदुतौ।
८७ ओमभ्यादाने।	१०७ एचोऽप्रगृह्यस्यादूराद्धूते पूर्वस्यार्द्धस्याऽदुत्तरस्येदुतौ।
८८ ये यज्ञकर्मणि।	१०८ तयोर्वावचि संहितायाम्।
८९ प्रणवष्टेः।	

तृतीयः पादः

१ मतुवसो रु सम्बुद्धौ छन्दसि।	२२ हलि सर्वेषाम्।
२ अत्रानुनासिकः पूर्वस्य तु वा।	२३ मोऽनुस्वारः।
३ आतोऽटि नित्यम्।	२४ नश्चापदान्तस्य झलि।
४ अनुनासिकात् परोऽनुस्वारः।	२५ मो राजि समः क्वौ।
५ समः सुटि।	२६ हे मपरे वा।
६ पुमः खय्यम्परे।	२७ नपरे नः।
७ नश्छव्यप्रशान्।	२८ ङ्णोः कुक्कुट् शरि।
८ उभयथर्क्षु।	२९ डः सि धुट्।
९ दीर्घादटि समानपादे।	३० नश्च।
१० नृन् पे।	३१ शि तुक्।
११ स्वतवान् पायौ।	३२ डमो ह्रस्वादचि डमुण् नित्यम्।
१२ कानाम्रेडिते।	३३ मय उजो वो वा।
१३ ढो ढे लोपः।	३४ विसर्जनीयस्य सः।
१४ रो रि।	३५ शर्परे विसर्जनीयः।
१५ खरवसानयोर्विसर्जनीयः।	३६ वा शरि।
१६ रोः सुपि।	३७ कुप्वोः क पौ च।
१७ भोभगोअघोअपूर्वस्य योऽशि	३८ सोऽपदादौ।
१८ व्योर्लघुप्रयत्नतरः शाकटायनस्य।	३९ इणः षः।
१९ लोपः शाकल्यस्य।	४० नमस्पुरसोर्गत्योः।
२० ओतो गार्ग्यस्य।	४१ इदुदुपधस्य चाप्रत्ययस्य।
२१ उजि च पदे।	४२ तिरसोऽन्यतरस्याम्।

४३ द्विस्त्रिचतुरिति कृत्वोर्थे।	६३ प्राक् सितादङ्व्यवायेऽपि।
४४ इसुसोः सामर्थ्ये।	६४ स्थादिष्वभ्यासेन चाभ्यासस्य।
४५ नित्यं समासेऽनुत्तरपदस्थस्य	६५ उपसर्गात्सुनोतिसुवतिस्यति-
४६ अतः कृकमिकंसकुम्भपात्र-	स्तौतिस्तोभतिस्थासेनयसेध-
कुशाकर्णीष्वनव्ययस्य।	सिचसज्जस्वज्जाम्।
४७ अधःशिरसी पदे।	६६ सदिरप्रतेः।
४८ कस्कादिषु च।	६७ स्तन्भेः।
४९ छन्दसि वाऽप्राप्तेडितयोः।	६८ अवाच्चाऽलम्बनाऽविदूर्ययोः।
५० कःकरत्करतिकृधि-	६९ वेश्च स्वनो भोजने।
कृतेष्वनदितेः।	७० परिनिविभ्यः सेवसितसय-
५१ पञ्चम्याः परावध्यर्थे।	सिवुसहसुट्स्तुस्वज्जाम्।
५२ पातौ च बहुलम्।	७१ सिवादीनां वाऽङ्व्यवायेऽपि।
५३ षष्ठ्याः पतिपुत्रपृष्ठपारपद-	७२ अनुविपर्यभिनिभ्यः
पयस्पोषेषु।	स्यन्दतेरप्राणिषु।
५४ इडाया वा।	७३ वेः स्कन्देरनिष्ठायाम्।
५५ अपदान्तस्य मूर्ध्न्यः।	७४ परेश्च।
५६ सहेः साडः सः।	७५ परिस्कन्दः प्राच्यभरतेषु।
५७ इण्कोः।	७६ स्फुरतिस्फुलत्योर्निर्निविभ्यः।
५८ नुम्विसर्जनीयशर्व्यवायेऽपि।	७७ वेः स्कभ्नातेर्नित्यम्।
५९ आदेशप्रत्यययोः।	७८ इणः षीध्वंलुङ्लिटां धोऽङ्गात्।
६० शासिवसिघसीनां च।	७९ विभाषेटः।
६१ स्तौतिण्योरेव षण्यभ्यासात्।	८० समासेऽङ्गुलेः सङ्गः।
६२ सः स्विदिस्वदिसहीनां च।	८१ भीरोः स्थानम्।

८२ अग्नेः स्तुतस्तोमसोमाः ।	१०१ ह्रस्वात् तादौ तद्धिते ।
८३ ज्योतिरायुषः स्तोमः ।	१०२ निसस्तपतावनासेवने ।
८४ मातृपितृभ्यां स्वसा ।	१०३ युष्मत्तत्तत्तक्षुःष्वन्तःपादम् ।
८५ मातुःपितुर्भ्यामन्यतरस्याम् ।	१०४ यजुष्येकेषाम् ।
८६ अभिनिसः स्तनः शब्दसञ्ज्ञायाम् ।	१०५ स्तुतस्तोमयोश्छन्दसि ।
८७ उपसर्गप्रादुर्भ्यामस्तिर्यच्चपरः ।	१०६ पूर्वपदात् ।
८८ सुविनिर्दुर्भ्यः सुपिसूतिसमाः ।	१०७ सुजः ।
८९ निनदीभ्यां स्नातेः कौशले ।	१०८ सनोतेरनः ।
९० सूत्रं प्रतिष्णातम् ।	१०९ सहेः पृतनर्त्ताभ्यां च ।
९१ कपिष्ठलो गोत्रे ।	११० न रपरसृपिसृजिस्पृशिस्पृहि-
९२ प्रष्ठोऽग्रगामिनि ।	सवनादीनाम् ।
९३ वृक्षासनयोर्विष्टरः ।	१११ सात्पदाद्योः ।
९४ छन्दोनाम्नि च ।	११२ सिचो यङि ।
९५ गवियुधिभ्यां स्थिरः ।	११३ सेधतेर्गतौ ।
९६ विकुशमिपरिभ्यः स्थलम् ।	११४ प्रतिस्तब्धनिस्तब्धौ च ।
९७ अम्बाऽम्बगोभूमिसव्यापद्वित्रिकु-	११५ सोढः ।
शेकुशङ्क्वङ्गुमञ्जिपुञ्जि-	११६ स्तम्भुसिवुसहां चङि ।
परमेबर्हिर्दिव्यग्निभ्यः स्थः ।	११७ सुनोतेः स्यसनोः ।
९८ सुषामादिषु च ।	११८ सदेः परस्य लिटि ।
९९ एति सञ्ज्ञायामगात् ।	११९ निव्यभिभ्योऽङ्व्यवाये
१०० नक्षत्राद् वा ।	वा छन्दसि ।

चतुर्थः पादः

१	रषाभ्यां नो णः समानपदे ।	वपतिवहतिशाम्यतिचिनोति-
२	अट्कुप्वाङ्नुम्व्यवायेऽपि ।	देग्धिषु च ।
३	पूर्वपदात् सञ्ज्ञायामगः ।	१८ शेषे विभाषाऽकखादावषान्त
४	वनं पुरगामिश्रकासिध्रका- सारिकाकोटराग्रेभ्यः ।	उपदेशे । १९ अनितेरन्तः ।
५	प्रनिरन्तःशरेक्षुप्लक्षाम्र- कार्ष्यखदिरपीयूक्षाभ्यो- ऽसञ्ज्ञायामपि ।	२० उभौ साभ्यासस्य । २१ हन्तेरत्पूर्वस्य । २२ वमोर्वा ।
६	विभाषौषधिवनस्पतिभ्यः ।	२३ अन्तरदेशे ।
७	अह्नोऽदन्तात् ।	२४ अयनं च ।
८	वाहनमाहितात् ।	२५ छन्दस्यृदवग्रहात् ।
९	पानं देशे ।	२६ नश्च धातुस्थोरुषुभ्यः ।
१०	वा भावकरणयोः ।	२७ उपसर्गादनोत्परः ।
११	प्रातिपदिकान्तनुम्विभक्तिषु च ।	२८ कृत्यचः ।
१२	एकाजुत्तरपदे णः ।	२९ णेर्विभाषा ।
१३	कुमति च ।	३० हलश्चेजुपधात् ।
१४	उपसर्गादिसमासेऽपि णोपदेशस्य ।	३१ इजादेः सनुमः ।
१५	हिनु मीना ।	३२ वा निंसनिक्षनिन्दाम् ।
१६	आनि लोट् ।	३३ न भाभूपूकमिगमिप्यायी-
१७	नेर्गदनदपतपदघुमास्यति- हन्तियातिवातिद्रातिप्साति-	वेपाम् । ३४ षात् पदान्तात् ।

३५ नशेः षान्तस्य ।	५२ झलां जश् झशि ।
३६ पदान्तस्य ।	५३ अभ्यासे चर्च ।
३७ पदव्यवायेऽपि ।	५४ खरि च ।
३८ क्षुभ्नादिषु च ।	५५ वाऽवसाने ।
३९ स्तोः श्चुना श्चुः ।	५६ अणोऽप्रगृह्यस्यानुनासिकः ।
४० ष्टुना ष्टुः ।	५७ अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः ।
४१ न पदान्ताद्वोरनाम् ।	५८ वा पदान्तस्य ।
४२ तोः षि ।	५९ तोर्लि ।
४३ शात् ।	६० उदः स्थास्तम्भोः पूर्वस्य ।
४४ यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा ।	६१ झयो होऽन्यतरस्याम् ।
४५ अचो रहाभ्यां द्वे ।	६२ शश्छोऽटि ।
४६ अनचि च ।	६३ हलो यमां यमि लोपः ।
४७ नादिन्याक्रोशे पुत्रस्य ।	६४ झरो झरि सवर्णे ।
४८ शरोऽचि ।	६५ उदात्तादनुदात्तस्य स्वरितः ।
४९ त्रिप्रभृतिषु शाकटायनस्य ।	६६ नोदात्तस्वरितोदयमगार्ग्य-
५० सर्वत्र शाकल्यस्य ।	काश्यपगालवानाम् ।
५१ दीर्घादाचार्याणाम् ।	६७ अ अ ।

इत्यष्टमाध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥८॥४॥

इत्यष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥८॥

पूर्वसूत्रयोगः ३६०८
अष्टमाध्याये ३६८ } = ३९७६

● समाप्तमिदं पाणिनीयाष्टकम् ●

अथ लिङ्गानुशासनसूत्रपाठः

अथ स्त्रीलिङ्गप्रकरणम्

१ लिङ्गम् ।	१८ भूमिविद्युत्सरिल्लतावनिता-
२ स्त्री ।	भिधानानि ।
३ ऋकारान्ता मातृदुहितृस्वसृ-	१९ यादो नपुंसकम् ।
पोतृननान्दरः ।	२० भाःस्रुक्स्त्रग्दिगुष्णिगुपानहः ।
४ अन्यूप्रत्ययान्तो धातुः ।	२१ स्थूणोर्णे नपुंसके च ।
५ अशनिभरण्यरणयः पुंसि च ।	२२ गृहशशाभ्यां क्लीबे ।
६ मिन्यन्तः ।	२३ प्रावृङ्विप्रुङ्गुट्त्तृङ्गुट्त्विषः ।
७ वह्निवृष्ण्यग्नयः पुंसि ।	२४ दर्विविदिवेदिखनिशान्यश्चि-
८ श्रोणियोन्यूर्मयः पुंसि च ।	वेशिकृष्योषधिकट्यङ्गुलयः ।
९ क्तिन्नन्तः ।	२५ तिथिनाडिरुचिवीचिनालिधूलि-
१० ईकारान्तश्च ।	किकिकेलिच्छविरात्र्यादयः ।
११ ऊङ्ङ्याबन्तश्च ।	२६ शष्कुलिराजिकुट्यशनिवर्ति-
१२ य्वन्तमेकाक्षरम् ।	भ्रुकुटिन्नुटिवलिपङ्क्तयः ।
१३ विंशत्यादिरानवतेः ।	२७ प्रतिपदापद्विपत्सम्पच्छरत्-
१४ दुन्दुभिरक्षेषु ।	संसत्परिषदुषःसंवित्क्षुत्-
१५ नाभिरक्षत्रिये ।	पुन्मुत्समिधः ।
१६ उभावप्यन्यत्र पुंसि ।	२८ आशीर्धूःपूर्गीद्वारः ।
१७ तलन्तः ।	

- २९ अप्सुमनस्समासिकतावर्षाणां बहुत्वं च । ३२ चुल्लिवेणिखार्यश्च ।
 ३० स्रक्त्वग्ज्योग्वाग्यवागूनौस्फिजः । ३३ ताराधाराज्योत्स्नादयश्च ।
 ३१ तृटिसीमासम्बध्याः । ३४ शलाका स्त्रियां नित्यम् ।

अथ पुल्लिङ्गप्रकरणम्

- ३५ पुमान् । ४९ क्रतुपुरुषकपोलगुल्फ-
 ३६ घञबन्तः । मेघाभिधानानि ।
 ३७ घाऽजन्तश्च । ५० अभ्रं नपुंसकम् ।
 ३८ भयलिङ्गभगपदानि नपुंसके । ५१ उकारान्तः ।
 ३९ नङन्तः । ५२ धेनुरज्जुकुहुसरयुतनुरेणु-
 ४० याच्ञा स्त्रियाम् । प्रियङ्गवः स्त्रियाम् ।
 ४१ क्यन्तो घुः । ५३ समासे रज्जुः पुंसि च ।
 ४२ इषुधिः स्त्री च । ५४ श्मश्रुजानुवसुस्वाद्वश्रुजतु-
 ४३ देवासुरात्मस्वर्गागिरिसमुद्र-
 नखकेशदन्तस्तनभुजकण्ठ-
 खङ्गशरपङ्काभिधानानि । ५५ वसु चार्थवाचि ।
 ४४ त्रिविष्टपत्रिभुवने नपुंसके । ५६ मद्गुमधुसीधुशीधुसानु-
 ४५ द्यौः स्त्रियाम् । कमण्डलूनि नपुंसके च ।
 ४६ इषुबाहू स्त्रियां च । ५७ रुत्वन्तः ।
 ४७ बाणकाण्डौ नपुंसके च । ५८ दारुकशेरुजतुवस्तुमस्तूनि
 ४८ नान्तः । नपुंसके ।
 ५९ सक्तुर्नपुंसके च ।

६० प्राग्रश्मेरकारान्तः ।	७० थोपधः ।
६१ कोपधः ।	७१ काष्ठपृष्ठसिक्थोकथानि नपुंसके ।
६२ चिबुकशालूकप्रातिपदिकां- शुकोल्मुकानि नपुंसके ।	७२ काष्ठा दिगर्था स्त्रियाम् ।
६३ कण्टकाऽनीकसरकमोदक- चसकमस्तकपुस्तकतडाक- निष्कशुष्कवर्चस्कपिनाक- भाण्डकपिण्डककटकशण्डक- पिटकतालकफलकपुलाकानि नपुंसके च ।	७३ तीर्थप्रोथयूथगाथानि नपुंसके च ।
६४ टोपधः ।	७४ नोपधः ।
६५ किरीटमुकुटललाटवटविट- शृंगाटकराटलोष्टानि नपुंसके	७५ जघनाऽजिनतुहिनकाननवन- वृजिनविपिनवेतनशासन- सोपानमिथुनश्मशानरत्न- निम्नचिह्नानि नपुंसके ।
६६ कुटकूटकपटकवाटकर्पटतर्पटनट- निकटकीटकटानि नपुंसके च ।	७६ मानयानाभिधाननलिन- पुलिनोद्यानशयनासनस्थान- चन्दनाऽऽलानसम्मानभवन- वसनसम्भावनविभावन- विमानानि नपुंसके च ।
६७ णोपधः ।	७७ पोपधः ।
६८ ऋणलवणपर्णतोरण- रणोष्णानि नपुंसके ।	७८ पापरूपोडुपतल्पशिल्पपुष्प- शष्पसमीपान्तरीपाणि नपुंसके ।
६९ कार्षापणस्वर्णसुवर्णव्रणचरण- वृषणविषाणचूर्णतृणानि नपुंसके च ।	७९ शूर्पकुतपकुणपट्टीपविटपानि नपुंसके च ।
	८० भोपधः ।

८१ तलभं नपुंसकम् ।	तन्त्रयन्त्रक्षत्रक्षेत्रमित्रकलत्र-
८२ जृम्भं नपुंसके च ।	चित्रमूत्रसूत्रवक्त्रनेत्रगोत्रां-
८३ मोपधः ।	गुलित्रभलत्रशस्त्रशास्त्रवस्त्र-
८४ रुक्मसिध्मयुध्मेध्मगुल्मा-	पत्रपात्रच्छत्राणि नपुंसके ।
ध्यात्मकुङ्कुमानि नपुंसके ।	९१ शुक्रमदेवतायाम् ।
८५ संग्रामदाडिमकुसुमाश्रमक्षेम-	९२ चक्रवज्रान्धकारसाराऽवार-
क्षौमहोमोद्दामानि नपुंसके च ।	पारक्षीरतोमरशृङ्गारभृङ्गार-
८६ योपधः ।	मन्दारोशीरतिमिरशिशिराणि
८७ किसलयहृदयेन्द्रियोत्तरीयाणि	नपुंसके च ।
नपुंसके ।	९३ षोपधः ।
८८ गोमयकषायमलयाऽन्वया-	९४ शिरीषर्जीषाम्बरीषपीयूषपुरीष-
ऽव्ययानि नपुंसके च ।	किल्बिषकल्मषकल्माषाणि
८९ रोपधः ।	नपुंसके ।
९० द्वाराग्रस्फारतक्रवक्रवप्रक्षिप्र-	९५ यूषकरीषमिषविषवर्षाणि
क्षुद्रनीरतीरदूरकृच्छ्ररन्ध्राश्र-	नपुंसके च ।
श्वभ्रभीरगभीरक्रूरविचित्र-	९६ सोपधः ।
केयूरकेदारोदराजस्त्रशरीर-	९७ पनसबिसबुससाहसानि नपुंसके ।
कन्दरमन्दारपञ्जराजर-	९८ चमसांसरसनिर्यासोपवास-
जठराजिरवैरचामरपुष्कर-	कार्पासवासमासकासकांस-
गह्वरकुहरकुटीरकुलीरचत्वर-	मांसानि नपुंसके च ।
काश्मीरनीराम्बरशिशिर-	९९ कंसं चाप्राणिनि ।

१०० रश्मिदिवसाभिधानानि ।	१११ हस्तकुन्ताऽन्तवातव्रात-
१०१ दीधितिः स्त्रियाम् ।	दूतधूर्तसूतचूतमुहूर्ताः ।
१०२ दिनाऽहनी नपुंसके ।	११२ षण्डमण्डकरण्डभरण्डवरण्ड-
१०३ मानाभिधानानि ।	तुण्डगण्डमुण्डपाषण्डशिखण्डाः ।
१०४ द्रोणाढकौ नपुंसके च ।	११३ वेशवंशांशपुरोडाशाः ।
१०५ खारीमानिके स्त्रियाम् ।	११४ हृदकन्दकुन्दबुद्बुदशब्दाः ।
१०६ दाराऽक्षतलाजाऽसूनां	११५ अर्धपथिमथ्यृभुक्षिस्तम्ब-
बहुत्वं च ।	नितम्बपूगाः ।
१०७ नाड्यपजनोपपदानि	११६ पल्लवपल्वलकफरेफकटाह-
व्रणाङ्गपदानि ।	निर्व्यूहमठमणितरङ्गतुरङ्ग-
१०८ मरुद्गरुदुत्तरत्तरदृत्विजः ।	गन्धस्कन्धमृदङ्गसङ्ग-
१०९ ऋषिराशिदृतिग्रन्थिक्रिमि-	समुद्गपुङ्खाः ।
ध्वनिबलिकौलिमौलिरवि-	११७ सारथ्यतिथिकुक्षिबस्ति-
कविकपिमुनयः ।	पाण्यञ्जलयः ।
११० ध्वजगजमुञ्जपुञ्जाः ।	

अथ नपुंसकप्रकरणम्

११८ नपुंसकम् ।	१३४ द्विगुः स्त्रियां च व्यवस्थया ।
११९ भावे ल्युडन्तः ।	१३५ इसुसन्तः ।
१२० निष्ठा च ।	१३६ अर्चिः स्त्रियां च ।
१२१ त्वष्यजौ तद्धितौ ।	१३७ छदिः स्त्रियामेव ।
१२२ कर्मणि च ब्राह्मणादिगुण-
वचनेभ्यः ।	१३८ मुखनयनलोहवनमांस-
रुधिरकार्मुकविवरजलहल-
धनान्नाभिधानानि ।
१२३ यद्यढग्यगजण्वुञ्छाश्च
भावकर्मणि ।	१३९ सीरार्थौदनाः पुंसि ।
१२४ द्वन्द्वैकत्वम् ।	१४० वक्त्रनेत्राऽरण्यगाण्डीवानि
पुंसि च ।
१२५ अभाषायां हेमन्तशिशिरा-
वहोरात्रे च ।	१४१ अटवी स्त्रियाम् ।
१२६ अनज्कर्मधारयस्तत्पुरुषः ।	१४२ लोपधः ।
१२७ अनल्पे छाया ।	१४३ तूलोपलतालकुसूलतरल-
कम्बलदेवलवृषलाः पुंसि ।
१२८ राजाऽमनुष्यपूर्वा सभा ।	१४४ शीलमूलमङ्गलसालकमल-
तलमुसलकुण्डलपलल-
मृणालवालवालनिगलपलाल-
बिडालखिलशूलाः पुंसि च ।
१२९ सुरासेनाच्छायाशालानिशाः
स्त्रियां च ।	१४५ शतादिः संख्याः ।
१३० शिष्टं परवत् ।	१४६ शताऽयुतप्रयुताः पुंसि च ।
१३१ रात्राह्नहाः पुंसि ।	
१३२ अपथपुण्याहे नपुंसके ।	
१३३ संख्यापूर्वा रात्रिः ।	

१४७ लक्षाकोटी स्त्रियाम् ।	१६३ फलजातिः ।
१४८ शङ्कुः पुंसि च ।	१६४ वृक्षजातिः स्त्रियामेव ।
१४९ सहस्रः क्वचित् ।	१६५ वियज्जगत्सकृत्शकन्पृषत्-
१५० मन्द्व्यच्चोऽकर्तरि ।	शकृद्यकृदुदशिवतः ।
१५१ ब्रह्मन् पुंसि च ।	१६६ नवनीतावतानानृतामृत-
१५२ नामरोमणी नपुंसके ।	निमित्तवित्तचित्तपित्तव्रत-
१५३ असन्तो द्व्यच्चः ।	रजतवृत्तपलितानि ।
१५४ अप्सराः स्त्रियाम् ।	१६७ श्राद्धकुलिशदैवपीठकुण्ड-
१५५ त्रान्तः ।	भाण्डाङ्काङ्गदधिसक्थ्यक्ष्या-
१५६ यात्रामात्राभस्त्रादंष्ट्रावरत्राः	स्यास्पदाकाशकण्वबीजानि ।
स्त्रियामेव ।	१६८ दैवं पुंसि च ।
१५७ भृत्राऽमित्रच्छात्रपुत्रमन्त्र-	१६९ धान्याज्यसस्यरूप्यकुप्य-
वृत्रमेढ्रोष्ट्राः पुंसि ।	पण्यवर्ण्यधिष्यहव्यकव्य-
१५८ पत्रपात्रपवित्रसूत्रच्छत्राः पुंसि च ।	काव्यसत्यापत्यमूल्यशिक्य-
१५९ बलकुसुमशुल्बपत्तन-	कुड्यमद्यहर्म्यतूर्यसैन्यानि ।
रणाभिधानानि ।	१७० द्वन्द्वबर्हदुःखबडिशपिच्छ-
१६० पद्मकमलोत्पलानि पुंसि च ।	बिम्बकुटुम्बकवचवरशर-
१६१ आहवसंग्रामौ पुंसि ।	वृन्दारकाणि ।
१६२ आजिः स्त्रियामेव ।	१७१ अक्षमिन्द्रिये ।

अथ स्त्रीपुंसप्रकरणम्

१७२ स्त्रीपुंसयोः ।	१७४ मृत्युसीधुकर्कन्धुकिष्कु-
१७३ गोमणियष्टिमुष्टिपाटलि-	कण्डुरेणवः ।
वस्तिशल्मलित्त्रुटिमसि-	१७५ गुणवचनमुकारान्तं नपुंसके च ।
मरीचयः ।	१७६ अपत्यार्थस्तद्धिते ।

अथ पुंनपुंसकप्रकरणम्

१७७ पुंनपुंसकयोः ।	१८१ कबन्धौषधायुधान्ताः ।
१७८ घृतसूतभूतमुस्तक्ष्वेलितैरा-	१८२ दण्डमण्डखण्डशव-
वतपुस्तबुस्तलोहिताः ।	सैन्धवपाश्वाकाशकुशका-
१७९ शृङ्गार्घाघनिदाघोद्यमशल्यदृढाः	शाङ्कुशकुलिशाः ।
१८० ब्रजकुञ्जकुथकूर्चप्रस्थ-	१८३ गृहमेहदेहपट्टपटहाष्टा-
दर्पाभार्धर्चदर्भपुच्छाः ।	पदाम्बुदकाकुदाश्च ।

अथ अविशिष्टलिङ्गप्रकरणम्

१८४ अविशिष्टलिङ्गम् ।	१८८ कृत्याश्च ।
१८५ अव्ययं कतियुष्मदस्मदः ।	१८९ करणाधिकरणयोर्युट् ।
१८६ णान्ता संख्या ।	१९० सर्वादीनि सर्वनामानि ।
१८७ गुणवचनं च ।	

इति श्रीपाणिनिमुनिविरचितं लिङ्गानुशासनं समाप्तम् ॥

अथ शान्तनवाचार्यप्रणीतः फिट्सूत्रपाठः

प्रथमः पादः

१ फिषोऽन्त उदात्तः ।	१३ शुक्लगौरयोरादिः ।
२ पाटलापालङ्काम्बा-
सागरार्थानाम् ।	१४ अङ्गुष्ठोदकबकवशानां
छन्दस्यन्तः ।
३ गेहार्थानामस्त्रियाम् ।	१५ पृष्ठस्य च ।
४ गुदस्य च ।	१६ अर्जुनस्य तृणाख्या चेत् ।
५ घ्यपूर्वस्य स्त्रीविषयस्य ।	१७ अर्यस्य स्वाम्याख्या चेत् ।
६ खान्तस्याश्मादेः ।	१८ आशाया अदिगाख्या चेत् ।
७ बंहिष्ठवत्सरतिशत्थान्तानाम् ।	१९ नक्षत्राणामाब्विषयाणाम् ।
८ दक्षिणस्य साधौ ।	२० न कुपूर्वस्व कृत्तिकाख्या चेत् ।
९ स्वाङ्गाख्यायामादिर्वा ।	२१ घृतादीनां च ।
१० छन्दसि च ।	२२ ज्येष्ठकनिष्ठयोर्वयसि ।
११ कृष्णस्याऽमृगाख्या चेत् ।	२३ बिल्वतिष्ययोः स्वरितो वा ।
१२ वा नामधेयस्य ।	

इति फिट्सूत्रेषु प्रथमः पादः ॥१॥

द्वितीयः पादः

१ अथादिः प्राक् शकटेः ।	१५ ग्रामादीनां च ।
२ ह्रस्वान्तस्य स्त्रीविषयस्य ।	१६ लुबन्तस्योपमेयनामधेयस्य ।
३ नब्बिषयस्यानिसन्तस्य ।	१७ न वृक्षपर्वतविशेषव्याघ्र-
४ तृणधान्यानां च द्व्यषाम् ।	सिंहमहिषाणाम् ।
५ न्नरः संख्यायाः ।	१८ राजविशेषस्य यमन्वा चेत् ।
६ स्वाङ्गशिष्टामदन्तानाम् ।	१९ लघावन्ते द्वयोश्च बह्वृषो गुरुः ।
७ प्राणिनां कुपूर्वम् ।	२० स्त्रीविषयवर्णाक्षुपूर्वाणाम् ।
८ खय्युवर्णं कृत्रिमाख्या चेत् ।	२१ शकुनीनां च लघुपूर्वम् ।
९ उन्नर्वन्नन्तानाम् ।	२२ नर्तुप्राण्याख्यायाम् ।
१० वर्णानां तणतिनितान्तानाम् ।	२३ धान्यानां च वृद्धक्षान्तानाम् ।
११ ह्रस्वान्तस्य ह्रस्वमनृत्ताच्छील्ये	२४ जनपदशब्दानामषान्तानाम् ।
१२ अक्षस्यादेवनस्य ।	२५ हयादीनामसंयुक्तलान्ताना-
१३ अर्धस्यासमद्योतने ।	मन्तः पूर्वं वा ।
१४ पीतद्रवर्थानाम् ।	२६ इगन्तानां च द्व्यषाम् ।

इति फिट्सूत्रेषु द्वितीयः पादः ॥२॥

तृतीयः पादः

१ अथ द्वितीयं प्रागीषात्।	१२ नपः फलान्तानाम्।
२ त्र्यचां प्राङ् मकरात्।	१३ यान्तस्यान्त्यात्पूर्वम्।
३ स्वाङ्गानामकुर्वादीनाम्।	१४ थान्तस्य च नालघुनी।
४ मादीनां च।	१५ शिशुमारोदुम्बरबलीवर्दो-
५ शादीनां शाकानाम्।	ष्ट्रारपुस्तरवसां च।
६ पान्तानां गुर्वादीनाम्।	१६ सांकाश्यकाम्पित्यनासिक्य-
७ युतान्यण्यन्तानाम्।	दावाघाटानाम्।
८ मकरवरूढपारेवतवितस्तेक्ष्वा-	१७ ईषान्तस्य हयादेरादिर्वा।
जिद्राक्षाकलोमाकाष्ठापेष्ठा-	१८ उशीरदाशेरकपालपलाल-
काशीनामादिर्वा।	शैवालश्यामाकशारीरशराव-
९ छन्दसि च।	हृदयहिरण्यारण्यापत्य-
१० कर्दमादीनां च।	देवराणाम्।
११ सुगन्धितेजनस्य ते वा।	१९ महिष्यषाढयोजयिष्टकाख्या चेत्।

इति फिट्सूत्रेषु तृतीयः पादः॥३॥

चतुर्थः पादः

१ शकटिशकट्योरक्षरमक्षरं	९ बिल्वभक्ष्यवीर्याणि च्छन्दसि ।
पर्यायेण ।	१० त्वत्त्वसमसिमेत्यनुच्चानि ।
२ गोष्ठजस्य ब्राह्मणनामधेयस्य	११ सिमस्याथर्वणेऽन्त उदात्तः ।
३ पारावतस्योपोत्तमवर्जम् ।	१२ निपाता आद्युदात्ताः ।
४ धूम्रजानुमुञ्जकेशकालवाल-	१३ उपसर्गाश्चाभिवर्जम् ।
स्थालीपाकानामधूजलस्थानाम्	१४ एवादीनामन्तः ।
५ कपिकेशहरिकेशयोश्छन्दसि ।	१५ वाचादीनामुभावुदात्तौ ।
६ न्यङ्स्वरौ स्वरितौ ।	१६ चादयोऽनुदात्ताः ।
७ न्यर्बुदव्यल्कशयोरादिः ।	१७ यथेति पादान्ते ।
८ तिल्यशिक्यकाश्मर्यधान्य-	१८ प्रकारादिद्विरुक्तौ ।
कन्याराजन्यमनुष्याणामन्तः ।	१९ शेषं सर्वमनुदात्तम् ।

इति फिट्सूत्रेषु चतुर्थः पादः ॥४॥

इत्याचार्यशान्तनवप्रणीतः फिट्सूत्रपाठः

